

DELAVSKA ENOTNOST

GLASILO SINDIKATOV SLOVENIJE • ŠTEV. 18. • 30. APRILA 1954 • LETO XIII. • CENA 10 DIN

PROLETARCI VSEH DEŽEL. ZDRUŽITE SE!

ZDAJ KUJMO, BRATJE KUJMO DRUŽNI ČLOVEŠTVU BOLJŠI, LEPŠI SVET

MIHA KLINAR:

RDEČA PESEM

Vi požete...
Požete pesem žioljenja in sreče. —
Prepevajte!
Praznik je... Praznik žioljenja!
Pel z vami bom pesem, ki iz trpljenja
vodila človeštvo bo v dneve blesteče,
pesem,
rdečo pesem hrepenenja.

Težko je ubrati na strune tega stoletja,
razklanega v dvoje.
Težko je zapeti o miru in sreči
in v strahu živeti,
viseči
atom
med atomi
brez zavetja
in v duši razbit
hrepeneti.

In vendar bom pel!
Saj o vas se pretaka kri ista kot v meni
in danes kot vi sem močan!
Začutil sem v krpi:
Čas z nami koraka! —
In v meni... v meni je dan!

Odmev sem z barikad komun.
Odmev oktobra.
Pest
revolucije naših let
trgam stremuhom račune.
Vaš sem!
Samo vaš!

Zato
bom pel z vami,
tako kot tedaj,
ko z ramo ob rami
skoz smrt in skoz glad
utirali pot smo
v naš veliki maj!

O bratje,
še pomnite tisto pomlad?
O bratje,
še pomnite veliki maj?
Kot soatje
smo šli na svaštbeni raj
in v srcih nam pel je
svobode smehljaj.
O bratje,
še pomnite tisto pomlad?

Kdo slutil takrat je,
da svet bo igrača v pohlepni rokah?
Kdo slutil je, bratje,
da ljudstva zajel bo preplah? —
O bratje, in zdaj se zrcali v očeh
ljudi
vseh kontinentov
strah.

Težko je ubirati strune sredi stoletja,
razklanega v dvoje.
Težko je zapeti o miru in sreči
in v strahu živeti,
viseči
atom
med atomi
brez zavetja
in v duši razbit
hrepeneti...

O bratje,
o delavci vsega sveta!
Naj nas razbijajo kakor atome,
naj nas drobe:
Še vedno smo sila, ki svet bo zdrobila
in prerodila;
še vedno smo pest!

O bratje,
o delavci vsega sveta!
Kot šarž se izlijmo iz plavža gorja,
plamena martinov ne bojmo se:
Le v ognju, le v ognju nam pot se odpre
v rdeči svet — k sreči!
Le v ognju martinov se jeklo rodi,
le jeklo zvonko pod udarci zvoni,
čisto
kot naše srce
brez laži.

O bratje,
o delavci vsega sveta!
Struna jeklena je moje srce;
naj vaše roke,
polne spoznanj,
jo v drhtenje sprosté,
da zaigra
— brez lažnih utvar,
brez praznih sanj —
pesem,
rdečo pesem žioljenja.

O, saj
le v pesmi tej
se veliki maj
čez oso zemljó razprostre
in tedaj
se naša pest
v ljubečo dan odpre.

O bratje,
o delavci vsega sveta!
Takrat bomo peli
o rdeči ljubezni
srca...

Prvi majnik tisoč devet sto štiriinpetdesetega leta v naši delavski domovini...

Izpod rdečih praporov in vedrih lic zveni naše življenje v napevu, ki ga je delavski pesnik Internacionalne pred več desetletji takole zaslutil:

... zdaj kujmo, bratje, kujmo družni človeštvu boljši, lepši svet!

Zdaj kujmo, bratje... V naših rokah nastaja nov svet. Nastaja. Vkopali smo mu šele temelje, toda granitni so ti temelji in globoko smo jih vkopali pa čvrsto zakoličili. Na njih začnemo graditi nov svet... Revolucija dobiva vse bolj jasno nove utripe: revolucija postaja neposredno ustvarjalna, iz nje, iz njenih sil se poraja nov svet.

Sele dobrega pol stoletja nazaj je v delavskih srcih po naših krajih začel rahlo odmevati napev: »Sami razbijmo jarem sužnjil« in že se preliva ta napev v plemenito misel ustvarjanja, ki je pravzaprav budnika revolucije: »Zdaj kujmo, bratje, kujmo družno!«

Pol stoletja... kratka doba. Eno

samo pokoljenje ji vidi nje jutranjo zarjo in večerni zaton. Tako zelo je kratka. In vendar. V takem kratkem razdobju je naše revolucionarno delavsko gibanje preživelo svoje rojstvo, detinstvo in danes — z vso svojo, po ogromnem obsegu še niti ne dosluteno, mladeniško slo — oblikuje novo podobo življenja v svoji domovini.

Z mladeniško slo!... Nenehno snujoča, nemirna revolucionarna slo vse globlje in vse bolj v šir prodira v življenje in mu v vseh njegovih odtenkih kleše novo podobo. To pa so nova pota.

Nova pota. Izhojena? S kažipot? Ne! Utrti si jih moramo sami, če hočemo naprej. Edini kažipot — natančen kompas razrednega posluha! Edini prijatelj — zvesto srce in delavne roke! Kdor namreč utira nova pota, ta mora smer preudarno izbirati, biti mora ves na oprezi in tenko mora poslušati. Pa tudi krčiti mora pot, sam s svojim lastnim početjem. To je seveda mnogo trše, kot iti v isto smer že po shojeni poti. Nova pota so polna ovir in pregrad. Podirati in podreti jih je

treba. Za to pa je treba borbenega ognja in ustvarjalnih moči. Pa tudi omahljivci se najdejo na tej poti. Bodisi da so vajeni samo izglajenih in uhojenih potov in napisanih kažipotov, ali pa ne zaupajo vase, da bodo prav krčili novo pot, ali pa jim težave, trenutne zmote, napori in znoj vzamejo pogum. Obstanejo in nergajo. Njim je treba pomagati: revolucionarnega ognja jim je treba vlivati v njihovo ohlajeno srce.

Pri nas smo smelo krenili na nova pota: z delavskim gospodarjenjem je kar vzklopela mladostna revolucionarna svežina in neizmerna ustvarjalna slo, podobna tisti, ki jo je pesnik Klopčič v pesmi »Drečnik Andrej govori« takole občutil:

Zdaj kopljem spet tebe, ti premog domače zemlje,
ti črni kamen, povsod na svetu enak!
Z vsakim opornikom, ki ga postavim,
se za spoznanje hrbet ukrivim,
z vsakim odkopom, ki ga izpraznim,
stara se mržnja mi v prsih krepi,
z vsakim dnem, ki ga v tmi pregaram,

bliže je čas, ki bo dober in nov,
da ne bom z mržnjo te kopal in klet,

da bom z nasmeškom šel skozi rov,
da bom vesel svoje žuljave, težke roke,

da boš res premog naše, naše zemlje,
da bo življenje res vredno življenja.

»Da boš res premog naše, naše zemlje!... Postal je, premog in vse, kar ustvarjajo delavske roke, stvar naše zemlje, in delavska pamet kroji gospodarstvu obraz. Roka, ki ustvarja dobrine, piše postavbe. Tako je življenje postalo res vredno življenja; dobilo je za delavski rod nov smisel.

Toda... ni pa še lahko naše življenje. Še se hrbet krivi, še znoj zaliva obraz, še se v živo kri zajeda žulji. Toda, za nas, za delavski rod. Trud, žulji in znoj, to je edini beton, iz katerega je možno zgraditi stavbo svobodnega delavskega rodu. Dragocen, zlahten beton, plemenito vzidan!

Zato pri nas letos za prvi majnik izpod rdečih praporov in vedrih lic zveni naše življenje v napevu, ki ga je delavski pesnik Internacionalne pred več desetletji takole zaslutil: ...zdaj kujmo, bratje, kujmo družni človeštvu boljši, lepši svet!

Srečen Prvi maj

Vsem članom, organom in podstoom sindikalnega gibanja, vsemu delavskemu razredu naše domovine priskrbo čestitamo za mednarodni praznik dela — Proi maj!

Petinšestdeset let je minilo, odkar se je proletarijat odločil proslavljati Proi maj kot praznik mednarodne delavske solidarnosti v boju za osvoboditev, za osnovne pravice in za boljše in lepše žioljenje vseh delovnih ljudi.

Delavci vsega sveta so proslavljali in proslavljajo svoj borbeni proomajski praznik z željo, da uničijo izkoriščanje, z željo po nadaljnjem razvoju družbe, po pravičnejši družbeni ureditvi — torej za dosego tega, kar smo pri nas že uresničili.

Zato je pri nas Proi maj praznik vsega našega ljudstva, dan slavlja in radosti, dan, ko proslavljamo uspešno kronanje revolucionarnih hotenj, naporov in podvigov delavskega razreda kakor tudi socialističnih pridobitev na poti vsestranskega razcveta naše domovine.

Tovariši, naj tudi letošnji Proi maj odjekne globoko v naših srcih kot simbol pripravljenosti za dosledno izvajanje naših socialističnih načel mednarodne solidarnosti z vsemi miroljubnimi ljudstvi, z delavskim razredom in delovnimi ljudmi vsega sveta.

Naj vam bo vsem skupaj srečen letošnji proomajski praznik!

CENTRALNI SVET
ZVEZE SINDIKATOV
JUGOSLAVIJE

Nabrala bom šopek rož in jih poklonila očku, v lepem pomladnem jutru, na prvega majnika dan

IZ RAZPRAVE NA OBČNEM ZBORU SINDIKATA USNJARJEV SLOVENIJE

USTVARJENA VREDNOST naj bo merilo za zaslužek

Preteklo soboto in nedeljo je bil v Domu sindikatov v Ljubljani VII. redni letni občni zbor Sindikata usnjarske industrije Slovenije.

Dve vrsti problemov sta bili v središču razprave občnega zbora: gospodarska in tarifna vprašanja. Povzemimo nekaj misli iz razprave.

Občni zbor meni, da se sedanji odnosi v odkupovanju surovih kož ne skladajo z našo današnjo gospodarsko strukturo. Kož je sorazmerno malo in jih moramo, zlasti goveje, uvažati. Odkupnih podjetij je pa vedno več, si konkurirajo in navijajo cene. To škoduje tudi v tarifni politiki. V Skofji Loki na primer je bil prej le en nakupovalec surovih kož in še ta ni bil polno zaposlen. Danes jih je pet, kož pa nič več. Se nakupovalcu Koteksa je neko drugo podjetje ponudilo za 5000 dinarjev višjo plačo, samo da bi nakupoval zanje. Zaradi pomanjkanja kož se tudi dogaja, da plača nakupovalec kožo za tretjo kategorijo, podjetju pošlje pa isto kožo kot kožo prvostopne kakovosti. Občni zbor zato predlaga, naj združenje usnjarskih podjetij to vprašanje podrobno prouči.

Zaradi neurejene izvozne politike nastajajo tudi težave in celo gospodarska škoda. Usnjarnam se bolj izplača usnje izvažati, kot ga prodati na domačem trgu. Za

kvadratni decimeter usnja dobe na primer Vrhničani en devizni dinar, tovarna Toko v Domžalah bi dobila za istega pa tri, ker izdeluje usnjeno galanterijo.

Vprašanje zase so svinjske kože. V vsej državi zakoljemo na leto okoli 5 milijonov prašičev, kož smo odkupili pa največ pol-drugi milijon — in milijardo 900.000 dinarjev gre v nič. Slani na je po 240 dinov kilogram, za surovo kožo pa plačajo po 97 dinarjev na kilogram. Seveda se bolj splača prodati kožo s slanino vred, saj dobi dva in polkrat toliko zanj, kot če bi jo prodal usnjarni. Kož ne dobimo, usnjarnarje pa ne delajo s polno zmogljivostjo.

Ko so razpravljali o delavskem upravljanju, so se delegati zavzemali za to, da bi mandatno dobo delavskega sveta podaljšali na dve leti. Na prvih zasedanjih člani bolj poslušajo in se le bolj uvažajo v gospodarjenje. Takrat, ko začne gospodariti, so že razpisane nove volitve. Res gre ob enoletni mandatni dobi več delavcev skozi šolo upravljanja, samo delavsko upravljanje pa se ne more polno uveljaviti.

Delavski svet upravlja podjetje v imenu delovnega kolektiva. Zato je njemu odgovoren za gospodarjenje. Sindikat naj zato večkrat skliče zborovanje kolektiva — zbor volivcev, kjer

naj člani delavskih organov upravljanja razlože, kako gospodarijo. Sedaj se večkrat zgodi, da za tisto, kar je delavcem v prid, skliče sestanek upravni odbor podjetja ali delavski svet, kadar je treba delavcem povedati kaj neugodnega, pa nalože to sindikatu. Delavski organi upravljanja so za to, da gospodarijo, sindikat mora zavzeti do ukrepov delavskega sveta in upravnega odbora svoje stališče in pridobiti kolektiv zanje.

Nerešeno vprašanje so še kvalifikacije. V podjetju »Planika« na primer se je združilo več podjetij, kjer pa je bilo delo več ali manj ročno, medtem ko je v »Planiki« sedaj strojno. Seveda za strojno delo ni potrebna takšna kvalifikacija. Zato meni občni zbor, da bi kazalo predvsem ločiti obrtniško delo od industrijskega, obenem pa določiti, kaj mora znati industrijski delavec, da lahko postane kvalificiran.

Osnovno merilo v določanju delavčevega zaslužka naj bi bila vrednost, ki jo ustvari v določenem časovnem razdobju. Zato se tudi občni zbor ni ogreval za tak sistem plač, ki bi temeljil na kvalifikacijah.

V usnjarstvu je povprečna storilnost 13 kg usnja na 8 ur in bi moral tisti, ki ustvari na primer 18,5 kg, tudi več zaslužiti. Ker določamo plače po kvalifikacijah, zasluži delavec v tovarni z nizko storilnostjo prav toliko kot drugod. Kar je namreč čez z družbenim planom določena povprečja, je že obdavčeno. To je tisto, kar preprečuje, da bi delovni kolektivi z večjo delovno storilnostjo temu primerno tudi več zaslužili. Res je storilnost dela odvisna predvsem od mehanizacije proizvodnje, toda delovni kolektiv plača davek na osnovna sredstva, s čimer se te stvari uravnavajo.

Potemtakem naj bi v tarifni politiki, splošno vzeto, odločale: storilnost dela, važnost gospodarske panoge (to moramo pri nas še upoštevati), ne bi smeli pa prezreti tudi tega, koliko že ustvarjene vrednosti se ohrani v novem proizvodu. Ni namreč vseeno, ali je za en proizvod kilogram odpadkov, ali pa le nekaj dekagramov itd. Za takšno stališče se je torej odločil občni zbor.

Seveda niso mogli mimo razprave o zdravstvenem zavarovanju in so se načeloma zavzeli za spremembe, ki jih je predlagal

zvezni izvršni svet. Posebej so razpravljali o plačevanju hranarjine do sedmih dni. Praksa kaže, tako pravijo, da je sorazmerno zelo veliko bolnikov, ki bolujejo do 7 dni. Zgodi se celo, da pošlje zdravnik po sedmih dneh bolnika na delo, nato mu po nekaj dneh spet odobri bolovanje — saj gre na račun podjetja. Skupščina meni, da bi za obolenja, ki ne trajajo več kot tri dni, sploh ne plačevali hranarine. Od treh do sedmih dni naj bi plačevalo polovico podjetje, polovico pa zavod za socialno zavarovanje. Na ta način bi bil tudi zavod zainteresiran, kako se določajo bolniški dopusti.

V. J.

Z OBČNEGA ZBORA SINDIKATA GRADBENIH DELAVCEV SLOVENIJE

VEČJA STORILNOST DELA v središču razprave

V soboto in nedeljo so v veliki dvorani Doma sindikatov v Ljubljani zborovali gradbeni delavci. Na občni zbor sindikata gradbenih delavcev Slovenije so med drugimi prišli član CK ZKS Tomo Brejc, član Centralnega odbora Milivoj Mihaljka, zastopniki republiškega odbora sindi-

dela, vajeništvu, o organizacijskih in drugih vprašanjih.

Lani se je v gradbeništvu delavsko upravljanje zelo uveljavilo in storilo dober korak naprej. V nekaterih, sicer maloštevilnih podjetjih, delavsko samoupravljanje se ni prišlo do polne veljave, pač pa pride tam

»Naraščajo, naraščajo nam manjka,« so trdili gradbeni delavci na občnem zboru svojega sindikata

kata gradbenih delavcev Hrvat-ske in Makedonije in sindikalni odborniki iz Kopra.

Odborniki so predvsem razpravljali o delavskem gospodarjenju, tarifni politiki, storilnosti

le pogostokrat do izraza samovolja posameznikov. Sindikalne organizacije niso dovolj ostro nastopale proti takšnim pojavom in krepile delavsko gospodarjenje. V podjetjih se tudi vse premalo sklicujejo zbere volivcev, kjer bi člani delavskega sveta in upravnega odbora ter zavoda za socialno zavarovanje poročali delavcem-volivcem, kako gospodarijo, v kakšnem položaju je podjetje ali zavod. V organih upravljanja kakor tudi v izvršnih odborih sindikata je še tudi vse premalo tako imenovanih sezonskih delavcev in je v tem tudi del vzrokov, da se ti delavci še premalo poglabljajo v gospodarjenje-podjetja. Nekateri odborniki so mislili, da bi zato morda kazalo premakniti tudi občne zbere sindikatov na poznejši čas, ko bi lahko volili v izvršni odbor sindikata delavce, ki se zaposlijo šele v začetku sezone.

Odborniki so med drugim opozarjali na razmeroma nizko storilnost in večje strokovno znanje opravičiti naziv kvalifikacije. Glede storilnosti in organizacije dela pa naj bi se živilska industrija zgledovala predvsem po industrijsko razvitih državah. V živilski industriji bo treba čimprej proučiti, kakšna delovna mesta imajo, kakšno znanje je potrebno na tem ali onem delovnem mestu in potlej skrbeti za vzgojo naraščaja.

OB ROBU DOGODKOV

Prvomajski pozdrav DELAVCEM ONKRAJ NAŠIH MEJA

Rdeč nagelj si bom del v gumbnico in pohitel s tovariši v naravo, med pisane holme, na tisto trato, kjer sem nekoč, pred mnogimi leti, prvič slišal ognjevit in v dno srca segajočo besedo: revolucija. Rdeč nagelj si bom del v gumbnico, zakaj jutri bo Prvi maj.

In ko bom vdihoval opojni duh naše delavske pomladi in ko mi bo v srečo prekipela srečna zavest, da sem član našega revolucionarnega delavskega rodu, se bom spomnil tovarišev onkraj naših meja, delavcev vseh dežel sveta in jim poslal svoj prvomajski delavski pozdrav.

A kaj bi jim poklonil za vezilo? Naše izkušnje, ki smo jih pridobili v boju za socializem, so najlepše vezilo, kar jih more delavski rod pokloniti svojim tovarišem in prijateljem. To vezilo pa naj spremi naša iskrena želja, da bi vsi delovni ljudje sveta čimprej tako srečno in veselo proslavljali Prvi maj, kot

ga proslavljamo mi v naši delavski domovini.

Jugoslovanski delavci se veselimo prvega majnika kot dneva zmag našega rodu, rodu upravljalcev, proletariata mnogih dežel sveta pa bo ob tem prazniku pregledal svoje sile, prečnil svoje dosedanje boje, uspehe ali neuspehe in se pripravil na nov, še odločnejši pohod proti delavskim sovražnikom.

Italijanski delavci se bodo ob prvem maju spominjali velikih stank, demonstracij in pouličnih bojov, s katerimi so resno opozarjali klerikalno-kapitalistično vladavino, da je mera izkoriščanja polna. Spominjali se bodo žrtve, ki so padle na barikadah v boju s čuvarji kapitalistične ureditve, in tistih 45.000 delavskih družin, ki se letos selijo v daljno Argentino, ker jim domovina ni hotela preskrbeti kruha. In ko bodo pregledovali vrste, bodo lahko ugotavljali, da številne stranke, ki jih ločujejo, kot mora leže na njihovem de-

lavskem gibanju in da je v Italiji zasijala zora novega jutra le takrat, kadar je proletariet enotno nastopil.

Tudi francoski delavci se bodo spominjali svojih stank in demonstracij, ki so se večinoma končale z nepomembnimi uspehi, ker se je ena njihova stranka bala druge in ker je ena drugi nasprotovala. V Avstriji bo proletariet proslavil prvi maj ob spominu na 300.000 nezaposlenih, v Angliji se bodo delavci te dni pomenkovali o svojih novoletnih štrajkih, s katerimi so si nekoliko izboljšali delovne in življenjske pogoje.

V Zahodni Nemčiji bo hodilo v prvomajskih sprevodih dva milijona nezaposlenih... Belgijske in danske delavce bo razveseljevala volilna zmaga njihovih socialističnih strank... In španski proletariet bo lahko tokrat ugotovil, da so mu lanskeletni revolucionarni nastopi ponovno vtili vero vase, vero v uspeh svo-

jega osvobodilnega, protifašističnega boja.

In ameriški delavci? Skoraj pet milijonov je brezposelnih in več milijonov delno zaposlenih. Gospodarska kriza se seli v deželo, kapitalisti pa nočejo spreminiti nepotrebnih del vojne industrije v mirnodolsko. In razen tega spremlja vsak delavski nastop histerična gonja proti napredku, protidelavska gonja ameriških bogatašev, ki sede v Kongresu in vladi.

Ameriška gospodarska kriza je močno odjeknila tudi v Kanadi, saj je velik del kanadske industrije v rokah ameriških magnatov. Pol milijona nezaposlenih (več kot je vseh članov kanadskih sindikatov) bo ob prvem maju zahtevalo dela in kruha...

In misel mi splava v Guatemalo in Bolivijo, deželi, kjer se delavci prvič v svoji zgodovini uveljavljajo kot odločujoča politična sila. Skozi velike težave se prebijajo in v boju za svoje pravice, v boju proti domači go-spodi in tujim imperialistom se dvigajo iz zaslotalosti v politično močan in razredno zaveden delavski rod.

Japonski delavci so se v zadnjem letu s svojimi revolucionarnimi nastopi in volilnimi uspehi

Ob trinajesti obletnici Osvobodilne fronte

V našem trdem boju za socialistične družbene odnose igra nedvomno Socialistična zveza delovnih ljudi, ki združuje najširše ljudske množice, ogromno plogo, saj so poglabljanje socialistične demokracije, utrjevanje in razširitev delavskega upravljanja in boj za pravilno rast in razvoj naše paši njene prve naloge. Vsega tega pa ne bi bilo mogoče izvesti, če bi naš delovni človek ne imel v sebi one revolucionarne socialistične zavesti, ki mu nenehno krepi polet, da v tem boju vztraja. In to zavest, socialistična zavest mu pomaga pečati prav Socialistična zveza delovnih ljudi, ki s tem krepi fronto socializma pri nas in hkrati socialistične sile povsod po svetu, kjer je delavski gibanje že doseglo uspehe, kjer se porajajo novi, pravi-

vičnejši odnosi med delovnimi ljudmi.

V tem utrjevanju socialističnih družbenih odnosov je nedvomno odigrala pomembno plogo že predhodnica Socialistične zveze delovnih ljudi — Osvobodilna fronta — katere 13-letnica ustanovitve smo praznovali pred nekaj dnevi — 27. aprila. Ta organizacija bo s svojimi velikimi dejanji v času osvobodilne borbe in obnove za vselej ovekovečena v zgodovini jugoslovanskih narodov. V odločilnih dneh našega naroda je znala združiti in mobilizirati vse slovenske napredne politične skupine za borbo proti okupatorju, o dnevi po osvoboditvi pa skovati močeno monolitno skupnost, ki je odigrala pri obnovi domovine in ureditvi države pomembno plogo.

Z OBČNEGA ZBORA SINDIKATA DELAVCEV KEMIČNE INDUSTRIJE

Mandatno dobo za članc delavskih svetov le podaljšaj!

Minulo soboto in nedeljo je bil v prosvetnem domu podjetja »Kamnik« v Kamniku občni zbor sindikata delavcev kemične industrije Slovenije. Poleg izvoljenih delegatov je občnemu zboru prisostvoval tudi tovariš Roman Atbreht, član tajništva Republiškega sveta.

Na občnem zboru, ki je bil zelo skrbno pripravljen, so obravnavali posamezne probleme in pojave z najrazličnejših področij življenja delavcev. Tako so v okvir razprave zajeli številne probleme gospodarjenja, pa najsi nastajajo zaradi našega gospodarskega mehanizma ali pa se javljajo v delu organov gospodarjenja. Ob tej razpravi so osvetlili razne probleme, ki so neločljivo sestavni del dobrega gospodarjenja. Sem sodi vzgoja delavskega naraščaja, ki ji še vedno ne posvečamo dovolj pozornosti. Po mnenju onih, ki so razpravljali na občnem zboru, bi bilo potrebno z gospodarskimi ukrepi stimulirati vzgojo naraščaja. Sedaj grede sredstva za te namene iz plačnega sklada, zaradi česar se podjetja otepaajo tega naraščaja. Svetovali so, naj bi v bodoče sredstva za vzgojo naraščaja črpali iz materialnih stroškov. Precej udeležencev zbora je opozorilo tudi na potrebo po izboljšanju varnosti pri delu. Eden izmed delegatov je svetoval, da začno v podjetjih vsestransko proučevati vzroke posameznih nesreč in naj na osnovi ugotovitev odredijo potrebne tehnične ali pa delovno disciplinske ukrepe.

V razpravi o delu organov delavskega gospodarjenja, ki so po splošni sodbi vseh udeležencev občnega zbora v zadnjem letu lepo napredovali, sta bili povedani zlasti dve pobudi: mandatno dobo za članc delavskih svetov bi kazalo podaljšati na dve leti in predsednikom delavskih svetov bi morali obvezno dostavljati gradivo, potrebno za zasedanje, vsem članom. Prva pobuda posega v območje zakonitih predpisov in jo kaže sporočiti pristojnim organom, druga pa bi morala biti uveljavljena s poslovnikom dela organov delavskega gospodarjenja. Zanimivo je bilo tudi opozorilo na pojave separatizma v delavskem upravljanju, ki se kažejo v tem, da posamezni člani sveta skušajo zastopati samo »svoj obrate in braniti zgolj koristi obrata. Proti tem pojavom je treba zelo resno in odločno nastopiti; najuspešnejše je seveda, če poskrbimo za to, da bo vsak član delavskega sveta poznal vse probleme tovarne in da bo vedel, zakaj se svetuje take ali drugačne odločitve.

Kot rečeno, je bilo na občnem zboru precej govora tudi o ostalih zadevah — zdravstveno zavarovanje, tarifna politika, o odnosih v kolektivih, o promet-

Občinski sindikalni svet so ustanovili

Nedavno tega je odbor Socialistične zveze v Sentvidu pri Ljubljani sklical sindikalne odbornike podružnic, da bi se pogovorili o sindikalnem delu.

Slišati je bilo precej gaje, da se člani sindikatov še vse premalo zanimajo za življenje izven tovarni in podjetij. Po vaseh se premalo čuti razredni vpliv tovarne in delavcev.

Da bi bilo delo sindikalnih odbornikov v podružnicah bolj povezano, so izvolili trinajstčlanski občinski sindikalni svet. Ta bo lahko precej pripomogel k uveljavljanju sindikatov in delavcev v Socialistični zvezi in v občini. Janez Gabrovšek

VČERAJ HLAPCEV

DELAVSKA POMLAD V HALOZAH

DANIS GOSPODARJEV ROD

Hanina češnja se je tistega leta zgodaj odela z dehtečim cvetjem in klopotec na njenem orhu je tako ubrano prepeval, da so viničarji postajali in se čudili.

Pisalo se je leto tisoč deset šeststirideseto in v haloške griče se je naselila prva slobodna pomlad. S pomladjo vred je trkal na vrata viničarskih koč neznan nemir. Nekakšno novo in še nikdar doživet pomladno razpoloženje je preganjalo spanec ljudem in jih spremljalo na vsakem koraku.

Zemlja, tista ljubljena in obenem tisočkrat prekleta mati zemlja, ki je viničarjem izpila zadnjo kapljico življenja in jih obenem s tisočermi nevidnimi vezmi krepko priklenila nase, je tiste pomladi, prvič, kar pomni ljudje, vrgla raz sebe izkoriščevalsko gospodo graščakov, advokatov in duhovnikov, ter ljubše objela svoje rodne sinove — viničarje.

Na Zelenikovini so se zbrali novi gospodarji. Stari Zelenik, ki so ga izvolili za predsednika agrarne komisije, je delil viničarjem neke papirje, na katerih je pisalo, da je zemlja posled njihova in samo njihova.

Tudi mati Hana je stala tam. Šestdeset pomladi je že videla, toda takšne še nikoli. Od kar pomni, so ti griči rodili le za gospodo. Kot otrok je poljubljala gospodu roko, s šestnajstimi leti se je prvič pokorila njegovemu ukazju, z osemnajstimi je že zibala. In življenje je bilo svojo žalostno, enakomerno pesem. Kopica otrok okrog Hane se je večala in mati jih je učila poljubljati gospodu roko in ponižno storiti ose, kar bo zahteval.

Zelenik je poklical tudi Hano in ji izročil listninsko listino. Zelenica se je zmedla. Bleda, globoko zoranica se ji živo zardela. Nerodno se je zahvaljevala in že se je mislila prniti v gručo, kar se je nečesa spomnila. Polegnila je na stara ruto, odvezala vogal iz zepa staro koščeno roko položila pred Zelenika stotak. Ves je bil pomečkan in z nerodnimi prsti ga je ravnala. Koliko znoja in truda je v njem...

»Za partijo, Zelenik... ker mi je dala zemljo... in... in človeško življenje...«

Viničarji so obnemeli. Na Vinškem orhu je pel klopotec in veterič je prinašal od nekod vonj po cvetju, ki se je prelival z blažodejnim dihom prekopane in zri-golane zemlje ter omamljal viničarje.

V haloških gričih je odmeval klic revolucije.

Na ta dogodek sem se spomnil, ko mi je naš predsednik Janko, saj ga poznate, predsednika sindikata, pripovedoval, kaj je doživel ob prvem obnemem zboru sindikalne podružnice v Cirku-lanah.

Naj sam pripovedujem!

Zame je bil ta občni zbor velik dogodek. Ob njem sem revolu-

cijo podoživel. Videl sem jo živo, saj je tako pristna in neskaljena podoba našega velikega časa, socializma.

France Slana: Med počitkom

Dvoje stvari me je prevzelo. Videl sem ljudi, ki so bili do včeraj hlapci, zatirani in poniževani. Čim so doignili glavo, so občutili še hušji pritisk gospodarjev. Omahovali so in se pred sodiščem onesveščali, ko je bilo treba povedati, kdo jim je bil gospodar. Ne pomnijo več, za več pokolenj nazaj, kdo izmed njih je bil kdaj sloboden. Tako so bili sedaj, ko je šlo zares, dostikrat v domih.

Ko je zakon izšel, so se opogumili. Toda, ker stvar ni šla tako hitro, so prišli gospodarji bolj do peljave, viničarji so pa popustili. Po mariborskem zborovanju je vera spet zrasla. No, gospodarji tudi niso držali križem rok: »To so si v Ptuj izmislili, o Ljubljani o tem nič ne vedo, iz vsega skupaj ne bo nič«, so govorili. Viničarji pa... Na skrivaj so spravevali: »Bo? Ali ne bo? Bo, ali ne bo?«

Končno je napačil dan, ko so ustanovili sindikalno podružnico.

Dvomi so bili razpršeni. Slo je zares!

Takrat se je v Halozah revolucija močneje oglasila.

Sedaj začenja nov čas.

Okrog dve sto hektarjev vinograde imajo, raztresenih po treh občinah. Drugega nič: le zemljo, trto in delovne roke. Oblast jim je dala posojilo, okraj nekaj ljudi, s posestvom Zavrč pa bodo pomagali posestvo urediti in speljati delo v kolesnice urejenega poslovanja. Im, drugače je bilo tam, na grofovskem posestvu, kjer je bilo dolo že utečeno. Tu začenjajo čisto znova. In viničarji vedo, da bo začetek težak. Da, morda celo težji, kot danes slutijo.

Posestva še niso prav ustanovili, pa so že prišli za delo v vinograde. Tudi niso bili gotovi, kdo jim bo plačal. Toda predurjem so že dobili. Vsak nekaj ti-

sočakov. Kako žarečih lic so jih steli! Prvi denar s posestvom — in toliko! Viničar, včeraj je še garal za gospoda, še se ga boji, pa je prijel za rovnico in motiko, delal — in ni bil razočaran. Delo je že obradilo prvi sad.

Se so skrbi in veliko jih je. Bodo računali tisti čas, ko je delal za gospoda, pa tistemu, ki je bil v zadruhi in tistim, ki so bili v zadruhi kot agrarni interesi? In še kdo verjame, da mu bodo tisto zaplato zemlje in bajto ozeli. No, s posestvom so povedali, da bodo celo tistim, ki sedaj nimajo zemlje, kaj dali, kaj sele, da bi jim ozeli. Saj se povsod najde kakšen zakotek, ki se ga posestvom ne splača obdelovati. Tu si bo lahko posadil koruzo in kar mu bo kazalo. Res morda ne bo dobil listja prav tam kot doslej, marveč malo stran, na zemlji kmetijskega posestva. Vse se bo uredilo, da bo prav.

Ali ni to podoba naše revolucije?

Naš delanski razred in delovni ljudje, ki smo spočeli in izpeljali

Ne za gospodarja — zase delajo haloški viničarji. — France Slana: Delo v vinogradih

revolucijo, vrgli raz sebe jarem gospodarjev in se nas posledice tega jarma še drže, smo danes gospodarji. Revolucija v Halozah je v malem tisto, kar mi vsi doživljamo. Mi smo začeli takorekoč iz nič — v Halozah začenjajo iz nič. To, kar danes smo in kar imamo, so postali viničarji v teje podružnici: včeraj hlapci — danes gospodarji.

Tega, kar se je nabralo v stoletjih hlapčevanja, se je treba otestiti. Vzpeti se bodo morali v plogo gospodarja, čim boljše gospodariti in ob tem iskati novo. Tudi med delavci se najdejo taki, kot tisti, ki pravijo, kje bom sedaj listje dobil, ki sem ga imel za hišo. Se se ozira nazaj in čaka, ne bi le morda bilo kaj takega kot drobnitnica, ki je očasi padla s kapitalistove mize. Staro je še v nas in zavoljo tega starega očasi ne sprevodimo, kaj dobivamo.

Strajki, demonstracije in politični boji niso le sredstvo, s katerim se proletarij bori za ureditev delovnih in gmočnih razmer, ampak tudi sila, ki ruši kapitalistične zakone in uveljavlja nove, človeške, socialistične postavke. Naše žuljave roke ločijo kapitalistični svet in skozi razpoke tega starega umirajočega sveta nezdruženo silijo na dan socialistični družbeni odnosi. Celot tiste, ki so nas nekoč zaničevali in pljuvali na nas kot na predmetno svojati, smo prisilili, da so se odrekli mnogim svojim izkoriščevalskim načelom in sprejeli v programe svojih strank nekatere naše delavske poglede na življenje, na svet in dogajanja v njem.

Miroljubna ideja zmaguje in nobena vlada v svetu si danes ne upa več javno razglasiti svojih osvajaških želja. Združeni narodi so obsodili vojno kot zločinsko orodje za doseganje ciljev in vsi miroljubni narodi so pripravljeni podpreti napadeno državo. Vendar so na svetu še imperialistične sile, ki se vojnam nočejo odpovedati. Toda, da smo se doslej izognili svetovnemu spopadu in da je naša vera v sveto miru in napredka po vsem svetu močnejša kot pred nekaj leti, je predvsem zasluga nas vseh malih ljudi; malih, če na-

Zgodilo se je tiste dni... Sel je direktor kmetijskega posestva z Zavrča (ki je tudi dobilo nekaj zemlje) gledat, če so neki vinograd že prekopal.

Viničarja je srečal:

»So naši že kaj kopali?«

»Niso, niso. Gospodarja se boje!«

»Kako pa vi mislite sedaj? Na posestvu se niste prijavili.«

»Hm, ko mi boste še to vzeli.«

Ozrl se je proti bajti in kosu zemlje okrog nje.

»Dokler ne boste pri nas, vam predpsem ne mislimo ničesar dati. Vzeti vam seveda nimamo kaj. Le zakaj ne bi prišli k nam?«

Molčal je. Če bi gospoda ne bilo...

»Kako ste kaj z vašim gospodarjem shajali?«

»O, kar dobro! Dober gospod so bili.«

»Koliko vam je pa plačal?«

»O, še kar!«

»No, koliko denarja vam je dal na mesec?«

Ne hlapcev — gospodarjev rod živi v Halozah

»Ne na mesec? Na leto je bil obračun. V denarju tri do pet jurjev.«

»Vam je še kaj drugega dal?«

»Hrano smo dobili. Pa v hiši stanujem, v gospodarstvu, ki je bila gospodarjeva. Se listje in suknjič so mi dali gospod.«

»In moko, sol, olje, petrolej?«

»Ne, to sem si sam kupil. In krompir sem dobil!«

Gledal sva šla. Za slab jerbas ga je bilo.

»Če vse zračunamo, vam je dal največ osem do deset tisočakov na leto. Pri nas na posestvu dobi najslabši delavec šestdeset tisočakov in še zdravnik, bolnišnico, zdravila in drugo ima zastonj, za otroke dobi nekaj tisočakov na mesec in na stara leta je pre-skrbljen.«

To je bilo viničarju preveč naenkrat. Eh, kako pabljno je. Bi — če...

Za prvi maj bodo za Zavrč razdelili milijon. Trideset tisoč na vsakega. Viničarje bodo povabili.

Da bodo videli! Nihče od njih ni trideset tisočakov niti videl skupaj. Kaj sele, da bi jih imel? To je revolucija.

Gospodarji so postali in gospodariti bo treba začeti. Hlapčevanje je za vselej pokopano.

Zato mi je bil ta dogodek, ta občni zbor, sedaj ob proem maju še močnejšo vero in zaupanje v moč delovnih ljudi, v našo revolucijo, v delavsko pomlad, ki je dahnila tudi v Haloze.

Tovariš Janko je končal. Še sva trenutke posedela v mislih pri haloških viničarjih, pri vseh tistih, ki so letos postali tako kot oni — gospodarji.

Vsi ti letos z nami prvič kot gospodarji in delavci praznujejo prvi maj, za nas praznik delavce-uporabljencev.

Halozel! Kos naše zemlje, rod našega rodu — ne hlapcev, gospodarjev rod.

Vlado Jarc

IZ RAZPRAVE NA OBČNEM ZBORU SINDIKATA USLUŽBENCEV DRŽAVNIH USTANOV SLOVENIJE

Z RAZREDNEGA STALIŠČA naj presoja uslužbenec vsako svojo odločitev

Na občnem zboru sindikata uslužbencev državnih ustanov Slovenije, ki je bil preteklo soboto in nedeljo v dvorani centralne Narodne banke v Ljubljani, so razpravljali v glavnem o treh stvareh: o razrednem odnosu do vprašanj, ki jih pri delu rešujejo, o idejni vzgoji uslužbencev in o njihovih plačah.

Državna uprava, sodstvo, bančništvo itd. so med drugimi tudi organi družbe, s katerimi si družba zagotavlja uresničevanje socialističnih odnosov. Zato morata zlasti državna uprava in sod-

stvo z razrednih stališč ocenjevati vsak posamezni primer, ki ga obravnavata. Pri tem dostikrat zakonska določila niso popolna. Takšna seveda tudi ne morejo in ne smejo biti, da bi lahko bila že za vsak primer odredena ustrezna rešitev. Sodnik, uslužbenec itd. mora biti tisti, ki v duhu zakona in po socialističnih moralnih načelih presoja, kako naj ravna, da bodo zaščiteni družbene koristi in zagotovljena rast socialističnih družbenih odnosov. Dostikrat gre za čisto protisocialistične pojave, ki se jih da morda vskladiti s črko zakona. Pred nedavnim na primer so hoteli organizirati nacionaliziranci svoje združanje; nekdo se pregreši zoper zakon in je očitno, da je to storil iz razrednih pobud, zato ga je treba strožje kaznovati itd. Uslužbenec, ki bi se držal le črke zakona, bi nedvomno pograbil in škodoval vsej naši skupnosti. Proti takim pojavom je nastopil občni zbor.

Drugo, o čemer so govorili na občnem zboru, je odnos uslužbencev ljudskega odbora do družbenega upravljanja. Bili so pojavi brezbriznosti do teh demokratičnih organov, ali celo podcenjevanja. Občni zbor je opozoril, da uslužbenec (predvsem vodilni) marsikdaj ne pretehtajo dovolj, ali bo njihov ukrep škodoval ali koristil krepitvi organov samoupravljanja.

V bančništvu delo uslužbencev ni zgolj suho, papirnato, kot bi marsikdo mislil. Tudi njihovo delo mora temeljiti na socialističnih načelnih stališčih gospodarjenja. Velikokrat je treba ukrep banke do gospodarske organizacije utemeljiti in razložiti, da ne bi vzbudil neopravičene nejevolje in vzpodbudil napačnega tolmačenja.

Delo uslužbencev v samoupravih socialnega zavarovanja zahteva večjo discipliniranost, ažurnost, delati je treba z velikim čutom odgovornosti, saj razpolagajo z družbenimi sredstvi in je

velikokrat prav od njih odvisno, kako bodo zavarovanci uveljavili svoje pravice.

Zaradi vsega tega morajo biti uslužbenec v prvi vrsti široko politično razgledani, imeti morajo jasno izoblikovano razredna stališča. Seveda pa je treba tudi vedno več strokovnega znanja. Mlad uslužbenec, ki komaj pride iz šole, seveda še nima izkušenj in bi mu upravna vodstva morala omogočiti, da se čimprej strokovno izpopolni. Tu bi lahko tudi sindikat marsikaj pomagal.

Občni zbor se je dotaknil med drugim tudi plač državnih uslužbencev, posebej dopolnilnih plač. Mnenja je, da morajo dopolnilne plače uslužbenec vzpodbujati k temu, da bi se nenehno strokovno usposabljal, prevzemal odgovornost dela delovna mesta in da bi se zaposlil tudi v krajih, kjer strokovnih moči primanjkuje. Glede splošne ravni uslužbenskih plač po so mnenja, da je še nizka in je občni zbor naročil novemu Republiškem odboru, da se zavzame za to, da se sistem plač uredi v skladu z našo gospodarsko zmogljivostjo. Opaziti pa je bilo, da sindikalni sveti niso kazali preveč zanimanja takrat, ko so dopolnilne plače določali, zaradi česar je lahko prišlo marsikje do nesorazmerij med plačami v posameznih ustanovah.

Za občni zbor je bilo torej značilno, da so razpravljali o svojih zadevah z vidika nadaljnjega razvijanja družbenega upravljanja, da se zavedajo svojega mesta v naši družbeni ureditvi in da so podpirali razredno vlogo uslužbencev.

Delovni kolektiv
krojaškega podjetja
Novo mesto

čestita vsemu delovnemu ljudstvu k Prazniku dela — 1. maju.

obeh socialističnih strank nekoliko močneje uveljavili v japonski družbi, vendar je vsaka njihova zmaga bila izbojevana v trdi in mnogokrat tudi krvavi borbi s kapitalisti. Tudi indijski proletarij, mlad in še neobjeljen, ki se komaj prebuja, se je v zadnjem letu močneje uveljavil. Še prav posebno pa nas razveseljujejo vesti o delavskih nastopih v Pakistanu in v Perziji, zakaj te vesti nam govore, da je tudi v najbolj zaostalih azijskih deželah začelo kaliti seme novega življenja.

Sovjetski delavci in delavci vzhodnoevropskih dežel bodo sicer proslavljali prvi maj v sprevedlih, toda mrkih lic in brez veselja v srehi; a polni želja in hrepenenja po življenju, ki bo resnično delavsko — brez birokratskega ukazovanja in državno-kapitalističnega izkoriščanja.

Medtem ko mi proslavljamo praznik naše delavske zmage, pa se v mnogih deželah sveta borijo izkoriščani in zasluženi kolonialni narodi za svobodo in za pravice, ki jih imajo po pravici.

V Indokini že osem let divja vojna — vojna indokitajskega ljudstva proti francoskemu imperializmu. Tisoči padajo, lakota vlada v deželi, številni brezdomci se klatijo po cestah in tam tudi

umirajo. Vendar je v indokitajskem ljudstvu vera v zmago osvobodilnega boja tako močna, tako velika, da se čuti sposobno prestavljati gore, kljubovati vsem imperialistom sveta. In tudi ke-nijski ljudje se bude in zahtevajo svobodo. 3000 Kenijcev so že ubili kolonialni vojak, 26.000 zaprli, 60.000 preselili v koncentracijska taborišča, 15.000 izgnali iz dežele. Toda nasilje ni obrodilo zaželenega sadu. Črni re-veži so trdno odločeni, da ne bodo odnehali prej, dokler se Kenija ne bo rešila tujih gospodarjev.

Im Malaja, Tunis, Maroko, Gvajana, Rodezija, Niansa, Zlata obala... Povsod, v vseh kolonialnih deželah, se ljudstva prebuja. Nočejo več hlapčevati tujcem in njihovim pomočnikom. Delavci so povsod prvi v boju, jedro so, hrbtnice osvobodilnih gibanj. Zato boji za svobodo kolonialnih narodov niso le nacionalna vrenja, ampak izrazito socialna, revolucionarna hotenja izkoriščanih proletarskih in kmečkih množic.

Živimo v stoletju zmagovitega pohoda socializma, v stoletju prepoda tega sveta v nov, lepši in boljši svet. Delavci pa smo nosilci vsega tega lepega in boljšega — in v tem je tudi naše zgodovinsko poslanstvo.

Zaslужek v trgovini JE ODVIŠEN OD PROMETA

Po obširni razpravi, ki je lani trajala več mesecev, je letos izšla uredba o trgovanju ter trgovskih podjetjih in trgovinah. Omenjena uredba vsebuje dvojno zelo važnih sprememb, ki zagotavljata, da bo naša trgovina zares poslovala po socialističnih načelih. Gre za bolj gibčno organizacijo trgovske mreže, za večjo samostojnost poslovalnic, kar vse naj poživijo menjavo blaga, in pa za bistveno drugačno zbiranje oziroma oblikovanje plačnega sklada, kakor je bilo doslej v veljavi. Poglejmo najprej načela o organizaciji trgovske mreže.

Doslej smo v organizaciji trgovske mreže poznali le trgovska podjetja z njihovimi prodalnimi. Ta organizacijska oblika trgovine pa je bila dokaj okorna, poslovanje poslovalnic niso bili samostojni in kjer so imeli v okraju samo eno podjetje, so se tudi že kazali znaki monopolizma. Trgovsko podjetje je prodajalo blago za nekaj dinarjev dražje kot drugod, ker v svojem kraju ni imelo nasprotnika. Predpisi nove uredbe prinašajo sedaj drugačno rešitev. V naši trgovini bomo imeli sedaj dve osnovni organizacijski obliki: trgovska podjetja in trgovske obrate, ki so lahko popolnoma samostojni ali pa z omejeno samostojnostjo v sestavi podjetja.

Prvi sadovi reorganizacije

Tudi obrati oziroma poslovalnice v sestavi trgovskega podjetja imajo znatno samostojnost, ki je zagotovljena že s predpisi omenjene uredbe. Čeprav so ti obrati v sestavi podjetja, sami izpolnjujejo družbene obveznosti kot ostale gospodarske organizacije. Sami tudi ugotavljajo skupen dohodek (kolektiv obrata torej tudi samostojno razpolaga s skladi), imajo posebne organe upravljanja in se lahko izločijo iz sestave podjetja, če to kolektiv želi. Obrat oziroma poslovalnica je v pogodbenem razmerju s podjetjem in lahko tako še poveča svoje pravice.

Ob sedanjih reorganizacijah se bodo torej nekatere poslovalnice, ki izpolnjujejo vse pogoje (kjer je med drugim zaposlenih vsaj pet ljudi), popolnoma osamosvojile, druge pa, ki nimajo za osamosvojitve potrebnih pogojev, bodo ostale v sestavi podjetja s pravicami, ki jih že uredba zagotavlja. Te poslovalnice bodo sklenile s podjetjem pogodbeno razmerje za opravljanje raznih uslug, seveda s pravico, da samostojno določajo ceno blagu, ker drugače reorganizacija ne bi prinesla zaželenega uspeha.

Ponekod, na primer v Kranju, so začeli z reorganizacijo, drugod pa se na osamosvojitve poslovalnic premišljeno pripravljajo. Kjer koli so doslej reorganizirali trgovsko mrežo, se že kažejo prvi uspehi. Postrežba je boljša, izbira blaga pestrejša, promet vedno bolj narašča, režijski stroški so nižji, nekurantnega blaga nimajo več itd. Ti uspehi temelje nedvomno na večji gibčnosti trgovske mreže. Poslovanje in delavci osamosvojenih poslovalnic si hočejo namreč z večjo izbiro blaga, vlnudnejšo postrežbo itd. zagotoviti čim širši krog kupcev. Prav tako je razveseljiv pojav, da se sedaj

vsj člani samostojnih poslovalnic skupno vsak dan pogovarjajo o željah potrošnikov, skratka, govorijo, kako bi čim bolj gospodarili v podjetju in zvišali promet. Prav takšno trgovanje in v njem za dobro gospodarjenje pa želimo in zahtevamo od naše trgovine.

Dohodek podjetja je odvisen od večjega ali manjšega prometa

Sedaj si pogledajmo še, kako je letos z ustvarjanjem plačnega sklada. Trgovina je lani ustvarjala svoj plačni sklad na pod-

Inkiostri: Delo

lagi razlik med kupno in prodajno ceno. Nekatera podjetja so težila za precejšnjimi razlikami v cenah, da so ustvarjala in si seveda tudi razdelila čim večje dobičke. To pa je v določeni meri vplivalo na povišanje cen. Trgovina torej ni posredovala blaga od proizvajalca do potrošnika po stvarnih stroških, ki jih je imela pri menjavi.

Trgovina posled, po določbah nove uredbe, oblikuje svoj plačni sklad na osnovi blagovnega prometa. Ljudski odbor določi trgovskemu podjetju, kolikšen odstotek sme zaračunati h kupni ceni, da krije svoje materialne stroške, družbene obveznosti in zbere potrebna sredstva za plačni sklad. (Za trgovska podjetja, ki se v glavnem ukvarjajo z izvozom in uvozom blaga in za prodajalne industrijskih podjetij ter druge poslovne enote pa lahko zvezni izvršni svet določi drugačen način oblikovanja plačnega sklada in izpopolnjevanja obveznosti do okrajev — mest).

Nov način zbiranja sredstev za plačni sklad usmerja trgovska podjetja, da čim bolj povečujejo blagovni promet, to je, da prodajo čim več blaga. Trgovska podjetja imajo namreč korist samo od povečanja blagovnega prometa, od takšnega zneska razlik v cenah, kolikor sredstev potrebujejo, da krijejo vse zahtevne datjave in si ustva-

rijo plačni sklad. Morebitne večje presežke v razlikah cen mora trgovsko podjetje, po odbitku zveznega in republiškega davka na dobiček, odvesti ljudskemu odboru. V trgovini torej posled ne moremo govoriti o ustvarjanju dobička, ker si trgovina ne sme razdeliti presežnih sredstev, ki bi jih ustvarjala z večjimi razlikami v cenah. Če podjetje vendarle doseže večje dohodke kot bi jih ob stvarnem poslovanju lahko doseglo, to pomeni, da se zmeraj navija cena, čeprav od teh sredstev nima določenih koristi. Ljudski odbori bi zgrešeno ravnali, če bi težili, da ustvarja trgovina čim večja sredstva z večjimi razlikami v cenah, ker bi to lahko trgovina dosegla le z navijanjem cen, kar pa ni in ne sme biti njen namen.

Doslej povedano velja seveda samo za ustvarjanje tako imenovanega dobička, ki se je pojavil preko določenega odstotka od prometa. Trgovski delovni kolektivi pa bodo seveda težili, da bo plačni sklad ustvarjen in tudi presežen na podlagi povečanega prometa. Razen povprečnih zaslužkov lahko trgovina ustvarja tudi presežke skladov plač in posebnih sredstev, seveda le na osnovi določenih odstotkov, to je z večjim prometom in ne z navijanjem cen, na čemer bodo kolektivi vedno zainteresirani.

Obratunski in povečani sklad plač bo lahko podjetje zbralo le tedaj, če bo skrbelo za nepretrgano prodajo blaga, če bo obseg prodaje čim večji. Trgovina bo veliko prodala, če bo imela čim manjšo razliko v cenah, če bo kupovala dobro in ceneno blago in ga prodajala s čim manjšimi režijskimi stroški. Ne bo preveč, če trdimo, da bo trgovina šele sedaj začela bolj vplivati na industrijo. Trgovska podjetja prav gotovo ne bodo kupovala slabšega, dragega in neokusno izdelanega blaga, ker jim bo sicer ostalo na zalogi, jim zmanjšalo promet, povečalo obresti obratnih kreditov, vse to pa bo vplivalo na manjši zaslužek.

Ker ne igra posled razlika v cenah nobene vloge in ker ustvarjajo podjetja svoj dohodek edino z večjim prometom, je trgovina v takšnem položaju, da lahko z najmanjšimi stroški posreduje blago od proizvajalca do potrošnika. In prav to si tudi od trgovine želimo.

Po novi uredbi torej zbira trgovina sredstva za sklad plač na podlagi večje ali manjše prodaje blaga. Odstotek, ki ga določi ljudski odbor za zbiranje sredstev plačnega sklada in drugih sredstev, ki so potrebna podjetju, temelji na blagovnem prometu podjetja, na kvalifikacijskem sestavu trgovskih delavcev in uslužbencev in posebnosti posameznih podjetij. To zadnje, kvalifikacijski sestav trgovskih delavcev oziroma pravilna razvrstitev delavcev v kategorije pa je ena od najhujših stvari in še neurejenih stvari v trgovini. Pri nas, v Sloveniji, je na primer zaposleno v trgovini okoli 3000 ljudi ali 22 odstotkov zaposlenih, ki nimajo predpisane strokovne izobrazbe, pač pa imajo zadostno praktičnih izkušenj, da lahko opravljajo trgovske posle. To so ljudje, ki so prišli v trgovino po osvoboditvi in so opravili nekaj krajših trgovskih te-

čajev, kar pa se doslej ni upoštevalo pri priznavanju kvalifikacij. Tako doslej 3000 ljudi ni vedelo, ali so polkvalificirani ali kvalificirani trgovski delavci. Ta neurejenost kvalifikacij ni ustvarjala samo težav pri urejanju tarifnih vprašanj, marveč tudi pri urejanju pokojnin.

Uredba o trgovanju v trgovskih podjetjih in trgovinah predpisuje v 22. členu, da morajo trgovska podjetja izpolnjevati razen drugih pogojev tudi tega, da imajo zaposlen takšen strokovno izobražen kader, kakor je potreben za posamezne trgovske stroke. S pravilnikom o strokovni izobrazbi delavcev in uslužbencev, zaposlenih v trgovskih podjetjih in poslovalnicah, pa bo tudi to določilo uredbe izpolnjeno. Osnutek pravilnika, ki je izšel pred dnevi in je sedaj v razpravi, namreč predpisuje, kakšno strokovno izobrazbo in koliko let prakse morajo imeti delavci in uslužbenci za posamezna delovna mesta. V pravilniku so po strokovni izobrazbi razdeljeni delavci in uslužbenci na nekvificirane, polkvificirane, kvalificirane in visoko kvalificirane delavce, na pomožne uslužbence, uslužbence z nižjo, srednjo in visoko strokovno šolsko izobrazbo. Delavci in uslužbenci si bodo pridobili eno od teh kvalifikacij, če imajo potrebno šolsko izobrazbo in odgovarjajočo komercialno prakso. Delavci, ki opravljajo posle kvalificiranega delavca, si bodo pridobili ta naziv, če so dokončali šolo učencev v trgovini oziroma v gospodarstvu s predpisano učno dobo ali pa, če imajo 8 let trgovske prakse in so opravili izpit enoletne večerne trgovske šole oziroma če so opravili izpit polletnega tečaja za izobraževanje delavcev in uslužbencev, zaposlenih v trgovini. Ko bo pravilnik sprejet, bodo trgovska podjetja in poslovalnice prevlede delavce in uslužbence v določene kvalifikacije. S tem pravilnikom bo torej urejeno peče vprašanje kvalifikacij trgovskega kadra.

PREDLOGI SINDIKATA TRGOVSKIH DELAVCEV SLOVENIJE

NOVE TARIFNE PRAVLNIKE KAZE IZDELATI

Zaradi reorganizacije trgovske mreže, nove razporeditve kvalifikacij in drugega oblikovanja plačnega sklada bo kazalo v trgovinah izdelati nove tarifne pravilnike, kar v večini drugih industrijskih podjetjih ne bodo storili. Na izdelavo pravilnikov se kaže seveda že sedaj pripravljati, ker bo pravilnik o strokovni izobrazbi verjetno že v kratkem zakonodajen. Pred uveljavitvijo pravilnika in dokončno izvedbo reorganizacije trgovske mreže, tarifnih pravilnikov nima smisla dokončno izdelati, ker jih bo treba pozneje zopet popravljati.

Sindikati trgovskih delavcev menijo, da bi kazalo podjetjem oziroma samostojnim poslovalnicam, ki trgujejo z železnico, kemičnimi proizvodi, tehničnimi trgovinam, trgovinam s sadjem in zelenjavo zaradi njihovega specifičnega značaja dela določiti

RAZGOVORI O DRUŽBENEM PLANU

Amortizacijo zbiramo

za ohranitev gospodarske zmogljivosti podjetij

Danes se pogovorimo o amortizaciji. Stopnje amortizacije so namreč eden od ekonomskih ukrepov, ki zagotavljajo izpolnitev družbenega plana. Amortizacija določa vsako leto posebej z družbenim planom in sicer glede na iztrošenost osnovnih sredstev in družbene potrebe.

Doslej smo pri nas določali višino amortizacije po približni cenitvi iztrošenosti osnovnih sredstev. Z lanskoletnim popisom in ocenitvijo osnovnih sredstev pa smo dobili točnejše podatke, kako so iztrošena osnovna sredstva in kolikšen odstotek amortizacije kaže vračunati v ceno proizvodov za nadomestitev in investicijsko vzdrževanje strojev, naprav itd.

V letošnjem družbenem planu predvidevamo, da bomo zbrali 133 milijard 658 milijonov dinarjev amortizacije ali za 30 odstotkov več kot lani. (Leta 1952 smo zbrali 87 milijard, 600 milijonov dinarjev amortizacije, lani pa smo je zbrali 103 milijarde). Stopnje amortizacije so določene za posamezne skupine osnovnih sredstev in so enotne za vso državo. (Predpis o stopnjah amortizacije za posamezne skupine osnovnih sredstev gospodarskih organizacij je objavljen v Uradnem listu FLRJ št. 52/53).

Gospodarske organizacije smejo uporabljati sredstva iz amortizacijskega sklada samo za nadomestitev osnovnih sredstev oziroma za njihovo investicijsko vzdr-

ževanje. Kot nadomestitev osnovnih sredstev je mišljena nadomestitev tistih fizično in gospodarsko neuporabnih osnovnih sredstev, ki je potrebna, da gospodarska organizacija ohrani svojo polno zmogljivost. V investicijsko vzdrževanje spadajo tista dela na osnovnih sredstvih, ki so potrebna za fizično in tehnično vzdrževanje strojev, zgradb itd. Nekatera gospodarska podjetja sicer menijo, da so stopnje amortizacije prevelike, toda če bi zbrali manj sredstev za amortizacijski sklad, bi ne mogli osnovnih sredstev obnoviti, ko bi bila ta povsem iztrošena. Družbeni plan določa, da smejo gospodarske organizacije izkoriščati v polnem znesku sredstva iz investicijskega sklada, ki so namenjena za investicijsko vzdrževanje. Sredstva za zamenjavo osnovnih sredstev pa smejo gospodarske organizacije izkoriščati le v tistem znesku, oziroma odstotku, kot so knjigovodstveno odpisana osnovna sredstva. Zvezna ljudska skupščina je z družbenim planom pooblastila Zvezni izvršni svet, da sme za posamezne gospodarske panoge spremeniti pogoje glede izkoriščanja amortizacije.

Vsako drugačno izkoriščanje amortizacije, kakor to predpisuje uredba, pomeni zmanjševanje gospodarske zmogljivosti podjetij. Tisti, ki bi te predpise kršili, bi torej škodovali ne samo skupnosti, marveč tudi samim sebi.

GOSPODARSKE NOVICE

Anglijo stane vojska milijardo in pol funtov

Anglija je lani izdala za vojsko 1 milijardo in pol funtov sterlingov, kar znaša skoraj tretjino vladnih izdatkov. Vojaški izdatki v tujni, uvoz blaga, ter strateško vskladičenje vojaškega blaga, so stali Anglijo samo v tujni od 350 do 400 milijonov funtov sterlingov.

Kitajska zunanja trgovina

Kitajske oblasti že navezati trgovske stike z vsem svetom. To poudarjajo njihovi voditelji, pa tudi časopisje objavlja podobne članke. V zadnjih letih je bila namreč kitajska zunanja trgovina navezana zgolj na Sovjetsko zvezo in njeno satelite. Leta 1950 je obsegala zamenjava blaga med temi deželami in

Kitajsko 26% njene celotne zunanje trgovine, 1951. leta že 61%, 1952. leta pa celo 70%. Po izkušnjah, ki jih imamo sami, pač lahko razumemo željo Kitajcev, da bi trgovali tudi z drugimi državami v svetu.

Tržaške ladjedelnice omejujejo proizvodnjo

Nemške ladjedelnice so bile lani polno zaposlene. Za tujo plovnost družbe so izdelali nad 800.000 br. reg. ton. Med ladjami, ki jih je Nemčija izdelala za tujino, so tudi štiri ladje za italijansko plovnost družbo. — Tržaške ladjedelnice pa so v istem času omejile proizvodnjo. To je seveda vplivalo na zmanjšanje proizvodnje v vrsti malih, industrijskih in obrtnih podjetij.

Nov obrat superfosfata obratuje

V kemični tovarni »Zorka« v Sabcu je začel obratovati nov obrat superfosfata. Obrat bo sprva proizvajal 40.000 ton umetnih gnojil letno. Ko bodo že izpopolnili strojni park, pa bodo izdelali 120.000 ton superfosfata na leto.

Rafinerija v Sisku povečala proizvodnjo

V rafineriji nafte v Sisku so sami izdelali nove naprave za prečiščevanje nafte. Podjetje bo z novimi napravami povečalo proizvodnjo že v prihodnjem mesecu, in sicer za 150 ton dnevno. Do konca leta pa pričakujejo povečanje proizvodnje na 200 ton nafte dnevno.

Italija kupuje ruski bombaž

Pred kratkim je kupila Italija v Sovjetski zvezi 6300 ton bombaža v vrednosti 3,3 milijarde lir. Italija hoče s tem nakupom zmanjšati svoje zahtevke nasproti Sovjetski zvezi, ki so znašali ob koncu januarja nad 12 milijard lir.

V Londonu spet uvedeno svobodno trgovanje z zlatom

Ta mesec so v Londonu zopet uvedli svobodno tržišče zlata. Pred vojno je bil London glavno tržišče zlata na svetu. Z organiziranjem svobodnega trga zlata hoče Anglija razširiti mednarodno plačevanje v funtih.

Komuna in podjetje

Izveleček iz predavanja podpredsednika Izvršnega sveta LRS Marijana Breclja za aktiv mesta Ljubljane

Iz značaja proizvodnih sredstev kot obče ljudske imovine in iz značaja trajnosti gospodarske organizacije izhaja nadaljnje načelo, da ne more ne delovni kolektiv, ne komuna, ne nihče drug gospodarske organizacije samovoljno razpustiti, oz. spremeniti njen značaj. To se lahko zgodi le tedaj, če nastopijo za to zakoniti pogoji.

6. Podjetje kot samostojna pravna oseba, ki ji je v imenu družbe zaupana uprava proizvodnih sredstev, samostojno upravlja s temi sredstvi ter samostojno razdeljuje sklade (amortizacijski, rezervni, sklad za prosto razpolaganje) ter je v teh pravicah vezano samo na obče predpise. Tarifni pravilniki in pravila podjetja sodijo prav tako v pravice delovnega kolektiva. Skratka, sistem hoče utrditi podjetje kot samostojno gospodarsko enoto, tako v notranji organizacijski zgradbi, katere temelj je delavsko upravljanje, kot na tržišču.

Tako samostojnost in tako pravno samostojnost uživa pod-

jetje do družbe kot celote, to se pravi, enako do federacije in republike, kakor do komune. Ne ožje, ne širše teritorialne družbene skupnosti oz. konkretni organi ljudske oblasti v posameznih teritorialnih enotah ne morejo spreminjati teh odnosov in ne smejo ustvarjati nobenih drugačnih in večjih obveznosti, kakor so predpisane s splošnimi normami. Zaradi tega je bilo potrebno, da smo najprej ugotovili vlogo podjetja, gospodarske organizacije v našem sistemu. Tako bomo lažje ugotovili odnos podjetja do komune.

Ker je ves naš gospodarski sistem zasnovan na socialistični družbeni osnovi, ni dovolj, da utrdimo le pravni položaj podjetja in da določimo njegove pravice in dolžnosti. Ugotoviti moramo tudi funkcijo družbene skupnosti, ki nastopa kot organizirana družbena in oblastvena enota bodisi na ožjih, bodisi na širših teritorialnih območjih. Pri razmejitvi splošnih družbenih funkcij med podjetjem in komuno

je gotovo odločujoče vprašanje, kako razdeliti presežek dela, ki naj gre za splošne koristi (na pr. investicije). Razume se, da se v tem pogledu ni mogoče odločiti za neko shematično delitev, ampak mora biti izhodišče konkretni gospodarski položaj, to se pravi, konkretne potrebe, ki se kažejo v državi kot celoti, v posameznih republik in končno v okrajih in mestih — komunah. Razumljivo je, da mora družba, da bi zaščitila svoje koristi, poslagati tudi konkretno v gospodarsko politiko in da te politike ne more prepustiti v celoti gospodarskim organizacijam samim. Zato govorimo o gospodarskem upravljanju v širšem pomenu, ki pristaja teritorialnim družbenim skupnostim.

Kakšna je vloga teritorialnih družbenih skupnosti v gospodarskem upravljanju?

Ta vloga obstoji v upravljanju tistih družbenih skladov, ki naj vplivajo na nadaljnji razvoj proizvodnih sil, na razširjeno reprodukcijo in na investicijsko graditve. Gre za usmerjanje gospodarske politike zaradi enakomernega razvoja gospodarstva na posameznih področjih in za enakomeren razvoj posameznih gospodarskih panog. Zato mora družbena teritorialna skupnost iz

splošnih družbenih skladov podpirati tiste predele in tiste panoge gospodarstva, ki iz objektivnih razlogov zaostajajo, so pa za celoten napredek in za dvig življenjske ravni potrebne. Z upravljanjem splošnih družbenih skladov vpliva družbena skupnost na urejanje še obstoječih razrednih odnosov v kmetijstvu, obrti itd. Družbeni skupnosti na določenem teritorialno je naložena naloga, da vodi tisto gospodarsko politiko, ki jo označujemo kot komunalno politiko in od katere je odvisna življenjska raven prebivalcev.

Iz te splošne vloge teritorialne družbene skupnosti, ki jo ima v gospodarstvu, izvirajo tri osnovne naloge. Te pripadajo bodisi federaciji ali republik, bodisi okraju ali mestu in so:

1. določa obveznosti gospodarskim organizacijam zato, da se ustvarijo potrebna finančna sredstva za upravljanje splošnih družbenih funkcij v posamezni družbeni skupnosti oz. upravno teritorialni enoti;
2. neposredno upravlja družbene sklade preko predstavniških organov ljudske oblasti, ki nastopajo seveda kot vrhovni organi določene teritorialne družbene skupnosti;
3. postavlja splošna načela gospodarstva, ki so vezana na določeno področje, bodisi da

gre za zvezno zakonodajo ali pa za predpise in konkretne akte, ki jih smejo izdajati republike oz. okraji in mesta.

Ko govorimo o teritorialnih družbenih skupnostih, imamo v mislih našo sedanjo organizacijo ljudske oblasti. Občine, okraji, mesta, republike in federacija so upravno-teritorialne enote — na čelu katerih so ljudski odbori in ljudske skupščine in se v našem življenju utrjujejo kot družbene skupnosti. Predstavniški organi ljudske oblasti teritorialnih enot opravljajo zato hkrati funkcijo teh družbenih skupnosti.

Naša ustavna ureditev se nanaša na občine, okraje in mesta kot temeljne celice ljudske oblasti. Federacija in republike imajo le tiste pravice, ki so v ustavi določene. Za vse ostalo so pristojni temeljni organi ljudske oblasti oz. teritorialne družbene skupnosti, ki se oblikujejo v komunah. Zato si prizadevamo, da bi čim več družbenih nalog opravljale tiste družbene skupnosti, ki združujejo osnovne gospodarske organizacije, podjetja.

Moramo pa strogo ločiti vprašanja, ki zadevajo gospodarski sistem kot celoto, od vprašanj, ki predstavljajo njegovo uresničevanje. Razumljivo je zato, da pripada danes in da bo pripadala

tudi v bodoče federaciji naloga in pravica uravnavati gospodarski razvoj in da bo imela v tem pogledu federacija vodilno vlogo. Ne moremo si predstavljati graditve socialističnega gospodarstva pri nas, če ga ne bi usmerjala v celoti. To pa je naloga federacije oz. njenih predstavniških organov. V kolikor ima federacija v prehodni dobi konkretne naloge tudi v uresničevanju gospodarskega sistema, oziroma v kolikor prevzema naloge, ki bi jih sicer lahko opravile nižje teritorialne družbene skupnosti, je to zaradi določenega gospodarskega položaja, notranjega in zunanjega. Politika enakomernega razvoja gospodarstva na teritoriju Jugoslavije kot celote, vprašanja strukture našega gospodarstva, ekonomskih odnosov naše države s tujino, vse to terja neposredno akcijo federacije. Gre tedaj za splošno politično in gospodarsko vlogo, ki jo vrši predstavniški organ družbene skupnosti kot celote, z namenom, da si zagotovi rast socialističnih političnih in družbenih odnosov. Nadalje gre za naloge, ki so po svojem karakterju sicer prehodnega značaja, pa na njih mora tudi opravljati predstavniški organ, da bi zagotovil splošne družbene koristi. (Dalje prihodnje)

PLAMEN ŽARI med Kroparji

Od starih do ene, od starih do ene, so zarje rumene, so trate zelene, od starih do ene, voda nam kolesa, mehove nam žene, nad nakli smo sključeni; vsi, fantje, možje, dekleta in žene od starih do ene...

(Oton Zupančič: Žebljarska)

POMLAD POD JELOVICO

Kropa. Delček našega življenja, našega sveta. Dolina polna zgodovinskih znamenitosti in stvaritev današnjih dni. In kakor da je hotela narava vtisniti kraju da je dvojen pečat, vidiš vsako pomlad v razbrazdanih žlebovih Jelovice zaplate snega, obkrožene z rdečkastimi progami cvetočega vresja, posejanega s telohom in modrimi cvetovi jetrnika ter vijolic. Tu sneg, prispodoba minulih dni, trpečega in umirajočega sveta, tam vzbrstela bukev, ozeleneli planinski travniki, prvo cvetje, znanilke novega življenja.

Ne samo pomlad narave, pomlad drugačnega, novega življenja je dahnila semkaj, zakaj Zupančičeva pesem o žebljarih, sključenih nad nakli od starih do ene je samo še dragocena literarno zgodovinska stvaritev in nič več trpka življenjska resnica. Kropar, žebjar, kovač, tisti za matično stiskalnico in delavka, ki prebira matice ter nešteti drugi, danes po svoji zamisli, s svojo ustvarjalno močjo in razumom oblikujejo življenje in podobo tega kraja.

POLNI HOTENJA, MLADOSTNIH SIL IN MOČI...

Člani delavskega sveta podjetja »Plamen« so prihajali iz zborniškega dvorana. Za predsedniško mesto je sedel Rozman, tam za steno je Dermota, pri peči predsednik sindikata Dornik, blizu okna direktor Petrač in drugi. Dnevni red zasedanja je zanimiv. Potrditev tarifnega pravilnika, sprememba norm, investicije. Prejšnji dan so me nekateri že kar »moralno« pripravljali na današnje zasedanje.

»Vroč bo, vroče. Tarifne postavke in norme bodo povzročile hudo kri.«

»Huda ura se vam obeta. Zakaj?«

»Na posameznih delovnih mestih presegajo norme za 30 in tudi 40 odstotkov. Drugod jih niti ne dosežejo. Stvari je treba urediti, da bodo pravilni odnosi med vsemi, ki delajo v obratu.«

Takole »moralno« pripravljen sem opazoval obraze članov delavskega sveta. Večinoma mladi ljudje. Koliko mladostnih sil je v njih, koliko hotenja, moči! Marsikdo ni odšel na kosilo. Počakal je na zasedanje. In sedaj vsi napeto poslušajo poročilo upravnega odbora.

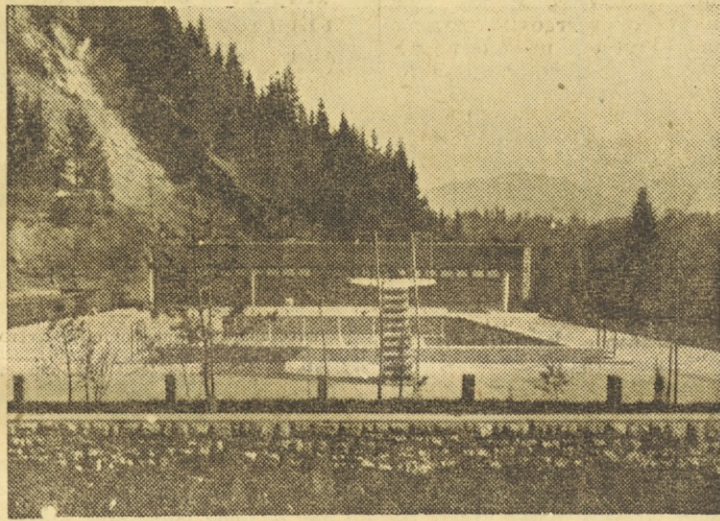
Dvaštirideset let je Dane Solar vihtel kovaško kladivo. V pokoju je, vendar ne miruje. Se vedno se vrača v vigen »Vice« in preizkuša spretnost svojih žuljavih in od ognja razpokanih rok

Ta ali oni delavec je z okorno, od ognja razpokano in žuljavo roko nekaj zapisal. Dva, trije, so stikali glave, najbrže so se posvetovali, ali je upravni odbor to ali ono stvar prav ukrenil.

Modrikast dim cigaret vse bolj napolnjuje sobo. Skozi okno se zazrem v dolino Kroke. In kakor da mi še vedno brne v ušesih besede starega Danijela Solarja, ki mi je slikal nekdanje življenje v tem kraju. Teško so živeli ljudje. Po dvanajst in več ur so vihteli kladivo. Matere so prišle v sobo le takrat, kadar so rodile, drugače je večina družin živela na podstrešju. Otroci so že s šestimi leti dobili od staršev leseno kladivce in nakovalce in se igrali žebjarje. Z dvanajstimi, trinajstimi leti po so se »kroparji« očetom kovali dvanajst dolgih ur na dan.

Solar je pripovedoval o življenju po prvi svetovni vojni. Pripovedoval je o prvomajskih praznikih, o volitvah, o »Svobodci«. Da, tiste stvari ki mi jih je pripovedoval o »Svobodci«, so se mi najbolj vtisnile v spomin.

»Vsako sobo z Jesenic nek Zupančič, najbrže komunist. V prostorih naše »Svo-

Tam, kjer se kroparska dolina razširi, so si žebljari zgradili prav lepo kopališče. Ko se bo voda ogrela, bo kroparska mladež in tudi starina pohitela semkaj, da se naužije čistega zraka, vode in sonca, ki ga tako manjka v zadušljivih starinskih prostorih

bode«, smo se zbirali delavci. Zupančič nam je razlagal knjigovodstvo. Zamotane reči, zamotane. Vendar smo jih delavci morali vedeti, saj smo bili člani žebljarske zadruga in ni bilo vseeno, kako zadruga gospodari.

Dejal nam je, da bo prišel čas, ko bomo delavci zmagali in bomo sami gospodarili v podjetju. Ne sme se zgoditi tako, nas je učil, kot se je zgodilo v Italiji, ko je fašizem neukemu in neorganiziranemu delavcu iztrgal iz rok njegove pridobitve in ga pohodil. Pri nas, v naših krajih, mora revolucija zmagati in zato se moramo učiti.

Trda, zgarana roka žebjarja in kovača je že takrat računala na današnje dni. Delavci Kroke so se že takrat pripravljali na gospodarjenje, mi je šinilo v spomin, ko sem gledal člane delavskega sveta za mizo, kako si zapisujejo stvari, za katere bodo terjali odgovor.

Gospodarski uspehi kroparskih delavcev so veliki. Z zastrelimi stroji izdelajo sedaj štirikrat več proizvodov kakor pred vojno. In z denarjem, ki ga ustvarjajo, dobro gospodarijo. Nov velik dom kulture, upravno poslopje, kopališče, stanovanjski zgradbi in še marsikaj drugega, so plod njihovih rok, plod razumnega gospodarjenja. V zadnjih šestdesetih letih ni Kropa toliko pridobila, kakor v teh dveh, treh letih, odkar tu delavci sami gospodarijo in odločajo.

Ni tistega, včeraj obetane hrupe nisem slišal, ko so člani delavskega sveta govorili o tarifnih postavkah in normah. Dermota in še nekateri so takrat malo vzkipele, ko je nekdo kar na zasedanju zahteval zase višjo tarifno postavko. Glasujejo o tarifnem pravilniku, o spremembi

manj. In »preša«, kakor da bi ob vsakem gibu pela: več vijakov, več matic, planinčarjev, zakovje in tračnikov. Blaznik pa stroju streže in streže. Belo razžarjeno železno palico vtika v celjusti stikalnice. Surovo izdelan vijak se potочи na kup, kjer jih prebiralke prebira... Lojz Potrebuh, Korden, Dermota, Mica v vigenju »Vice«, Tina pri nakovalu, desetine in desetine marljivih delavcev, brez prestanka streže stroj, kuje, prebira, zлага v zaboje, hiti...

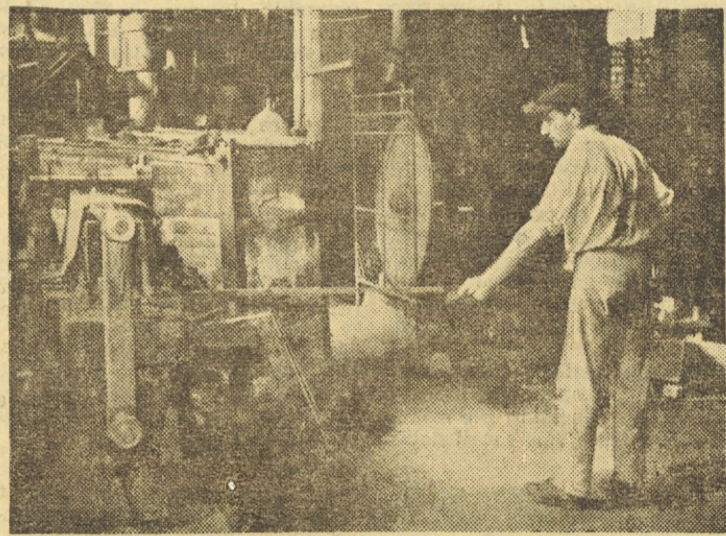
Trikrat v osmih urah se ustavijo stroji. Trikrat v osmih urah, devetkrat na dan. Plamen žari v pečeh, kovačiji in vigenju. Vendar ne žari plamen samo v pečeh »vročega« obrata, v kovačiji, marveč žari tudi v ljudeh, v Petračih, Solarjih, Rozmanu, Jeralih, Zupanu in drugih. In prav zato, ker žari delovni plamen v vseh teh stoterih kroparskih ljudeh, uspejo storiti to, kar marsikje drugje, ne bi storili.

...ZA TALE NAS DOM

Do nedavnega so kroparski delavci vsakemu prišlecu ponosno razkazovali zgodovinske znamenitosti svojega kraja in v prav svojstveni, pogrkavajoči besedi slikali razmere in življenje njihovih pradedov in dedov. Res, malokateri kraji se lahko pohvalijo s tolikimi stvarmi, ki kažejo, kako je nekdanji živel žebjar, ogljar in rudar. Zanimiv je plavž iz trinajstega stoletja, ki so ga šele lani našli pod debelimi zemeljskimi plastmi. Zanimiv je vigenje, kjer še sedaj ročno kujejo planinčarje in druge žeblje vseh mogočih oblik. Obisk v kovaškem muzeju pa je za tistega, ki rad brska po zgodovini in njenih ostankih, prava paša za oči. In Kroparji so na vse te zgodovinske stvari silno ponosni, posebno, odkar je njihov kraj s stoletnimi hišami vred zgodovinsko zaščiten. Tega nobeden nikoli ne pozabi omeniti.

Do nedavnega pravim, so kroparski delavci vsakemu prišlecu ponosno razkazovali muzejske starine. Danes pa je že malo drugače. Govori s Kroparji, posebno pa z delavci iz »Plamena«, o čemer hočeš, prej ali slej ti bodo rekli besedo, dve o njihovem sindikalnem domu, kakor pravijo veliki novi stavbi, ki stojijo na dverih Kroke. Ta dom je drugi ponos Kroparji, in o njem kroparski delavci sedaj največ govorijo.

Kroparji so glede prostora »ploh reveži«. Tesno je v hišah,

Stara matična stiskalnica »grize« razbeljeno železo, vijoličasto pobarvan vijak se je zopet potočil v železno košaro

edinj gostilni, stiska je v tovarni in na tesnem so bili s prostori za kulturne prireditve in zborovanja. V dobrih štirideset kvadratnih metrov veliko dvorano, se res niso mogli stisniti vsi delavci, ko se je igrala skupina predstavila z novim delom. Zato se delavci »Plamena« sklenili, da bodo zgradili lep, velik dom, prostor za kino in gledališke predstave, za telovadbo, sestanke in drugo. Rečeno, storjeno.

Janez Zupan, predsednik gradbenega odbora in prejšnji predsednik sindikata, me je potlej, po zasedanju delavskega sveta spremil v dom. Potožil je, koliko težav so imeli, preden so dobili gradbeno dovoljenje. Tam na okraju so zahtevali, da gradijo kroparski delavci svoj dom sredi doline, precej daleč ven iz Kroke. Delavci pa niso odnehali. Dom so hoteli imeti blizu tovarne, da jim ne bo daleč, kadar bodo šli v kino, na gledališke predstave,

na zborovanja in vaje. Končno so na okraju vendarle odnehali.

Pred dvema letoma so začeli z gradnjo. Okoliški kmetje so jim darovali sto kubičnih metrov lesa. Prvo leto je dom gradilo gradbeno podjetje. Delo je le počasi napredovalo. Lani pa so delavci

Kdo je bil to? France, Ivan, Matija in Stane, Petrači in Solarji. Ej, kdo bi vse naštel, kdo bi jim vedel imena! To so bili vsi kroparski delavci, kovači, brusarji, žebjarji, prebiralke, to je bil ves kolektiv »Plamen«. Plamen ponosa, želja za znanjem, plamen

Na dverih Kroke so delavci »Plamena« zgradili kulturni lep in svetel dom. Ponosno pokažejo prišlecu dom — žarišče kulturnega in družabnega življenja — plod žuljavih rok kroparskih žebjarjev

ubrali drugo pot. Sindikat delavcev »Plamena« je vzel stvar v roke. Spremenil se je v gradbeno podjetje. Gradbeni odbor je prišel še bolj do veljave. Delavci »Plamena« so delali dopoldne, popoldne ali ponoči v tovarni in potem še na gradbišču. Okrotilih 25.000 ur so opravili pri gradnji doma in skoraj toliko pri gradnji novega kopališča. Dvorana v domu je že opremljena z kinoaparaturjo iz »Iskre« in dom je postal resnično žarišče njihovega kulturnega življenja.

Z Janezom Zupanom si ogledujeva prostore. Velika dvorana, da bi bili lahko še Ljubljanci ponosni nanjo. Poslušam njegove razlage.

Tu bodo prostor za knjižnico, tam garderoba za igralce, kulisarna, igralna soba, tu pisarne, stanovanje za hišnika, v kleti bo javno kopališče telovadnico in dvorano za zborovanja, bomo še zgradili.

Hodim iz prostora v prostor, misli se mi nehoti prepletajo. Dom so zgradili delavci in de-

vestnega gospodarjenja, je žarel in še žari v teh preprostih ljudeh: zato so lahko zgradili to, kar bo še njihovim potomcem v ponos.

PREPIR O FILMU

Petračev France in Zupanov Tonček, ključavničar in kovač, bi si tisti dan skoraj skočila v lase. Pred kroparsko pošto smo se razgovarjali. O domu, seveda, in o kulturi, o filmih in igrah in njihovem pevskem zboru, ki vadi delavske pesmi za Prvi maj. Razgovor pa se je skorajda razvil v hud prepir. France je očital Tončku, kinooperaterju, da premalo skrbi za dobre filme.

»Kroparski delavec ni z vsem zadovoljen. Ti pa nam vlačiš tisto plažo v Kropo, kjer vidimo v filmih samo gospodo, ki smo jo že nekdanj dovolj čutili na svojih plečih, ali pa vrtiš pustolovski film, kjer se strelja in žive in mrtve in kvariš mladino. Mladina je že sama dovolj ihtava. Zakaj jo še kvariti s slabimi filmi? Pa tudi za nas delavce gre. Želimo si dobrih filmov, podob iz resničnega življenja, iz naše revolucije, ki hude v človeku plemenita čustva.«

Tonček se je branil in branil. Vendar Francetu ni mogel dopovedati, kako čudno teče ta filmska politika. Kroparji so s svojim kinogledališčem nekje na dvanajstem mestu. Denarja nimajo veliko in zato jim v Ljubljani odrinejo tisto, kar je ceneje, in seveda tudi slabše. Vse to pa Frančka ni prepričalo. Tako kot je sodil Petračev France, so menili o filmih tudi Jerali in drugi.

Delavci, ki so gradili dom, se zavedajo, kaj pomeni dobro in umetniško delo. Če je dom lep, naj bo lepa tudi umetnina, ki jo bodo gledali. Ni jim vseeno, kaj vidijo v prostorih, ki so jih postavili s svojimi žuljavimi rokami. In prav imajo. V umetniških stvaritvah želimo mi delavci videti svoj delavski obraz, tisto resnično življenje, ki ga marsikateri umetnik podcenjuje, ker mu je preveč odmaknjeno in se mu včasih kar noče približati.

LE KAJ BI DANES SPESNIL ZUPANČIČ?

Poslovil sem se od kroparskih delavcev in od Kroke, te staroslavne železarske in žebljarske pokrajine. Tam na griču sem se še enkrat ozrl. Se vedno sem videl pred seboj: prizadevanje kroparskih delavcev, da bi si uredili tovarno in da v domu, ki so ga zgradili, najdejo res svoj drugi dom. Premišljal sem, le kaj bi danes spesnil Zupančič o kroparskih ljudeh. V izbrusenem pesniškem jeziku bi prav gotovo spregovoril o delavcih — upravljavcih, o njihovih težnjah in naporih, da spremenijo lice te nekdanje doline trpljenja. Da, če bi Zupančič še živel, bi pisal o kroparskem delavcu, tistem, ki je z razpokano in žuljavo roko zgradil kulturi in sebi prav lep in svetel dom na dverih Kroke.

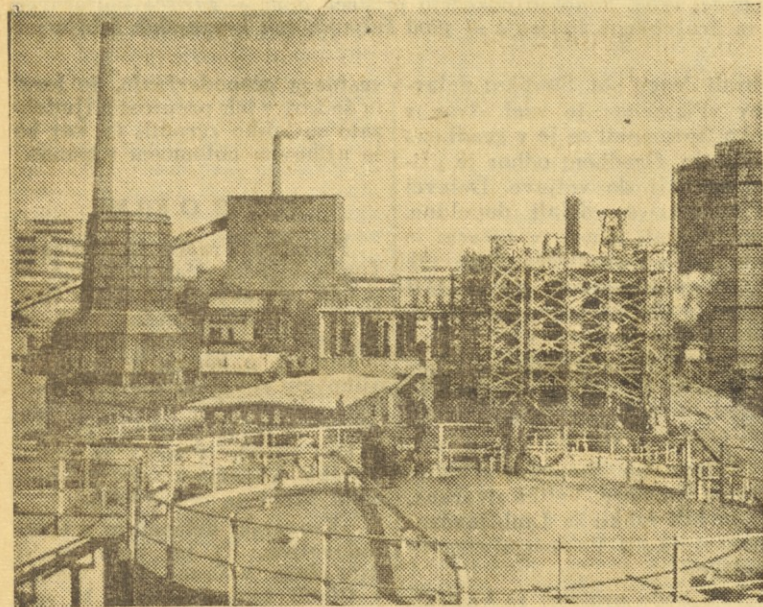
Peter Dornik

Podoba naše domovine

SE SPREMINJA.

Leto devetnajsto enainštirideseto se je nagibalo k zatonu. V Slavonskem Brodu so ustali nas izgnance nagnali iz velikih pulmanovih vagonov. Presedli smo v drug vlak. Kaj vlak, otroška igrača je bolj primerno ime za tiste čudno majhne in majave vagone ozkotirne bosanske železnice. Primerjal sem dolge pulmanove vagone z vagončki, kamor so nas natlačili kakor sardine v škatlico. Pritlikavec in velikan. Tako sem si dejal v mislih in se ob tej primerjavi prešerno nasmejal pritlikavcu. Moj smeh je bil nalezljiv. Resni časi so bili takrat, vendar se smehu nisem mogel ubraniti. Čudni igračkasti vagoni, ozek tir. Potem ko so »bosanskega konjčca« napojili in nahranili, nas je potegnil mimo Doboja, Zenice, tja v osrčje Bosne.

Pred leti sem zopet potoval v Bosno. »Pritlikavca« nisem več videl. Umaknil se je širokim in dolgim pulmanovim vagonom. Drveli smo po mladinski progi Samac—Sarajevo zopet mimo Doboja, Zenice, od Podlugova gori proti Varešu...

Koksarna v Lukavcu je poslala železarnam prvo pošiljko domačega koka

Breze, kjer sem nekdanj živel, skorajda nisem spoznal. Rudniški železniški tir so speljali tja proti Graboviku. Doli pod Maholami, muslimansko vasjo, so kopali nov jasek, po globini podoban velenjskemu. Prostrano polje ob Bečarski (Samski dom) pa je bilo posejano z novimi stanovanjskimi zgradbami. Na kolodvoru je mogočen in težak stroj normalnotirne železnice pošastno sikal in se zavijal v paro.

Pred leti je bila Breza še nekako navadna, skorajda starinska in majhna, da ne rečem celo primitivna. Sedaj pa se tu razrašča novo rudarsko mesto. In, še malo dlje od Podlugova, se razrašča novo mesto ilijaških železarjev. Drugače je v teh krajih, drugače. Zdelo se mi je, kakor da so tudi ljudje drugačni, novi, čeprav sem segal v roke Aliji, Muju, Miletu, Francetu, Alojzu in neštetim starim znancem — rudarjem.

Ko sem prišel v Brezo in ko sem se vozil po mladinski progi, se nisem smejal. Smeh mi je zamrl na ustih, začuden sem ogledoval stari in vendar novi svet...

In kadar koli se spomnim na Bosno, na njen razvoj, začnem misliti o vsem našem razvoju gospodarstva. Kako čudno se spreminjajo kraji! Da, tako čudno, če se vrneš čez leta tja, kjer si bil nekdanj, se skorajda ne spoznaš več. Kako se šele čudijo naši rojaki, ki prihajajo iz tujine na dopust, saj marsikdaj ne ugledajo več svojega rojstnega kraja takšnega, kot so si ga naslikali v spominu ob odhodu. Spremenil se je. Nove tovarne so tam, novi rudniki, hidrocentrale in železnice. Vse to spreminja lice pokrajine in ljudi.

V vsakdanjem življenju sto in stokrat srečujemo imena: Rankovićevo, Jugovinil, Rakovica, Prvomajska, Djuro Djaković, desetine in desetine imen novih tovarn. Največkrat ta imena mehanično prebiramo, poslušamo in izgovarjamo. Malokdaj ali skoraj nikoli pa ne pomislimo, kaj

Naša dežela se lahko pohvali z velikimi naravnimi bogastvi. V nedrih zemeljske skorje leže bogati skladi premoga, svinca, železne in bakrene rude in drugih plemenitih kovin. V valovih rek so skrite neizčrpne sile, le pokažite jih je treba.

Kakor koli pa smo bili bogati z naravnimi bogastvi, prav tako smo bili tudi reveži. Nekatere naše pokrajine: Crna gora, Makedonija, Bosna in Hercegovina so še industrijsko premalo razvite, tamkajšnje prebivalstvo pa je bilo zaradi tega tudi kulturno bolj zaostalo.

Nekje široko razpredene železniške proge, železarne in kemične tovarne, predilnice in tkalnice, hidrocentrale, res vse večji del staro, drugod pa gol kraški kamen, prostrani pragozdovi, borna zemlja, ki komaj živi nekaj lačnih ust, čeprav je pod njeno skorjo skrito neizčrpno bogastvo, pokrajine brez ene same tovarne, z ozkotirnimi železnicami, ki se plašno preblijajo mimo sto in stoletja starih gozdov. Bogastvo narave in vendar tudi gospodarska revščina.

Pri nas v Sloveniji, v Hrvatski in Srbiji razmeroma razvita industrijska središča, tovarne, ki ustvarjajo vsako leto milijarde dinarjev narodnega dohodka, Bosna in Hercegovina, predvsem pa Makedonija in Crna gora pa večidel brez tovarn ali vsaj brez takšnih, od katerih bi si lahko obetali gospodarski in kulturni napredek in dohodek, ki je potreben za gospodarsko življenje samostojne federalne enote. Tu močna industrijska središča, tam neizčrpna bogastva, veliko delovnih rok, vendar brez tovarn.

To klavno dediščino smo podedovali. In kaj smo hoteli drugega, kakor izdelati načrt, da spremenimo tok življenja tudi tam, kjer je doslej samo utripalo. Zavoljo te klavne dediščine smo lahko pričakovali splošni gospodarski razvoj le takrat in tako, če zgradimo v gospodarsko zaostalih republikah z našo skupno močjo industrijo, ki bo krepila ves naš gospodarski razvoj in kjer bo tisoče delovnih rok ustvarjalo tolikšen narodni dohodek, da se bo samostojno razvijala pokrajina v gospodarskem in kulturnem pogledu.

Po tej poti smo krenili že od vsega začetka graditve industrije. Iz naših skupnih sredstev iz zveznega proračuna smo gradili industrijska podjetja v zaostalih pokrajinah. Tudi sedaj, letos posojamo iz naše skupne blagajne federaciji precejšnje zneske, da gospodarsko razvija področja, ki so nekdanj mačehovsko živela. Sredstva, ki smo jih že doslej vložili v gospodarski razvoj posameznih pokrajin in republik, pa se vsako leto bolj bogato obrestujejo.

Kar prebirajmo družbene planke republik in videli bomo, da se iz leta v leto bolj dviga narodni dohodek na posameznega prebivalca toliko bolj, kolikor več tovarn začne obratovati. Bolj kot se dviga narodni dohodek, manj dajemo dotacij tem pokrajinam, ki se že opirajo na svojo gospodarsko moč in ki bodo postopoma vračale skupnosti to, kar jim je skupnost nekdanj nudila.

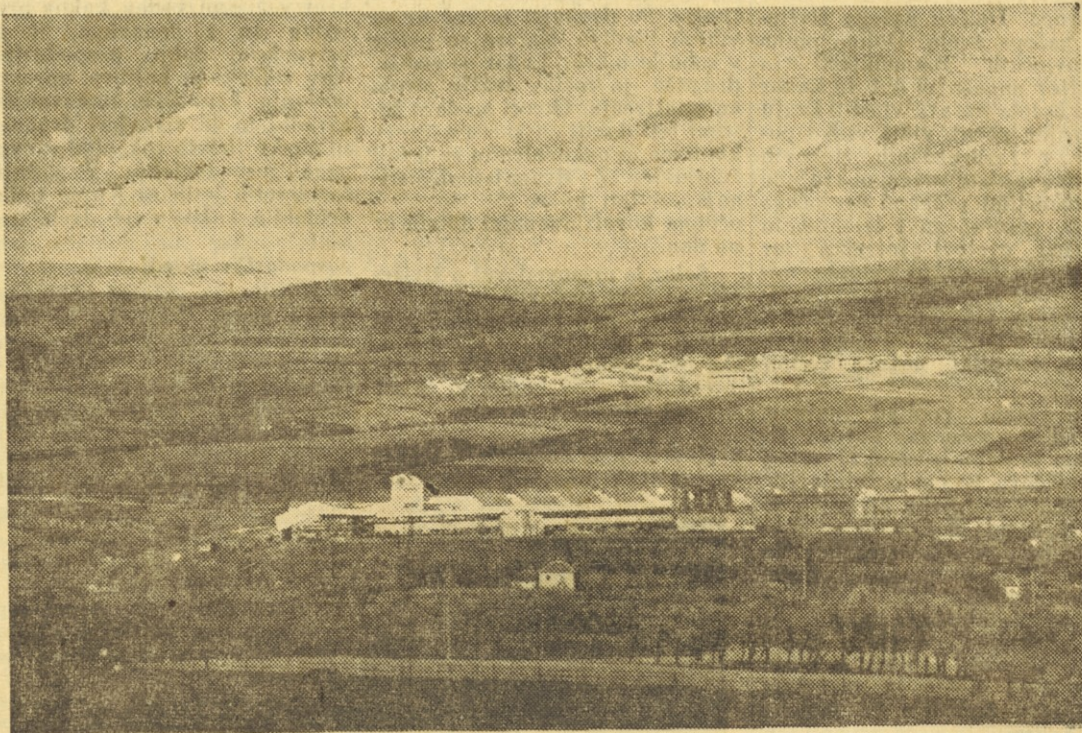
Bežno si oglejmo, kaj pomeni samo nekaj najpomembnejših novih tovarn za vse naše gospodarstvo, za vsako posamezno republiko posebej! Samo nekaj tovarn, pravim. Kdo bi preštel vse, kar smo doslej storili! Predolgo bi se morali zadržati ob tako podrobnem pregledu.

Makedonija je spadala do nedavnega med najbolj zanemarje-

Družbeni proizvod Srbije pa bo še večji, ko bodo gotova dela v rudniku in flotaciji bakrene rude v Majdanpeku, topilnici bakra ter tovarni žveplene kisline v Boru in tovarni superfosfata v Prahovem, ki jih tudi letos financiramo zaradi splošno gospodarskih koristi iz zveznega investicijskega sklada. V Loznici pa so med drugim začeli graditi

zili les iz naših gozdov, da smo lahko v tujini naročili dragoceno opremo za to tovarno.

Veliko smo že zgradili, vendar potrebe za gradnjo novih tovarn še vedno naraščajo. Začetek obratovanja ene tovarne terja, da moramo pospešiti delo tam, kjer pridobivamo za to varno surovine ali polizdelke. Zopet je treba odkriti nove sloje

Poleg novih tovarn nastajajo zaselki in se postopoma razrašajo v vedno večja delavska središča (Tovarna šamotnih izdelkov v Arandjelovcu v Srbiji že obratuje, poleg tovarne pa je nova delavska naselbina)

ne pokrajine. Pokrajina skoraj brez vsake industrije. Nekdaj so si makedonski pečalbarji služili kruh v vseh delih sveta. In sedaj? Sedaj že delajo v novih tovarnah.

Makedonija ima obilico surovin, prikladne glin, kaolina in kremenjakovega peska, tako da se lahko tu razvije keramična, porcelanska in steklarska industrija. »11. oktober« v Prilepu, tovarna nekovin, je začela lani obratovati. Obratuje že hidrocentrala Došnica, v Stipu pa velika tekstilna tovarna. Letos bo začela obratovati tovarna porcelana v Titovem Velesu, kjer bodo izdelovali sanitarno keramiko in keramiko za gospodinjstvo. V novi steklarni v Skoplju bodo izdelovali votlo in tehnično steklo in stekleno volno. Razen tega pa gradijo v Skoplju veliko železarno, odpirajo nove rudnike, kmalu pa bo obratovala tudi ena največjih hidrocentral v Mavrovem. Industrijska proizvodnja je zelo porasla. Narasel je tudi narodni dohodek. Iz splošnogospodarskih koristi in zavoljo tega, da se Makedonija še bolj industrijsko razvije, še gradimo to tovarne iz naše skupne blagajne, da se bodo ti kraji postavili povsem na svoje gospodarske temelje.

Za Bosno sta zelo pomembni novi mladinski progi Brčko—Banovići in Samac—Sarajevo. Povezali sta vojvodinsko žitno področje in bogate naravne zaklade Bosne in Hercegovine. Tu se razvija naša težka industrija.

V Zenici gradimo velike metalurške obrate in koksarno. Koksarna v Lukavcu pa že obratuje, rudniki v Kreki dajejo koksarnam surovino — lignit. Gospodarska moč te nekdanj izredno zaostale pokrajine, bo zelo porasla, ko bodo obratovalle vse tovarne in hidrocentrale, ki so še v gradnji.

Crna gora do nedavnega skoraj ni imela nikakšne industrije. Vendar so tudi tu pod zemeljsko skorjo velika naravna bogastva. Letos smo na primer namenili milijardo dinarjev za tamkajšnja raziskovalna dela naftnih, cin-kovih in kromovih ležišč. Narodni dohodek bo večji, ko bo začela obratovati velika železarna v Nikšiću in druga podjetja ter hidrocentrale.

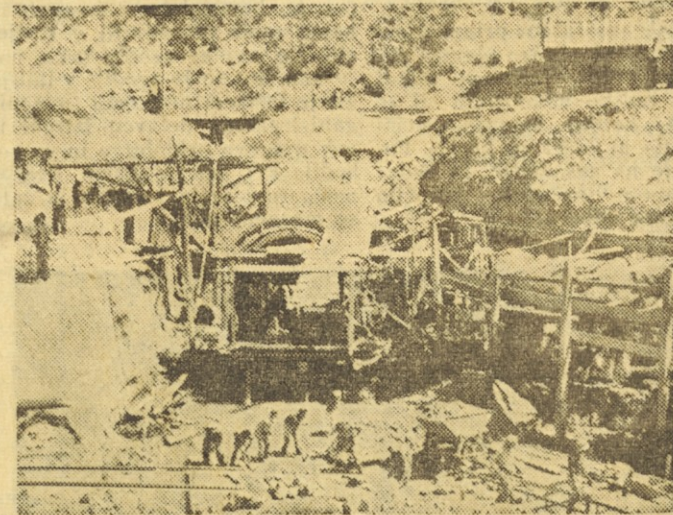
Narodni dohodek ljudske republike Srbije se je od leta 1952 na 1953 dvignil za nad 31 milijard din. Na povečanje narodnega dohodka je vplivalo obratovanje vrste novih tovarn. Lani je na primer začelo obratovati 13 novih objektov od 32, ki jih gradijo. Obratovati je začela tovarna šamotnih izdelkov v Arandjelovcu, železarna Smederevo, tovarna keramike v Zaječaru itd.

novi tovarna viskoze — umetnih vlaken.

Lani je začelo obratovati v Hrvatski več novih podjetij oziroma obratov. V Sisku je začel obratovati del valjarne brezšivnih cevi, v Zagrebu livarna Prvomajske, v Slovonskem Brodu nov oddelek lokomotiv, hidrocentrala »Nikola Tesla« v Novem Vinodolu pa že daje električno energijo. Obratovanje teh novih objektov je med drugim vplivalo na povečanje proizvodnje in naraščanje narodnega dohodka. Proizvodnja je narasla za 9 odst., narodni dohodek pa je narasel na enega prebivalca za 21.937 dinarjev. Za Hrvatsko in predvsem pa za vse naše gospodarstvo je na primer zelo pomembno, da že obratuje tovarna brezšivnih cevi v Sisku, saj si brez

premoga in graditi hidrocentrale, da lahko pridobivamo električno energijo za to in vrsto drugih tovarn.

Z rastjo tovarn je tako kakor z utiranjem poti v gozd. Najprej je med grmičevjem in debli utrta le ozka gaz. Čim večkrat gremo skozi gozd, tem bolj se gaz širi in že prerašča v stezo in potlej v kolovoz. Ko pa začnemo gozd izsekavati, moramo speljati tjaka pravo avtomobilsko cesto, če hočemo les čimprej in čim ceneje spraviti iz gozda v predelovalno industrijo. Prav tako je z rastjo tovarn. Poleg ene osamljene tovarne, ki smo jo nekje zgradili, nastajajo sprva samo bivališča posameznih delavcev. Delavec pa rad stanuje blizu tovarne, da mu ni treba pešati in da pride spočit na

Tudi Crna gora ima svoje elektrarne (gradbena dela pri gradnji hidrocentrale Zeta)

teh cevi ne moremo zamisliti črpanja nafte. Brezšivne cevi pa potrebujemo še za parne kotle in lokomotive, za rafinerije, vodne instalacije itd.

Ozrimo se še tu k nam. Tovarne, ki so začele obratovati pri nas v Sloveniji v zadnjih letih, so povečale preostot proizvodnje in vplivale na rast narodnega dohodka, na gospodarsko moč republike.

Poglejmo samo v eno naših največjih tovarn, ki je še v gradnji, v tovarno aluminija in glinice v Kidričevem. Strokovnjaki pravijo, da bo enoletna proizvodnja aluminija tovarne Kidričeve vredna na tujem trgu toliko, kolikor dobimo za ves les, ki ga v letu dni izvozimo. Denar, ki ga je naša skupnost vložila vse doslej za gradnjo te tovarne, se bo torej že v nekaj letih obrestoval. Obrestoval se bo trud vseh tistih tisočih delavcev, ki so nekdanj sekali, nalagali in vo-

delo. Zato se posamezna bivališča razrašajo v zaselek in postopoma v delavsko naselbino — trg in mesto. Tu so že potrebni obrtniki, odpadni material iz tovarne predelujejo manjše tovarne, ki smo jih zgradili, potrebne so trgovine in kulturne ustanove, kot so šole, gledališča itd. Tako rastejo delavska industrijska središča v Banovičih, v Tuzli, v Kidričevem itd. Gospodarski in kulturni razvoj si vse bolj utirata pot.

Vse naše gospodarstvo je ena sama velika celota. Vse gospodarske panoge, pokrajine in republike so gospodarsko povezane med seboj, ena uspeva, ker jo podpirajo uspehi druge, tretja, ker ji četrta pomaga. Gospodarsvo se s tem medsebojnim sodelovanjem vedno bolj krepi. Naš gospodarski razvoj je v moči vsega gospodarstva, v moči vsake pokrajine in v moči vseh republik.

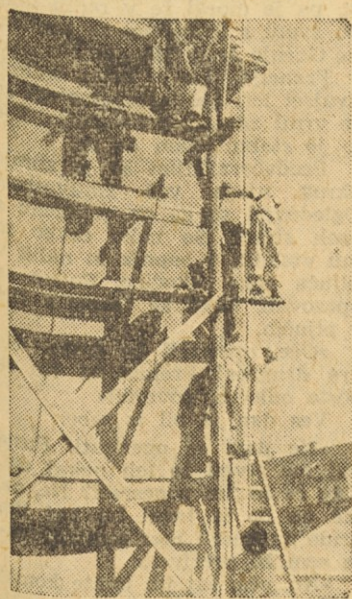
Peter Dornik

SKRIBIMO ZA SVOJE ZDRAVJE

DELOVNO OKOLJE

povzroča razna obolenja

Spomladi na stečaj odpremo vrata in okna, izprašimo in izpraznimo omare, očistimo in obrišemo prah s pohištva, s preprog in predmetov. Koliko različnih spominov je povezanih s tem običajem preganjanja zimске zapašine. In kaj se je pravzaprav pozimi dogajalo v prostorih, kjer živimo, zaprtih pred mrazom in vplivom zunanjega sveta, bi vedeli povedati, če bi

Majhna nerodnost in nesreča bo tu

seveda mogli govoriti, marsikateri glavobol, nelagodno počutje, utrujenost, nespečnost, hujšanje, težave s prebavo...

Vsakdo med nami je prav gotovo prisostvoval zborovanju, sestanku ali slučajni družbi v zatohlem prostoru. In primerilo se je, da je temu ali onemu postalo slabo, kot pravimo, in se je onesvestil.

Po zaprašenih cestah v suhem vremenu ga je prehitelo vozilo in zavilo v prašen oblak. Vzel je robec, si ga potisnil na usta, obstal in poiskal s pogledom kraje, kamor bo sapa odvalila v zraku razpršene drobne delce kamenin, da se izmakne nadlogi.

V pripeki letnega sonca je z bližnje poti krenil na daljšo senčno stranpot; ves potan in omočen se je nadihal in osvežil v senčnem hladu. Kot iz uma se ob vsaki priložnosti izmakne človek vsemesta dnevnemu tršču in v rokopu v tišino in mir prirode.

Cesto usmerjajo v stoletjih nastali običaji in trenutno občutena neugodja ravnanja človeka, kadar more svobodno odločiti, ne da bi si ob tem z jasno zavestjo zastavljal vprašanje, čemu je pravzaprav ravnal tako in si svoje ravnanje tudi znal razložiti.

Je temu vedno tako?

V tisočletjih si je človeštvo nabralo mnogo izkušenj na vseh področjih udejstvovanja. Znanost se je široko razmahnila in razvila, z njo vred pa tudi industrija. Ustvarjalno delo postaja z vsakim dnem intenzivnejše, da bi se blagostanje z vsakim dnem večalo. V delovnem procesu sodeluje vedno več ljudi; delovni dan je stalen, časovno omejen, ponavljajoč se iz leta v leto. Za izvrševanje dela zahteva vedno večji, intenzivnejši fizični in umski napor. Delo je že zdavnaj preneseno v vedno večji meri v zaprte prostore tovarn, podzemeljskih rovov, uradov, laboratorijev vseh vrst in obsegov. Tam človek pridobiva, predeluje in izdeluje najraznovrstnejše predmete, surovine, zmesi in prihaja v vedno ožji stik z njimi. Pri tem se razvijajo plini, velika vročina, vlaga, prah in druge nevarnosti. Človek vztraja v njih iz dneva v dan, leto za letom!

Tu živi in ustvarja.

Na pol gol, z blestečo se, od potu mokro kožo, s katere curja, koplje rudar v vročem in vlažnem podzemeljskem rovu. Sapo ima kratko, konec »šihata« se bliža. Se to tono in noge se mu šibe, neznan sila grabi po njih. Zdjaj zdaj se bo sesedel v krčih. Vročina in vlaga pa, ki ju je sprožil s svojim delom, se čudita temu početju. Čemu ju ne odvajajo, ne menjava s suhim, hladnim zrakom, ne ohlajajo? V telesu se nakopičena vročina zaradi neprestanega intenzivnega presnavljanja kopiči in iztika curke znoja, da bi pospešila hlajenje.

Ker je zrak vroč in nasičen z vlagom, se ji to ne posreči ter se kopiči naprej in naprej, dokler ne požene rudarjevega telesa v krče, omotico in nezavest. No, številna so delovna mesta in marsikje tudi delovni proces

zahteva vroč in vlažen zrak. Povsod tam so zaposleni iz dneva v dan, leto za letom izpostavljeni kvarnemu delovanju neprimerne atmosfere.

Predstavlja si, da odpirate in zapirate peč, v kateri se topi železo pri 1700° in da vam vsakokrat razgreti zrak dahne preko telesa, izsuši oči, grlo, nos, prodira preko sapnika in že po pljučih. To iz dneva v dan. Ali pa, da vztrajate v prostoru, kjer visi ohlajena para v gosti megli in vam polni pljuča, prodira v kožo.

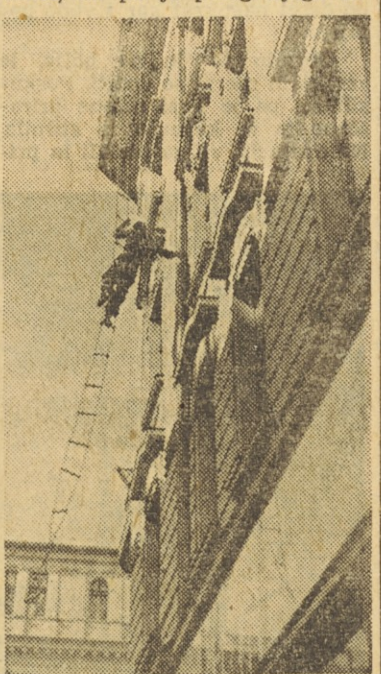
Ko je opravlil popravilo na plinovodu in se dvignil, ga je preko sence nenadoma zagrabilo z močno bolečino kot v klešče. Zavrtelo se mu je in ravno toliko časa mu je še ostalo, da se je izbljuval in z grozo pomislil: »plin« — preden se je onesvestil.

Nekaj se jih posreči obuditi s čim hitrejšimi ukrepi in pazljivo skrbjo. Često pa se dogodi, da je obujanje zaman, saj nima plin (ogljikov monoksid v tem primeru) ne vojna, ne barve, ne okusa. Kar tako pride na človeka in ga zgrabi iznenada! Spočetka ni kaj občutiti, posebno še, če so zraku primešane le majhne količine. 0.02% je silno majhna količina, je pa že dovolj velika, da, vdihavana iz dneva v dan, prične povzročati težave, ki bi končno človeka popolnoma onesposobile. Pri številnih delovnih procesih nastaja povsod tam, kjer gori in pravijo, da se je pojavil na svetu skupaj z rojstvom človeka in njegovo prvo veliko iznajdbo, ognjem. Pozna ga gospodinja, saj ga imamo do 16% v gorilnem plinu, pozna ga povsod, kjer kurijo z generatorskim plinom, vodnim plinom itd.

Nastajajo pa še mnogi drugi plini. Uporabljajo jih v različne namene, predvsem v kemični industriji in pri predelavi. Naj omenim le nekaj močno strupenih: žveplovodik, ogljikov žveplec, cianovodik, fosforovodik itd. Nastajajo pri delu ter prehajajo v ozračje, s katerim jih premnogi vdihavajo iz dneva v dan, leto za letom.

V ozračje pa izhlapevajo tudi mnoge hlapne snovi, med njimi se prav posebej mnogo uporablja topila.

Mešalec zmesi je bil. Kmalu po pričetku dela se je vselej pričel smeati in šaliti in postajati vedno veselejši. Mojster je to poznal in ga opozarjal, naj delo za kratek čas prekine. On pa dclal ni hotel za nobeno ceno zapustiti in to prav tedaj, ko je bilo tako lahko in ugodno. Počasi pa je postajal omotičen, glava je bila čudno težka in hitro je naraščala utrujenost. Stroj je tekel, on pa je poleg njega za-

Nezaščiteno se je povzpel po lestvi in popravil žleb. Če omahne...

spal, vedno globlje in trdneje. To stvar je sicer poznal, dogajala se mu je čisto. Primerilo se mu je, da je tudi na poti proti domu zaspal in tudi doma je čisto kar med obedom trdno zaspal. Pozneje ga je pričelo trgati po sklepkih, pričele so se mu tresti roke in noge, ker je pač delal z dneva v dan. Siht ni čakal...

Večina topil, ki jih danes uporabljamo, so močno hlapna, se hitro mešajo z zrakom in jih pri takem delovnem procesu zaposleni vdihavajo. Najštevilnejša med njimi povzročajo omamo, tudi pravo narkozo, saj so tudi poznana sredstva, ki jih v te namene uporabljamo v medicini, istega porekla. Sčasoma pa zaradi strupenosti povzročajo resnejša obolenja... Kaj čisto pa

so lahko vzrok tudi raznovrstnim nezgodam. Mnoga med njimi so še posebej strupena. Naj omenim le benzol in njegove homologe.

Hlapijo seveda tudi druge snovi. Med njimi živo srebro, ki po dolgotrajnem vdihavanju povzroča sčasoma poškodbe na različnih notranjih organih. Kajti razširjena proizvodnja terja vedno večjo uporabo najraznovrstnejših kovin, litin in organskih snovi. Slednje se pri obdelavi drobe, razpraše, primejo kože in prehajajo v telo, bodisi preko dihal, prebavil, čisto pa tudi preko kože. Tako nastajajo zastrupitve, ki sprožijo ohromitve, krče in tudi prava delirantna stanja.

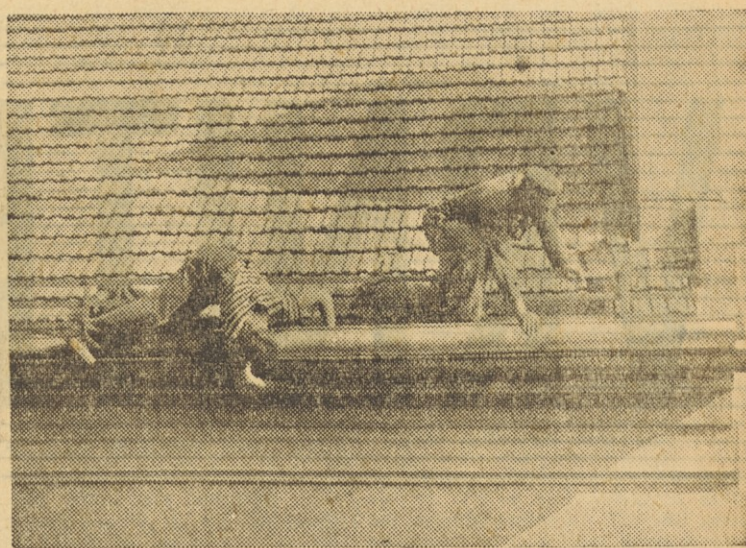
Škodljive snovi pa lahko vdihavamo tudi v prosti naravi. Skropenje drevja in nasadov ter različnih rastlinskih kultur se z intenzivnostjo gospodarjenja uporablja v vedno širšem obsegu. Kdor je v zadnjem mesecu hodil po naših sadorodnih predelih, je opazil rumene živali, predmete, ljudi, ki so brizgali

vo, telo ali posamezni udje izpostavljeni stalnemu tresenju (brušenje, pnevmatična kladiva itd.), kar povzroča sčasoma spremembe na okostju in obolenja ožilja.

Često se zdi, da je človek podrejen stroju, da se mu pri delu prilagaja in zaradi tega opravlja delo z najraznovrstnejšim položajem telesa in obremenitvijo posameznih delov mišičnih skupin ter udov. Zaradi tega se po letih prične razvijati sprememba na okostju, mišičju, stopala se splošče, hrbtnica ukrivi in pojavijo se krčne žile.

Raznolikost snovi, ki pride v neposredni dotik s kožo, njih posebno svojstvo vzdražljivosti, pa povzroča številna obolenja kože, ki ob vsakem dotiku na novo vzplamte in povzročajo obolenja mnogo preglastic ter jih onesposablja za delo.

V zadnjih letih, posebno po prvi svetovni vojni, se je pričel javljati nov, doslej le malo znan pojav v obliki obsežnega žarenja

Kolikšna neprevidez! Brez varnostnega pasu in nenavezana popravljata žlebove

težko, ali nam morda izgleda na prvi pogled celo nemogoče. Posebna delovna mesta, na katera lahko čisto naletimo, moramo popolnoma zaščititi in s tem doseči res varnost dela. Vedeti je namreč treba, da v delovnem prostoru preživimo najzavestnejši del našega življenja, da v njem ustvarjamo. Zato ga moramo tudi temu primerno vzdrževati in mu posvečati še vse več skrb, kot smo to navajeni.

Tako kot čisti in prav z ljubeznijo neguje skrbna roka go-

no razumevanje do vseh njihovih potreb in težav, upoštevajmo njihove posebne biofiziološke funkcije v družini in družbi, s posebno skrbjo za njih lik in vse elemente ženske duševne vsebine.

Čeniti in upoštevati je potrebno težave vsakega ter mu v kolektivno pomagati, da jih bo lažje premagal in odstranil s svoje poti ter s tem soustvarjati tudi zdravo in plemenito psihično okolje, odnose med soljudmi, ki, če nanje ne mislimo, če jih neprestano zanemarjamo, postanejo prav lahko vzrok zelo čestim in številnim obolenjem.

Dr. Saša Cvahtě

Za enako delo enako pokojnino

Zadnje čase veliko pišemo in razpravljamo o socialnem zavarovanju, da bi preprečili zlorabe zlasti v bolniškem zavarovanju. Potrebna bi bila pa tudi revizija pokojnin, saj so se po uveljavitvi uredbe iz leta 1952 dogodile marsikateri nepravilnosti.

Deveti in deseti člen uredbe o preedbi in določanju pokojnin sicer jasno govorita, v kateri pokojninski razred naj se uvrsti zavarovavec. Toda prededbene komisije so delale po neenotnem postopku. Samo en primer!

V jeseniški železnici sta delala na enem in istem delovnem mestu dva delavca z enako plačo in enako strokovno izobrazbo. Toda enega izmed njiju so uvrstili v 8. pokojninski razred z 11.500 dinarjev pokojnine, drugega pa v 11. razred, tako da dobi le 8800 dinarjev pokojnine. Takih primerov je več pri ogrevalecih, pri peči, vodnih turbinah, med valjanci itd. Tudi namerščence so zelo različno prevažali. Nekatere so upokojili po 9. členu uredbe o osmi pokojninski razred, druge pa po 10. členu uredbe o deveti, deseti, enajsti in dvajseti pokojninski razred.

Vse te primere bi morale komisije še enkrat pregledati in jih uravnati. Dogodi se pa tudi, da dobi delavec, ki dela na istem delovnem mestu, kot je delal prej upokojenec, manj kot pa znaša upokojenčeva pokojnina. Merilo naj bo: za enako delo in enako strokovno izobrazbo, naj bo tudi enaka pokojnina.

Leopold Korošec

SREČEN PRVI MAJ

ŽELE

REPUBLIŠKI SVET

REPUBLIŠKI ODBORI STROKOVNIH SINDIKATOV
IN »DELAVSKA ENOTNOST«

škopivo in zavijali sadovnjake v megle, ki so jih seveda pri delu tudi vdihavali. Često pa snovi, ki uničujejo škodljivce, žuželke in hrošče, škodijo tudi človeku. Posebej so nevarne, če jih uporabljamo v velikem obsegu, ne da bi bili do kraja v svesti, s kakšno snovjo imamo opravka.

Spomnimo se na cestni prah in neugodje, ki nam ga povzroča. Ali je prah tudi škodljiv? Pri vrtnanju, klesanju in brušenju se obdelovani material, navadno kamenje, razdrobi in spreminja v prah. Seveda lahko nastane tudi na drug način, pri sušenju itd. Prašni delci niso vsi enako veliki. Najmanjši dosegajo komaj velikost do pet tisočink milimetra. Ker so zelo lahki, vztrajajo v zraku in z njim vred jih pri takem delu zaposleni tudi vdihavajo.

Pri raziskovanju človekove zgodovine in zgodovine njegovega dela so našli ob rekah ostanke delavnic, raztresene koščke kremenja z znaki obdelave, okruške itd. Zgodaj že je pričel spremljati človeka v njegovi dejavnosti. Posebno nevaren je namreč kremenov prah. Pri delu, ki ga opravljajo rudarji, samotarji, keramiki, livarji itd., kjer se močno praši, prične z leti grabiti za pljuča in reže vanje z velikimi, sivimi, pegastimi sencami. Odpornost organizma pade in se prašnemu obolenju čisto pridruži še tuberkuloza. Človek postane tudi silno dovzeten za vsa ostala obolenja dihal. Počasi shira in ga zaduši.

Drobijo in spreminjajo v prah pa se tudi številne organske substance, volna, bombaž, konoplja, moka. Vse te pa morejo povzročiti posebna stanja v pljučih, ki jih opisujemo z astmo in so alergične prirode. Ob vsakem novem dotiku vzplamte znova.

Pri drobnem in preciznejšem delu je človeku predvsem potreben vid. Pri slabi razsvetljavi se oko hitro utruji. Za delo je potreben vedno večji napor. Oči tega napora sčasoma več ne zmorejo in zaradi tega opešajo. Predmet je treba primikati vedno bliže k očem, pojavijo se bolečine v glavi, produkt je vedno slabši, manj preciznejši, truda pa je vložena vedno več.

Včasih je oko izpostavljeno preintenzivni in močni nenadni svetlobi, kot pri varjenju, vli-vanju v metalurgiji itd. Tako oko ta bujna svetloba vnema in če se vpliv dolgo ponavlja, lahko človek tudi oslepi.

Ponekod nastaja pri delovnem procesu stalen močan ropot, ki sproži tudi številne neslišne visoke zvočne valove. Če se slednji ponavljajo v daljšem razdobju in udarjajo ob slušne organe, povzročajo postopoma razvijajočo se naglušnost ter končno tudi ljudje popolnoma oglušijo.

Pri posameznih delih so zaradi delovnega procesa delavče-

radioaktivnih snovi. Velikanska goba kot simbol eksplozije atomskih in vodikovih bomb, njih proizvodnja in bodoča, vedno obsežnejša uporaba, vnaša v atmosfero nov element, hitro gibljiv, prodornih atomiziranih žarkov. Radioaktivni dež, pepel in pesek že zaznavajo nad velikimi mesti. Kar smo spoznali z uporabo radija in röntgena, se nam povrača v mnogo obsežnejši meri. Dobro so že raziskana obolenja prebivalcev Hirošime in Nagasaki, ki so še dolgo po končani eksploziji umirali za težkimi opeklinami in obolenji krvotvornih organov.

Delovno okolje ima torej pri razvoju različnih obolenj zaposlenega človeka povsem jasno določeno vlogo in pomen. V razvoju družbene ureditve, kot jo imamo pri nas, pa tudi postaja z vsakim dnem izrazitejša skrb za človeka, ki ustvarja dobrine. Ob blagostanju, kateremu so pravzaprav namenjene vse žrtve in odpovedi, ki smo jih in jih še v toliki meri prenašamo — postaja vedno bolj nujno, da prenesemo vso skrb, izkušnje in nabrane navade v zavestno oblikovanje in urejanje delovnega okolja.

Slednje moramo vedno bolj približevati idealnim pogojem dela, pa naj bo to včasih še tako

spodnje svoje stanovanje, prav z isto vneto moramo skrbeti za delovno okolje našega kolektiva, s polno pozornostjo do vsakega posameznika.

Prav posebej še do žene! Vedno več jih je zaposlenih in vključenih v proizvodnjo. Imejmo pol-

Zaščitna očala ima, pa si jih ni nataknil na oči. Če pade iskra v oko, potem...

Stanovanjske razmere v Avstraliji

Avstralci-domačini, zlasti v osrednjih predelih kontinenta, sodijo med najbolj zaostale ljudi na svetu. Njihov način življenja, njihova kulturna raven in običaji se niso dosti spremenili od tlej, ko so jih pred 150 leti Evropejci začeli podjarmljevat in uveljavljati nad njimi kolonialno oblast.

Ze stanovanjske razmere Av-

stralcev odražajo njihov primitivni način življenja in bedne ekonomske socialne pogoje. Nekatere avstralske plemena, ki se bavijo z ovčerejo in lovom, rečimo sploh ne gradijo niti hiš niti najprimitivnejših bivališč. Noči prespe v gostem grmičevju; če je mraz, spijo ob ognjih.

V nekaterih predelih južne Avstralije si postavijo prebivalci

kolibe v obliki drevesnih krošenj. Za gradivo jim služi mlado drevje in blato. Na podoben način gradijo hišice tudi v severni Avstraliji. Drugod spet si uredijo ležišča nad ognji, da bi jih dim zavaroval pred komarji, ki prenašajo mrzlico. V zahodni Avstraliji pa si gradijo zaklonišča iz trsa in blata.

Tisti del Avstralcev, ki je v tesnejšem stiku s priseljenimi belci, je začel graditi hiše, podobne stanovanjski... stavbam Evropejcev. Zanimivo je, da v nekaterih mestih, kjer so domačinom zgradili barake, le-ti nočejo stanovati v njih, marveč raje spijo pod milim nebom.

V pojavnem ekonomskem načrtu avstralske vlade zavzema izgradnja stanovanj vidno mesto. Neciviliziranim rojakom bodo zgradili hiše z velikimi verandami, kamor se bodo zatekali, če se bodo počutili v sobah — utesnjene.

Domača zdravila so se pocenila

Od prvega aprila letos velja novi cenik za naša domača zdravila. Kotepirin se je na primer pocenil od 60 na 45 dinarjev za 10 tablet. Po tem ceniku se bo povprečna letna poročnja domačih zdravil pocenila za okoli 400 milijonov dinarjev. Uvožena zdravila pa so se nekoliko podražila.

Koliko novih naročnikov si pridobil ta mesec?

VRNITEV ŽIVLJENJE

Doli na cesti brni avtobus. Oglušujoče hupanje zmoti gorsko tišino. Izza ovinka prileze najprej sprednji, potem še zadnji del prašne strehe. Za njim — oblak prahu.

V breg zavije, za hip zastane, zahrope in se požene nekaj metrov. Spet postane. Nato se z zadnjimi močmi trudoma pomika po klancu. Še odkašlja se, vnovič zahrope in obstane pred vratarico.

»Golnik!«
Zadnja postaja...

Prizor je vsakdanji. Potniki izstopajo, otepajo prah z obleke, ki ga je bil avtobus poln, in se napote v sprejemno pisarno. Nekateri pohite naprej. Stari znanci so. Drugi jo ubero z negotovimi koraki za njimi. Zaskrbljeno se ozirajo okrog, kot da bi hoteli že v prvem hipu vse dojeti in spoznati. Kot da bi radi že ob prihodu dobili odgovor na vprašanje, ki kljuje v srcu od takrat, ko je zdravnik zmajal z glavo

sam. Pa se je po poti ustavljal. In kadar je kdo izstopil, sem se čudil; ne gre z nami? Vsakogar sem blagrovil, kako srečen je, da mu ni treba gor. Morda se vrača z dela. Morda stanuje prav v tišile hišici. Lep vrt je okoli, njive so za njo in gozd, pa planine nad vso to lepoto. Ko bo prišel domov, ga bo žena pozdravila, otroci bodo pritekli in se mu obešali za suknjič. Najmlajši se bo motvilil med nogami. »No, le s poti se spravite! Pustite očeta, da bo kósil,« bo morda žena podila otroke.

Jaz pa... Tudi jaz imam ženo doma in otroka. Doma. Sile jima res ne bo, saj bom dobil ob bolniške. Fronc, naš zaupnik v tovarni, mi je naročal, ko sem odhajal, naj bom brez skrbi zastran družine. Bo že sam šel povprašat in sindikat, da ji bo rad pomagal, če bi bilo kaj narobe, mi je dejal. Ti le dobro jej, veliko počivaj in nase misli. Pa kmalu nasvidenje, so mi voščili še tova-

V gore sem rad zahajal, če sem le utegnil. Z Mirkom sva bila mlada neugnanca.

»Ti, kam bova šla v nedeljo?«
»Planike cveto. V Storžičevih skalah so zelo lepe. Cene je prejšrjo nedeljo prinesel tri, ki so merile po deset centimetrov.«

»Prav, ob petih jutraj bom pri tebi!«

Nabasala sva vsak po kos kruha, nekaj jabolk, hajd na kolo. Do vznožja s kolesom, naprej peš. Obredla sva dobršen del polic v stenah, se povzpela na greben, nato zdirjala v dolino. Ob pol dveh popoldne sva bila že pri dekleh, ki so se kopale na Savi pri Ježici...

Drugič naju je spet pičilo in sva se namenila na Triglav. Denarja za vlak ni bilo. Spet sva sedla na kolo. Mirko je imel popoldne še opravke. Iz Ljubljane sva odrinila šele pod večer.

Vreme? Na dež se je pripravljalo. A, kaj bi tisto! Pri Medvodah je rosilo, v Kranju naju je že pralo. Ko sva priklovrtila v Mojstrano in nato k Peričniku, sva bila premočena do kože. Mrzel veter je bril, Mirko je priganjal, naj greva kar naprej.

»Ali ne bi malo počila?«

»Eh, nima smisla! Bova že v Aljaževem domu kaj našla.«

Zbadalo me je pod rebri. Mirku tega nisem potožil. Če zmore on, bom tudi jaz. Seveda je bil Mirko korenjak, jaz pa bolj slaboten. Zejen sem bil. Napil sem se mrzle vode in sva jo mahnila naprej.

Pri Aljaževem domu ni bilo nič. Nihče se ni oglasil. Danilo se je, ko sva bila na Kredarici. Še v dežju na vrh, kajti štampiljko z vrha morava dobiti, pa čeprav bi se svet podrli. O mraku sva bila že doma.

Kaj zdravje, kaj pamet! V dobrih treh urah iz Vrat na Kredarico, v enem dnevu iz Krnice na Skrlatico, pa v Vrata in čez Kredarico na Sedmera jezera, ali z Vršiča v Tamar, pa čez vrh Javlova v Trento in spet nazaj na Vršič. To je bilo geslo. Rekord, da sva se lahko v strojnič hvalila: prišla sva od tu do tu. Bila sva na tem in tem vrhu. Tu so štampiljke, če ne verjamete!

Tako je bilo ob sobotah in nedeljah od pozne pomladi do zime. Pozimi — smučanje. Čez teden zgodaj v posteljo nismo našli. In ni bilo redko, da smo dočakali zoro na nogah.

Res mi včasih ni bilo dobro. Glava me je bolela, tako čudno sem se potil, zbadalo me je za pleči, pokašljeval sem. Toda, kaj! Bolezen se me ne more prijeti.

V gore res nisem več toliko lažil. Mirko je šel delat drugam in se nisva več shajala. Zato je bilo pa delati treba več. Tudi oženil sem se ta čas.

»Boš prišel popoldne? Nujno delo je, pa ne smemo odložiti!«

»Bom, zakaj pa ne!«

No, mesec, dva je šlo, potem me je zdelalo.

»Le kaj vraga, ne greš k zdravniku,« je bilo ženi nekoč že preveč, ko sem spet tožil, da mi ni dobro. »Pojdi že vendar

enkrat! Se ti lahko še kaj primeri.«

»Saj ni hudega! Malo sem se prehladil. Bo že minilo.«

Ni prešlo.

Nekoč se mi je zaletelo in bruhal sem kri. Ustrašil sem se in se končno le podal k zdravniku...

sinistri — kaverna v zgornjem levem krilu pljuč.

Potem je šele začel razmišljati, kdaj, kje, kako je prišlo. Pa se je spomnil, da je kašljal po malem že v internaciji. Tega si ni gnal k srcu. Res je to že v družini — teta je bila umrla za jetiko. Pazil se ni. Po »šihu« se

Jože, očka mu pravimo, je ru-dar. Osmere otrok je bilo pri hiši, pa je moral že v ranih letih po svetu s trebuhom za kruhom na Gornje Avstrijsko, na Nemško, v Francijo. Tu je ostal. Polnih dvajset let! Šestinsiridesetega se je vrnil zgaran, z boleznijo. Kje jo je staknil, sam ne ve.

Predvčerajšnjim se je zbralo okrog njega več zdravnikov. Ogledovali so ga na rentgenu z vseh strani. Še neko cevko so mu vtaknili v sapnik in nalili v pljuča neko tekočino. Potem so opazovali, kako se tekočina širi v pljučih.

»Oče, operirati bo treba. Ne gre drugače! Premislite! Ko se boste odločili, povejte!«

Ves dan je bil iz sebe.

»Ne dam se operirati. Puste naj me živeti še teh nekaj dni. Kaj, če se jim ponesreči? Ne, nič ne bo iz tega! Le kaj jim pride na misel! Star sem že, svoje sem že preživel.«

»No, oče, saj jih imate komaj petdeset. Operacija danes ni tako huda reč. Mene pogledite! Sedem reber so mi vzeli, pa kar dobro kaže. Da, še ni dolgo tega, ko so operirali brez narkoze. Sedel si na stol, dali so ti injekcije in začeli šariti po prsih. Danes ležeš in nič ne veš, kaj počno. Le korajžo oče!« sem ga pogovarjal.

»Eh, prišel bo čas, ko se bomo smejali, da so za jetiko operirali,« se je branil očka.

»Kaverna ni danes nič. Osem- inširidesetega leta je prišel streptomycin, devetinsiridesetega PAS tablete, dvaindesetega eutison. Nič ne veš, kaj bodo še znašli.«

Res! Še pred petimi leti je pomnilo, da boš živel le štiri, pet let, če si dobil kaverno. Danes je eutison, PAS, pa antibiotiki, ki ustavijo bolezen. Pri nas se teh zdravil ne manjka. Za zdravje nam ni nič predrago. Tak bolnik lahko, četudi mu izrežejo del pljuč, dočaka tja do šestdesete in tudi več.

Očka si ni dal dopovedati. »Le zakaj me sploh sprašujejo? Operirajo naj in še vedel ne bom. Če me bi vprašali prvi dan, ko sem prišel, bi se ne branil. Sedaj preveč vem, saj drugi pripovedujejo, ki prihajajo z oddelka, kjer leže operiranci. Naj zdravnik samo majkeno narobe pritiska in je po tebi. Ne, ne bo kruha iz te moke!«

Tako je še včeraj govoril, še preden je zvedel, da bo šel Stefan domov.

»No, fant, čas je,« se je dvignil Stefan. »Pa hvala za vse! Le kmalu se pozdravita in pridita za menoj!«

Ob določenih urah je prijeten počitek

Da, na Storžič ne bom mogel spet kmalu. Ali pa... Odvrnil sem mračne misli in — glej, smo že tu.

»Golnik!«
Tako sem se pripeljal prvič na Golnik.

Z Jožetom in Stefanom smo nekaj mesecev preživeli skupaj. Stefan danes odhaja. Pospravil je svoje stvari v kovček, se lepo obril, praznično oblekel in si zavezal kravato. Saj se bo po poti še zapražil in pomazal. Toda, danes je zadnji dan. Zvečer bo spal že doma, na svoji postelji.

Ni lahko slovo s človekom, s katerim vas je združila ista bol. Tudi nam ni bilo lahko pri srcu, ne meni, ne Jožetu, niti Stefanu, čeprav se poslavljajo — zdrav.

Stefan ves sije. Oči se mu iskre, pa zredil se je, da si še suknjiča ne more zapeti. Lice mu oblija zdrava rdečica. Vsi smo tega veseli. No, paziti se bo še moral. Za težje delo ne bo smel prijeti, ne se preveč utruditi, dosti bo moral počivati in dobro jesti, pa bo šlo. Toda najhujše je že za njim. Kakšen je le bil ko je prišel! Sama kost in koža ga je bila. Udrte oči so se mu čudno svetlikale, pod njimi temni kolobarji, z upadlih lic pa je odsevala blede rdečica, kot da ga je nespretna roka pomazala z rdečilom.

Do zadnjega ni vedel, da je bolan. Našli so ga, ko je prišla v okraj fluorografska ekipa in so izdal ukaz: »Zaradi preprečevanja in zatiranja tuberkuloze se izvede obvezno fluorografiranje vseh prebivalcev v okraju, starih nad 15 let. Fluorografiranje bo brezplačno in gre v breme pro-ričuna okrajnega ljudskega odbora...«

V okraju so takrat odkrili 350 jetičnih, 150 z odprto tuberkulozo. Seveda je taka reč precej draga. Vsak rentgenski posnetek s potovanji ekipe in drugim, kar spada zraven, stane okrog sto dinarjev. Za okraj s 30.000 prebivalci je to tri milijone dinarjev. Na vsakih 300 do 350 pregledov odkrijejo po enega jetičnega. Torej stane odkritje enega bolnika 30 do 35 tisoč dinarjev. Odkrijejo veliko svežih obolenj in se lahko ljudje hitro pozdravijo. Če so s fluorografiranjem za 50 dni skrajšali bolezen, se je splačalo, saj stane en dan zdravljenja na Golniku z zdravili vred 700 dinarjev, v petdesetih dneh torej 35 tisoč.

In Stefan je bil med njimi. Prva slika je bila sumljiva in je moral še enkrat na rentgen. Zdravnik je zapisal: Phtisis fibro-caseosa cavernosa lobi superiori

j. še doma natezal na tistem koščku njive, okopaval, sadil in oral. Kaj prida ni bilo, kar je pridelal. Ni da bi govoril. Nikoli se ni dodobra spočil. Dopust si je vzel, ko je bilo doma največ opraviti. Tu je tisto! Tu ga je ujelo.

Na Golnik je prišel ves zgrevan. Kaditi ne puste, piti ne smeš preveč. Eh, kaj bi se pazil! Še ta leta, kolikor mi je usojeno, naj dobro preživim, je govoril. In je skrivaj kadil, v bufetu se ga je, če se je dalo, krepko nalezelo. Zdravila je pa jemal in to zelo vstino. Po štirideset PAS tablet na dan je dobival. Mlel jih je v prah z nekakšnim kosom lesa, ki si ga je sam izrezal. Drugi jih po deset naenkrat kar z vodo popijejo.

Obrnilo se je na bolje, le »zrak« bi moral še dobiti. Poskusili so, pa je imel mreno prirasheno in se kaverna ni stisnila. Na operacijo so ga poslali in pri-

18.763 litrov mleka, 1381g masti, 33.016 jajc, 6567 kg najrazličnejših vrst mesa, 2057 kg sladkorja, 6160 kg jabolk, 293 kg medu itd. so porabili prejšnji mesec na Golniku

raslino prežgali. Meseci so tekli. Izmazal se je.

Z zdravjem se je vračalo upanje v življenje. Pil ni več, še kaj se je odvadil.

Danes gre vesel domov.

»O, brez skrbi! Pazil se bom.«

Sedimo v parku, da mu zlepa ne najdeš enakega. Stezice so lepo s peskom posute, drevje obrezano in rož se že v tem času ne manjka.

Nimamo si kaj povedati. Vse te mesece, kolikor smo bili skupaj, smo si že vse zaupali. Skritih misli ni med nami.

»Upam, da prav kmalu,« sem mu stisnil roko.

Jože je še okleval. Nato se je zavrnil in odločno ponudil roko: »Veš, Stefan, takole mislim, da bom le šel na mizo. So drugi prestali, bom še jaz. Pa srečno pot!«

Stefan se vrača domov, med svoje tovariše, ki so mu z delom svojih rok vrnili življenje.

V naši sobi stoji prazna postelja. Vsa bela je, z visoko, pernato blazino in lepo zloženo odejo...

»Golnik!«

Tu ni zadnja postaja — tu je rojstvo novega življenja...

Vlado Jars

Golnik — ne zadnja postaja — marveč začetek novega življenja

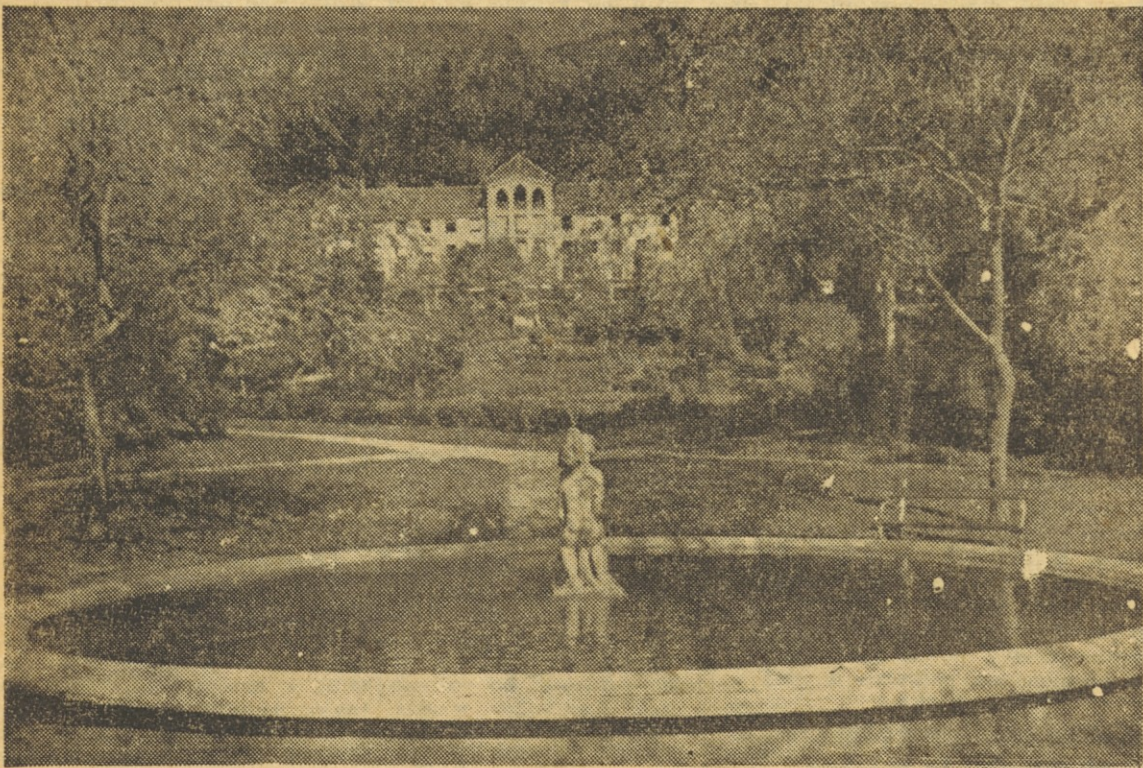
in zapisal samo tri velike črke: T—B—C. Tu je torej Golnik — in jaz sem tu. Je res zadnja postaja? Koliko časa še? Koliko?

Da, natanko tako sem se sam prvič pripeljal, s skrbjo v srcu in boleznijo v prsih. Ravno takle čas je bilo, na pomlad.

Ko sem sedel v Kranju v avtobus, nas je bilo lepo število. Kar oddahnil sem se, da nisem

riši. Dom in tovariši — le zakaj vas nisem prej poslušal!

Lep dan je. Sedim v avtobusu in opazujem. Sonce sije in češnje cveto. Storžičeva piramida se vzpenja visoko pod nebo. Sneg leži še vse do planine. V Zaplati je že skopnel, saj se sonce ves dan upira vanjo. Po policah in v kamine Storžičevih sten ga je namedlo toliko, da ga ne bo kmalu pobralo.

Na Golniku imajo park, da mu zlepa ne najdeš enakega

FILIKS RAZDRIH PRIPOVEDUJE

O kresu revolucije

Devetnajst sto osemnajsto leto smo pisali. Fronte so razpadle, topovi obmolknili. Mrtve so pokopali, milijone žrtev imperialistične morije. Vojne je konec. V Rusiji žari požar revolucije. Jjegove iskre raznaša peter posej Evropi, na Nemško, Madžarsko, v Jugoslavijo — in sem na slovenska tla. »Smrt buržujem — oblast proletarcem!« »Živela revolucija!« Razviti so rdeči prapori...

Cesarskokraljeva oblast je umrla. Ni je več. Na križišču cest, ki peljejo z Rakeka na Prezid in z Vrhničke na Dlesk stoji Stari trg. Stari trg pri Ložu.

Na trgu se je zbralo vse, kar leze in gre; fantje in dekleta, možje in žene. Sindikat je sklical zborovanje.

Prihiteili so z vseh strani; z bloških hribov, od Snežnika; iz Cerkljske doline in od Prezida, z vozm in peš, delavci in kmetje, vojaki s front in iz Rusije. S seboj so prinesli baklo revolucije.

Delavci imajo glavno besedo. Saj je revolucija! In revolucija je delavska stvar! Proletarska. Ponosno hodijo med množico, dvignjene glave, pozdravljajo se s pesjo ob čelu. — Jarem hlapčevanja je strl.

Visoko na kopjih plapolajo rdeče zastave...

Ob govorniškem odru stojimo: Palčič, Dimic, Znidaršič, Vrhovc, Petrič, jaz in še nekateri — štab revolucije.

Množica je vzvalopila, ko je stopil delavec na govorniški oder. O revoluciji, sovjetski republiki, o Leninu, o svobodi, ki je prišla, je govoril.

»Živela rdeča republika!« »Živela svoboda!« »Smrt buržujem!«

Teh ni več. Žagar in kovač sta jo potegnili na Rakek — k Lahom.

In kot se plaz utrga, se je zavoril klic tlačanih in izkoriščanih, ko je govornik z dvignjeno pesjo in drhtečim glasom oznanil:

»Proglasamo Notranjsko za sovjetsko republiko!«

»Živela!«

»Graščinske gospode ne priznamo več! Zemlja se razdeli. Kašče odpro!«

In so šli k graščini.

Razdelili so okrog dve sto glav goveje živine in vse, kar so v kaščah našli.

To je bilo proti koncu oktobra ali v začetku novembra leta devetnajststoosmnajstega.

Red so vzdrževali oboroženi delavci in kmetje. Še strojnico smo imeli.

Vladali smo, kot smo vedeli in znali. Tri tedne.

Potem pa so se stvari zasukale. Kurirji so sporočili, da se bliža čez osem sto žandarjev z vseh strani. S prvimi so se že udarili. Obroč je bil vedno ožji in notranjski revolucionarji so bili zadnji boj v lga pasi, kamor so nas stisnili žandarji. Zmanjkalo je streliva. Žandarji pa so nas, kolikor nas je ostalo, polovili in zaprli.

Pred sodiščem v Ložu so nas sodili. Tri mesece sem dobil. Druge so mobilizirali in peljali na Koroško.

Kmetje in vse, ki so kaj dobili na graščinah, je srezko načelstvo prisililo, da so vse plačali, Marsikod je šla tudi zadnja krava iz hleva. No, ljudem ni bilo hudo zanje.

»Pokazali smo jim pa le, da se ne pustimo. Poplašili smo jih, da so se dolgo bali.«

K nam so poslali najhujše žandarje.

Taka je bila notranjska revolucija.

Toda njen ogenj ni ugasnil kljub belemu nasilju...

V Žagi na Marofu sem delal. Dvanajst ur na dan, od šestih zjutraj do šestih zvečer. Po vseh slovenskih delavskih središčih je bila takrat, 1919. leta močna akcija za osemurni delavnik. Pa je še naš sindikat zahteval, da se skrajša delo na osem ur. Lastnik seveda ni pristal. Mi pa — o

stavko. Deset dni je trajala.

Zmagali smo.

Prav pred prvim majem smo si priborili osemurni delavnik. Tisto leto smo ga v Starem trgu svečano praznovali, ne le delavci, tudi kmetje z nami.

Odsihdob smo bili delavci trdno povezani s kmeti.

Nastopila je reakcija. Glavno besedo je dobil spet farož. Posrečilo se jim je, da so za nekaj časa razbili to enotnost. In še konjunktura je nastala...

Notranjski delavci nismo po-

Grohar: Mož z vozom

V ČRNI ŽAGORSKI DOLINI SE VZGAJA

mlad rudarski rod

Se kot otroku mi je ded pripovedoval pravljico. Ne vem, morda sploh ni pravljica. Ded jo je slišal od deda, tako se je ohranila.

Nekoč, pred mnogimi leti, je bila žagorska dolina gosto obraščena z gozdovi. Gozdove so naši pradedje pridno trebili in si pridobili zemljo za obdelovanje.

Ob parobkih iztrebljenih gozdov so pastirji pasli živino. Kakor danes, so si tudi takrat pastirji kurili ogenj in si pripovedovali pravljice. Nekega dne so videli, da je kamenje, s katerim so ogradili ognjišče, gorelo. Da. Kamenje je gorelo! Pričel je goriti hrib in se spremenil v kup tlečega pepela. To je bil premog — dragocen kamen.

Kmalu so ondotni prebivalci spoznali njegovo vrednost. Sprva

so ga uporabljali le sami, kasneje, ko je bila dolina prodana, so s kupcem prišli delavci, katerim so se pridružili še domačini. V dolini je pričel rasti knapovski rod.

Knapovski rod se je množil, globlje, vse globlje si je krčlil pot. Sčasoma so nastali novi odkopi — nove jame. Iz skromnega, majhnega, nepomembnega kraja se je razvil pravcati rudnik.

Oče! Brat! Sin! Mati! Vsi so postali rudarji. Z lopato in krampom so spremenili lice današnjega Zagorja. Iz tal so zrastle novi obrati, nova poslopja. Na vse to sem mislil, ko sem stopal proti veliki zgradbi. Namenil sem se v

rudarsko industrijsko šolo.

Pod enim izmed številnih oken velike učilnice sem obstal. Nisem hotel vstopiti, ker so imeli fantje pravkar pouk. Zato sem potrkal raje na direktorjeva vrata.

Se do nedavnega so naši ljudje mislili, da je vsak človek dober za rudarja. Za ta poklic ni nihče poprej zahteval učne dobe. Veljalo je geslo: Kramp in lopata zahtevata le močnega, zdravega človeka. To pa zna vsakdo. Nihče ni mislil na vzgojo mladega rudarskega rodu, ki bi se vzgajal in se tudi teoretično pripravljaj na rudarski poklic. Sele po osvoboditvi je bila ustanovljena industrijsko rudarska šola, ki ima danes poleg rudarskega še kovinarski oddelek. Učenci so prihajali in še prihajajo, so mladi fantje, ki so pravkar zapustili osnovno šolo. Tri leta traja učna doba. Pouk je razdeljen na teoretično in praktično delo. Tri dni v šoli, kjer predavajo izkušeni in strokovno sposobni rudarski strokovnjaki, tri dni v jami, kjer se pod nadzorstvom izkušenih rudarjev uče večšine rudarskega dela. Enako ima razdeljen pouk tudi kovinarski oddelek. V šoli, posebej v rudarskem oddelku, je več kot polovica učencev iz drugih krajev, celo iz Bosne in Hercegovine. V treh letih pouka in dela se mladi fantje usposobijo za kvalificiranega rudarja. Lahko se

pa tudi vpišejo v srednjo tehnično šolo.

In kakšni so uspehi v tem letu?

»Nismo še povsem zadovoljni. V šoli je 136 učencev, od katerih več kot polovica nima dovršene osnovne šole. Učna snov pri nas pa je zelo obsežna, težka in terja pridnega dela. V letošnjem polletju smo imeli nekaj slabih ocen, zlasti v prvem letniku. Zato pa je v drugem in tretjem letniku mnogo boljše.

Šola ima tudi težave. Je popolnoma samostojna ustanova, vzdržujemo se izključno z našim lastnim delom. Le s trdim delom uspevamo nemoteno vzgajati mlade ljudi.«

V učilnici mladih rudarjev...

Velika, prostorna, svetla soba. Vzbuja videz nekakšnega instituta. Stene so polne razrazličnejših slik, ki ponazorjujejo rudarsko delo. Tretji letnik je pravkar ponavljal gradivo prejšnjega dne. Poslušal sem vprašanja in odgovore gojencev, dokler ni zvonec oznanil odmor. V odmoru sem se seznanil z gojenci četrte letnika, seznanil pa sem se tudi z najboljšim gojencem šole.

Suljo Halilagića so pred tremi leti pripeljali iz Sarajeva. Tamkaj je živel v mladinskem zavetišču. Oče mu je padel v revoluciji v nekem napadu na Sarajevo, mati je umrla tik pred osvoboditvijo. Pripovedoval mi je, da so njegov rojstni kraj, Bosansko Stubico ustaši popolnoma razrušili.

»Ko so prišli pred tremi leti v Sarajevo ljudje iz te šole, sem šel z njimi. Vsevprek so me vpraševali, kdaj sem rojen, pa nisem vedel.« mi je z nasmeškom pripovedoval. »Pa še danes ne vem.« je pristavil. »Sedaj iščem dokumente, ki pa jih najbrž ne bom dobil.«

Sprva se kar ni mogel privaditi. Vedno je želel nazaj v Bosno. Tako je minilo prvo leto. Končno je le vzljudil rudarski poklic in rudarje. V kratkem času se je spremenil. Hitro je napre-

pustili. Leta 1924 so nam hoteli znižati plače. Stavkali smo tri tedne, zmagali in še 25 par na uro smo menda dobili. Kmetje so bili tudi tokrat z nami, saj je bilo med njimi veliko voznikov, ki so vozili les na žago.

»Če ne boste imeli hrane, kar povejte. Vam jo bomo že pripeljali,« so govorili. In so jo tudi res.

No, osemindvajsetega leta stavka ni uspela. Plače so znižali, nas, ki smo vodili stavko, pa odpustili.

Nas delavce tudi to ni zlomilo. Zlomila nas ni niti šestojanuarska diktatura, ko so prepovedali sindikat, razpustili »Svobodo« in nam vzeli delavski dom. Tega smo si sami zgradili 1922. leta.

Ob Jeftičevih politovah 1933. leta smo dosegli, da niso šli ljudje polit, čeprav so režimarji ponujali tudi 300 dinarjev za glas. Takrat so me postavili za predsednika politne komisije. Nisem hotel, ko me pa za tri tedne zaprli, češ, da sem kršil zakon.

Za občinske politve smo se dobro pripravili. Kljub grožnjam iz faroža in s prižnice, smo dobili tri mesta v občinskem odboru. Razkrinkavali smo oblastnike, krivične davke in prevelike dajatve cerkvi. Zupnik Hafner je prodal za 100.000 dinarjev lesa, občina mu je pa še denar dajala iz proračuna.

Šestindvajsetega leta so bile spet politve. Kljub vsej notranjski žandarmeriji in kljub temu, da so tudi tokrat glasove drago plačevali, smo zmagali in dobili občino proti v delavske roke. Dobro smo gospodarili in precej storili za občane.

Seveda to klerikalcem ni šlo v račun. Petdeset let je bil Stari trg klerikalna postojanka. Pa pridejo tile zgaranci in se hočejo iti oblast. Ne, to ne gre! Izmislili so jo — komasacijo občin. Občini Stari trg in Lož so združili, razpisali nove politve in bili prepričani, da so nas ugnali v kozji rog. Toda bil je račun brez krčmarja. Če smo imeli delavci besedo le v Starem trgu, smo jo sedaj dobili še v Ložu. Na politovah so klerikalci pogoreli, da le kaj, in so se krepko obrisali pod nosom.

Kaj bi pravil! Iskra, ki je bila prižgana z revolucijo, ni ugasnila. V osvobodilnem boju se je razplamtela v mogočen kres in Notranjska je bila kos te revolucije. Prvi maj je danes in prav rad sem se spomnil tistih časov.

»In, kako živite v internatu?« sem bil radoveden. »Kar dobro! Kar lepo se imamo! Učimo se, delamo in seveda bramo.«

»Brcate?« sem ponovil.

»Da. Vsi bramo. Le žog nimamo dovolj — pa čevljev.« je pripomnil Aco. »Žoge so slabe, čevlji pa se prehitro strgajo. Sicer smo vsi člani društva »Proletarec«.

Za vse je poskrbljeno. Hišni red je zakon za vse. Vse je odrejeno: učenje, delo, prosti čas in igre.

»Sprva, ko smo prišli, je šlo malce trdo,« je razlagal Tine, mlad postaven fant, ki je prišel z Dolenjskega.

»Sedaj smo se privadili vsemu: delu, učenju, hrani, le krompirju ne. Vsak dan ga jemo.«

»Kaj ga ne marate?«

»Že, že, le vsak dan ne.«

»Zakaj lažeš? Vsak dan pa ga res nimamo,« so se oglašali fantje kraj okna.

»Lačni pa res nismo, kruha imamo dovolj.«

S ponosom so mi pripovedovali, da so vsi člani mladinske organizacije, zelo radi prebrajo časopise, zlasti knjige. V knjižnici imajo 350 knjig. Letos so pričeli tudi z igranjem pri zagorski »Svobodki«. Ravno pred dnevi so privikrat stopili na odsko deske.

Pokazali so mi tudi notranjost

šoli.

doval in se pričel pridno učiti. Danes je najboljši gojenec na šoli.

»V teh dneh delamo kovinsko opremo za novozgrajen zdravstveni dom. Nihče ni hotel sprejeti tega dela. Pa so se ponudili naši fantje. Precej je že narejenega, kmalu bomo gotovi.«

Fantje niso prenehali z delom. Z obrazov sem jim bral, da so radi v tem prostoru, ki so si ga sami uredili. Vse orodje je delo njihovih rok, razen strojev, ki so precej stari.

Da! Stroj! Razne okvare jim delajo težave: vsi so mi pravili, da bodo morda le dobili nove.

Tudi v šoli se pridno uče. Prizadevajo si, da bi postali dobri mehaniki in ključavničarji.

V njihovem internatu

Velika, široka enonadstropna stavba. Tu, v tem poslopju živi sto mladih rudarjev. Začudil sem se miru, ki je vladal v poslopju. Ze sem mislil, da ne bom nič opravil.

Kar na slepo sem odprl prva vrata. Učilnica. Ena skupina učencev pred veliko črno tablo, druga v kotu kraj okna, tretja ob veliki peči.

»Janez, nimaš prav.«

»Opornik mora biti daljši, na obeh krajih ošiljen. Najboljši je smrekov les.«

»Motiš se! Ne sme biti na obeh krajih ošiljen. Dovolj je le na enem. Tak je boljši. Tako mi je zatrjeval včeraj v jami tovariš Kralj.« Instruktor je pritril Tonetu: »Tovariš Kralj ima prav.«

»Tako je vedno,« mi je pripovedoval instruktor, ko sva se pozdravila. »Mnogo se menijo v takih skupinah. V skupinah je pomenek najboljši in se veliko nauče. Cesar ne vedo, vprašajo.«

Oglasil se je France, gojenec drugega letnika. »Najprej se učimo vsak zase, nato pa se skupno pomenimo o vsem tistem, česar ne razumemo.«

»In, kako živite v internatu?« sem bil radoveden. »Kar dobro! Kar lepo se imamo! Učimo se, delamo in seveda bramo.«

»Brcate?« sem ponovil.

»Da. Vsi bramo. Le žog nimamo dovolj — pa čevljev.« je pripomnil Aco. »Žoge so slabe, čevlji pa se prehitro strgajo. Sicer smo vsi člani društva »Proletarec«.

Za vse je poskrbljeno. Hišni red je zakon za vse. Vse je odrejeno: učenje, delo, prosti čas in igre.

»Sprva, ko smo prišli, je šlo malce trdo,« je razlagal Tine, mlad postaven fant, ki je prišel z Dolenjskega.

»Sedaj smo se privadili vsemu: delu, učenju, hrani, le krompirju ne. Vsak dan ga jemo.«

»Kaj ga ne marate?«

»Že, že, le vsak dan ne.«

»Zakaj lažeš? Vsak dan pa ga res nimamo,« so se oglašali fantje kraj okna.

»Lačni pa res nismo, kruha imamo dovolj.«

S ponosom so mi pripovedovali, da so vsi člani mladinske organizacije, zelo radi prebrajo časopise, zlasti knjige. V knjižnici imajo 350 knjig. Letos so pričeli tudi z igranjem pri zagorski »Svobodki«. Ravno pred dnevi so privikrat stopili na odsko deske.

Pokazali so mi tudi notranjost

šoli.

doval in se pričel pridno učiti. Danes je najboljši gojenec na šoli.

»V teh dneh delamo kovinsko opremo za novozgrajen zdravstveni dom. Nihče ni hotel sprejeti tega dela. Pa so se ponudili naši fantje. Precej je že narejenega, kmalu bomo gotovi.«

Fantje niso prenehali z delom. Z obrazov sem jim bral, da so radi v tem prostoru, ki so si ga sami uredili. Vse orodje je delo njihovih rok, razen strojev, ki so precej stari.

Da! Stroj! Razne okvare jim delajo težave: vsi so mi pravili, da bodo morda le dobili nove.

Tudi v šoli se pridno uče. Prizadevajo si, da bi postali dobri mehaniki in ključavničarji.

V njihovem internatu

Velika, široka enonadstropna stavba. Tu, v tem poslopju živi sto mladih rudarjev. Začudil sem se miru, ki je vladal v poslopju. Ze sem mislil, da ne bom nič opravil.

Kar na slepo sem odprl prva vrata. Učilnica. Ena skupina učencev pred veliko črno tablo, druga v kotu kraj okna, tretja ob veliki peči.

»Janez, nimaš prav.«

»Opornik mora biti daljši, na obeh krajih ošiljen. Najboljši je smrekov les.«

»Motiš se! Ne sme biti na obeh krajih ošiljen. Dovolj je le na enem. Tak je boljši. Tako mi je zatrjeval včeraj v jami tovariš Kralj.« Instruktor je pritril Tonetu: »Tovariš Kralj ima prav.«

»Tako je vedno,« mi je pripovedoval instruktor, ko sva se pozdravila. »Mnogo se menijo v takih skupinah. V skupinah je pomenek najboljši in se veliko nauče. Cesar ne vedo, vprašajo.«

Oglasil se je France, gojenec drugega letnika. »Najprej se učimo vsak zase, nato pa se skupno pomenimo o vsem tistem, česar ne razumemo.«

»In, kako živite v internatu?« sem bil radoveden. »Kar dobro! Kar lepo se imamo! Učimo se, delamo in seveda bramo.«

»Brcate?« sem ponovil.

»Da. Vsi bramo. Le žog nimamo dovolj — pa čevljev.« je pripomnil Aco. »Žoge so slabe, čevlji pa se prehitro strgajo. Sicer smo vsi člani društva »Proletarec«.

Za vse je poskrbljeno. Hišni red je zakon za vse. Vse je odrejeno: učenje, delo, prosti čas in igre.

»Sprva, ko smo prišli, je šlo malce trdo,« je razlagal Tine, mlad postaven fant, ki je prišel z Dolenjskega.

»Sedaj smo se privadili vsemu: delu, učenju, hrani, le krompirju ne. Vsak dan ga jemo.«

»Kaj ga ne marate?«

»Že, že, le vsak dan ne.«

»Zakaj lažeš? Vsak dan pa ga res nimamo,« so se oglašali fantje kraj okna.

»Lačni pa res nismo, kruha imamo dovolj.«

S ponosom so mi pripovedovali, da so vsi člani mladinske organizacije, zelo radi prebrajo časopise, zlasti knjige. V knjižnici imajo 350 knjig. Letos so pričeli tudi z igranjem pri zagorski »Svobodki«. Ravno pred dnevi so privikrat stopili na odsko deske.

Pokazali so mi tudi notranjost

šoli.

doval in se pričel pridno učiti. Danes je najboljši gojenec na šoli.

»V teh dneh delamo kovinsko opremo za novozgrajen zdravstveni dom. Nihče ni hotel sprejeti tega dela. Pa so se ponudili naši fantje. Precej je že narejenega, kmalu bomo gotovi.«

Fantje niso prenehali z delom. Z obrazov sem jim bral, da so radi v tem prostoru, ki so si ga sami uredili. Vse orodje je delo njihovih rok, razen strojev, ki so precej stari.

Da! Stroj! Razne okvare jim delajo težave: vsi so mi pravili, da bodo morda le dobili nove.

Tudi v šoli se pridno uče. Prizadevajo si, da bi postali dobri mehaniki in ključavničarji.

V njihovem internatu

Velika, široka enonadstropna stavba. Tu, v tem poslopju živi sto mladih rudarjev. Začudil sem se miru, ki je vladal v poslopju. Ze sem mislil, da ne bom nič opravil.

Kar na slepo sem odprl prva vrata. Učilnica. Ena skupina učencev pred veliko črno tablo, druga v kotu kraj okna, tretja ob veliki peči.

»Janez, nimaš prav.«

»Opornik mora biti daljši, na obeh krajih ošiljen. Najboljši je smrekov les.«

»Motiš se! Ne sme biti na obeh krajih ošiljen. Dovolj je le na enem. Tak je boljši. Tako mi je zatrjeval včeraj v jami tovariš Kralj.« Instruktor je pritril Tonetu: »Tovariš Kralj ima prav.«

»Tako je vedno,« mi je pripovedoval instruktor, ko sva se pozdravila. »Mnogo se menijo v takih skupinah. V skupinah je pomenek najboljši in se veliko nauče. Cesar ne vedo, vprašajo.«

Oglasil se je France, gojenec drugega letnika. »Najprej se učimo vsak zase, nato pa se skupno pomenimo o vsem tistem, česar ne razumemo.«

»In, kako živite v internatu?« sem bil radoveden. »Kar dobro! Kar lepo se imamo! Učimo se, delamo in seveda bramo.«

»Brcate?« sem ponovil.

»Da. Vsi bramo. Le žog nimamo dovolj — pa čevljev.« je pripomnil Aco. »Žoge so slabe, čevlji pa se prehitro strgajo. Sicer smo vsi člani društva »Proletarec«.

Za vse je poskrbljeno. Hišni red je zakon za vse. Vse je odrejeno: učenje, delo, prosti čas in igre.

»Sprva, ko smo prišli, je šlo malce trdo,« je razlagal Tine, mlad postaven fant, ki je prišel z Dolenjskega.

»Sedaj smo se privadili vsemu: delu, učenju, hrani, le krompirju ne. Vsak dan ga jemo.«

»Kaj ga ne marate?«

»Že, že, le vsak dan ne.«

»Zakaj lažeš? Vsak dan pa ga res nimamo

Otroci in mek O NAŠIH LJUDEH

Jutro je bilo... Igriv živ žav je zvonko napolnjeval pretesne tržiške ulice. Bil je to pravi pravcati otroški vrišč, ki je kar vrel v mladostni toplini, natrpan s prekipajočim smehom in z brezbriznimi vzkliki. Prihajal je tam od travnate jase, ki se pne za precej zanemarjenim športnim igriščem, od brega Bistrice na pobočje grajskega holma. Kakih petnajst, dvajset otrok je kriče in smeje se begalo po jasi in v breg sem ter tja; lovili so se. Po vseh znakih sodeč, jim je bila igra nadvse všeč.

Mahnil sem jo ob vodi nazgor. Čim bolj sem se bližal jasi, tem glasnejši je bil vrišč. Toda, iz kričave mešanice sem vse bolj jasno mogel razpoznavati posamezne glasove.

»Ti loviš!«
»Ujemi me!«
Klice je običajno dobesedno zalil mehak, prisrčen smeh — in vse se je razpršilo.

Počasi sem dospel do jase in stopil za deblo starega drevesa: morda bi jih bil zmotil, saj so bili tako razigrani, polno zaposleni sami s seboj in s svojo igro.

Morda sem jih, takole skrit, mogel motriti vsega skupaj nekaj minut. Moja pozornost je bila obrnjena na dokaj strmo vzpetino, po kateri sta še pravkar tekla dva fantiča, sedaj pa sta se že kot neobgljena medvedka valila navzdol — na vlažnem pobočju jima je spodrsnilo. Oni, ki je bežal, se je prvi prikotatil v dolino. Toda ni se še utegnil niti dodobra ustaviti, kaj šele pobrati, že je tresčil vanj drugi in zasoplo iztisnil iz sebe:

»Ti loviš!«
Klic je utonil v smehu. Tudi jaz sem se prav od srca zasmeljal in nehoti sem se ozrl naokrog. Samo nekaj korakov proč od drevesa, za katerega sem bil stopil, je stalo z nekaj vijolicami v roki dekletce šestih, sedmih let in me zvedavo motrilo. Dvoje

sicer pa... če bi bile pravljice res lepe, bi jih pa tudi poslušala... Ali veš kakšno?

»No,« sem si pomagal iz zadrege, »nekaj jih že vem, samo ne vem, če bi ti bile všeč.«
»Resničnih zgodb pa nič ne veš... moj ata jih toliko ve.«
»Res?«

ga ata, ne bi tako nezaupljivo vpraševal.

»Morda ga pa bom?«
»O ne, ne boš ga.«
»Zakaj pa ne?«
»Ker se ne sme v kovačijo.«
»Morda bodo pa mene spustili?«
»O ne, ne bodo te... nobene-

ješ, ki jih vsi vemo,« se mi je malce porogljivo smejala v obraz in občutek sem imel, da sva postala že čisto domača.

»Kakšne?«
»No, da bi šel v kovačijo, ko se pa ne sme.«
»In vendar bi šel rad. Ti pa ne?«

kjer rabijo kose, ki jih moj ata dela,« mi je pojasnila.
Ko sva tako modrovala, se nama je silno približal otroški vrišč. Otroci so tekli proti nama. Iz kričavega vriščanja sem razbral samo to:

»Metka, beži, Janez lovi!«
In preden sem se prav zavedel, jo je dekletce, ki je kramljalo z menoj, ucvrlo prek jase; otročad pa za njo kot čebelji roj. Ti prešerna mladost!

Z druge strani potoka pa me je vabilo zamolklo udarjanje k sebi. Vse polno je bilo vabljive očarljivosti... In tam, sredi tistega čudnega trušča, se ubija Metkin in mnogi drugi očetje in bratje s trmoglavim jeklom, ki ga iz surove, odvratne gmote spreminjajo v lepo bleščeča rezila kos in srpov.

Tja sem se napotil: hotel sem spoznati ljudi, med katerimi je tudi Metkin ata, ki je o njih mala, korajžna Metka tako zaupljivo in ponosno govorila. Videl sem, da morajo biti zelo zelo pridni in dobri ljudje. In nisem se zmotil.

Potegnil sem k sebi velika vrata... in v hipu mi je udarilo z vso silo v ušesa strašansko bobnenje in nabijanje, v nos pa silno odvratna vročina, napojena z izparjeno vodo in z znojem človeških teles... Bil sem v kovačiji.

»Megličevega Tona bi rad,« sem kot omotičen zakričal v to glušečo razbijanje. Toda bilo je, kot bi s slamo zajezil hudournik — niti sam se nisem slišal. Samo bučalo mi je po glavi.

Toda, kovač pri zmagu podobnem repatem kladivu, ki je surovo udarjalo po srokem kosu jekla, ki se je v spretnih kovačevih rokah izmikalo samovoljnim udarcem, me je opazil. Ko sem odprl vrata kovačije, mu je namreč plaz prijetnega pomladanskega hladu udaril v obraz; kar vzpel se je nad ogromno kladivo in hlastnil v to blago svežino. Pri tem pa je zagledal mene — tuja.

Spogledala sva se... in ne da bi mi kar koli namignil, me je nekaj potegnilo k njemu. Oči so se mu zasvetile, kot da mi je hvaležen za svež zrak, ki sem mu ga spustil v kovačijo.

Ozrl sem se še naokrog. Nekaj upognjenih, težkih, prepotenih teles se je vzravvalo in srečal

sem kup dobrodušnih pogledov, ki so mi žareli v pozdrav, izpod globoko na čelo potisnjenih kloubukov.

Ko bi sedajle vedel, kdo je izmed teh nekaj deset mož, ki so zgneteni v ta nekajkrat premajhen prostor med ogromna kladiva, Metkin oče, bi planil k njemu in mu segel v roko... Toda, kdo bi ga spoznal, ko so pa vsi taki, kakršnega sem si zamišljal Metkinega očeta.

Sklonil sem se h kovaču za repatim kladivom in mu na ves glas zakričal na uho:

»Megličevega Tona iščem!«
»Aha... Tona... predsednika delavskega sveta bi rad,« se je malce obrnil k meni kovač, ne da bi odmaknil oči od razbeljene jeklene palice, ki jo je kot požrešni zveri vabo nastavljal kladivu, da mu jo je plosčilo. Sele čez nekaj trenutkov, ko je bilo jeklo dobro sploščeno, ko je bil zamahnil tja v drugi kraj in mi prijazno zavpil:

»Tamle je Tona... tisti plečati!«

V kovačnici

»Kaj ne verjameš?«
»No, seveda, verjamem; če ti praviš, je že tako.«

»Saj tudi je... Veš, moj ata je bil daleč, daleč po svetu in veliko ve.«

»Res, po svetu je bil?«
»Ti si pa res smešen, kar na-

ga ne puste... Samo v napoto bi bil tam... Ali znaš kovati?«

»Kaj misliš ti?«
Bila je v zadregi. Toda samo za hip. Pogledala me je in mi odrezavo rekla:

»Ne, ne znaš!«
»Kako to veš?«
Samo zasmejala se mi je.

»Ali bi šel ti k nam,« je nadenoma privrelo iz nje.

»Zakaj?«
»Pokazala bi te mami... Ona pravi, da sem jaz najbolj radovedno bitje na svetu... No, nate bi bila pa še bolj huda.«

»Pa misliš, da sem res bolj radoveden... Ali si ti huda name zato?«

»Ne, nisem huda... Smešen pa si. Same take stvar vprašu-

»Seveda, ampak ko bom velika. Ata me bo vzel s sabo in kose bom barvala. Sedaj bi bila tam samo v napoto. Tudi ata tako pravi.«

»In če bom srečal tvojega očka,« sem vztrajal.

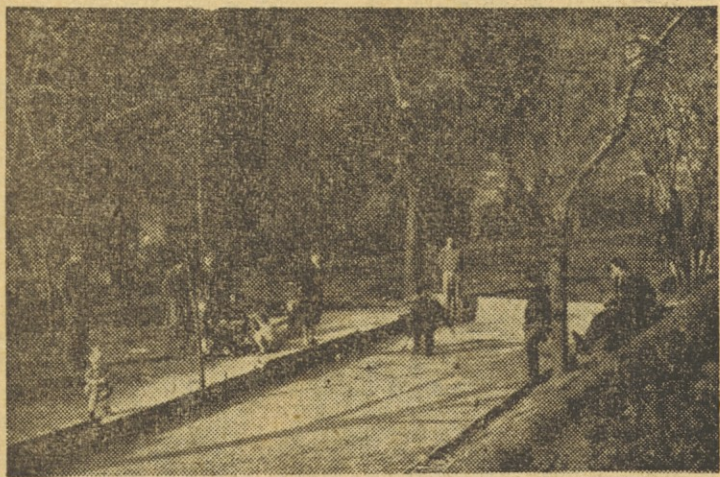
»Ti,« me je nezaupljivo pogledala, »saj ga ne boš.«

»In če bi ga?«
»Ja... če bi ga,« je ponovila, »saj ga ne poznaš,« mi je naga-jivo ugovarjala.

»Kaj pa dela tvoj očka?«
»Kose... za Turčijo!«

»Kose! Pa kar za Turčijo... Kje pa je to?«

»Ne veš? No, ti pa res nič ne veš...« Potem je zmignila z rameni: »Daleč je to... tam, tam,

V prostem času na tovarniškem vrtu — kovači in njihovi otroci

velikih modrih oči je toplo vprašujoče zrlo vame.

Nasmejala sem se; povedala je glavico, kot da sem jo zalotil pri nečem prepovedanem; toda zbežala ni.

»Ali se ti ne loviš?«
»Čigava pa si?«

»No, pa menda znaš govoriti?«
»O ja, znam, ampak samo, če hočem!«

»Pa se z mano ne bi razgovarjala?«

Premotrla me je nekajkrat od nog do glave, potem pa se je odrezala:

»Saj nič ne govoriš. Samo vprašuješ... Povej raje kaj!«

Bil sem iznenaden.

»Kako, rada poslušas pravljice?«

»O ne, tisto pa ne. Zgodbe, resnične zgodbe.«

»Pa so pravljice tudi lepe.«
»Že mogoče, samo resnične niso.«

»Kdo pravi tako?«
»Ti si pa res radovednež... Mama, moja mama, da veš...

prej samo sprašuješ... Kadar sem jaz doma takole radovedna, je mama zmeraj huda name. To ni lepo, pravi... Tudi atu ni vedno prav, če ga kar naprej vprašujem, ampak on rad pripoveduje... in tako lepo... Samo zmeraj ga ni doma... Vidiš, tamle dela.«

Povzpela se je na prste, vzdignila glavico visoko iznad ramen in mi z drobenim kazalcem pokazala preko potoka na nekaj ostarelih poslopjih, od koder je prihajalo zamolklo udarjanje in dušilo penete šumenje razigrane Bistrice.

»Tvoj očka je kovač, kajne?« sem previdno vprašal.

Tokrat se ni razjezila nad mojo radovednostjo. Ročica, s katero je še kar naprej kazala na kovačijo Tovarne kos in srpov, ki se stiska s svojimi zastarelimi poslopji med cesto in potok, ji je omahnila. Obrnila se je k meni in mi jasno pogledala v obraz.

»Ja, moj ata je kovač, da veš... Zato pa tudi toliko ve,« je z nekakim igrivim ponosom zatrjevala. »Če bi ti videl moje-

Gospodarji

Okrog široke kmečke peči sede in se pomenkujejo. S stropa visi žarnica s pločevinastim senčnikom in osvetljuje prostorno kmečko izbo.

Pozno je že. Na deveto gre. Ne bomo več čakali. Dva še manjkata. Pri živini imata nekaj opraviti. Kar začnimo! Posedite tule okrog mize, se bomo laže pogovorili.

Družina se je spravila za hrastovo mizo. Osemnajst jih je — članov delovnega kolektiva kmetijskega posestva v Hrašah. Vsi kot ena družina.

Niso še dolgo skupaj. Januarja letos so združili ekonomije v Smledniku, Hrašah in Mošah. Zraven so še dodali zemljo, ki je postala skupna last po zakonu o zemljiškem skladu. Skupaj meri posestvo 118 hektarov, že kar velik kmetijski obrat. In napreden. Vsaj tako so se zavzeli vsi, kar jih je, od proega do zadnjega.

Zemlja je bila prejšnje čase močno zapuščena. Okoliški kmetje so samo majali z glavo: »To naj bo socialistično gospodarstvo? Saj še gospodariti ne znajo.« In kadar je beseda nanesla na zadrugo ali kmetijsko posestvo, so s prstom kazali v Hraše.

»Še pokazati se nismo upali kmetom,« pravijo nekateri, ki delajo že dlje na ekonomiji.

Danes stoje stvari že drugače. Od osem glav goveje živine so prišli na 28. In to mlade živine, izbrane pasme. Sto jih bodo

redili čez leto, dve. In še petdeset telet, če bo le šlo vse po sreči in kakor so si zamislili. Posvetili so se namreč živinoreji.

Sedaj so imeli v kolobarju devet vrst rastlin, odlesel bodo le tri do štiri. Trudijo se, da bo zemlja vse leto pod zeleno rušo, da bo vedno dovolj plage v njej. Tako bodo gospodarili, da bodo dobili dva pridelka na leto. Delo potem ne bo neč sezonsko, strojev ne bo treba toliko, manj oskrbovanja posevka, saj bodo sejali predvsem krmne rastline. Za krompir z enega hektarja izkupijo 79.000 dinarjev, silaže so ordne pa 87.000. K temu je treba pristeti še polovico toliko za drugi pridelok. No, gnoja jim ne bo manjkalo in bodo tudi travnike lahko gnojili.

Letos so spomladanska dela opravili veliko prej in boljše kot kmetje. »Mi da bi hodili kmeta spraševati, kaj bo naslednji dan delal, da bi vedeli mi, kaj je treba delati? Ne, kaj takega se pri nas ne bo zgodilo. Sedaj se kmetje po nas ravna in gledujejo.«

Oni hodijo spraševati, kaj in kako.

Dela se ne ustrašijo, čeprav jih ni veliko. Na uro ne gledajo, če je treba prijeti. Inženir, ki posestvo vodi, je še mlad. Jeseni bo šel k vojakom. Dela ga ni sram. Pojdi mednje in poišči ga! Po rokah ga ne boš spoznal.

Skoraj bi pozabil. Zaradi inženirja gre. Zato so tudi sklicali izredni sindikalni setanek. Sicer so res dali na dnevi red razgoor o bodočem razvoju posestva, toda o tem so se že pogovorili, veliko

Pred kovačijo... Domov gredo, tokrat vsi skupaj, ker jih čaka pred durmi fotograf

Odvrgel je sploščen kos na kup poleg sebe, me prijazno ošnil s pogledom, se prijateljsko nasmehnil in... kot bi trenil je že spet gibčno premikal razbeleno jekleno palico po žrelu kladiva... midva pa sva bila zmejnena.

*
»Motim?«

Tona se je obrnil. Široki, prijazni obraz se mu je razlezel v iskren nasmeh.

»Glej ga no! Kaj boš motil!«

Počasi se je vzdignil iz kladiva in šele sedaj sem ga videl, kakšen hrust je. Tak, kot sem si v šolskih letih predstavljal Petra Klepca, Velega Jožo, Martina Krpana. Res, poldrugi človek!

Ponudil mi je roko v pozdrav; moja se je zgubila v njegovi. Potem pa mi je namignil in stopila sva iz kovačnice.

Spotoma sem si ga ogledoval... Nikdar mu ne bi prisodil, da rine že v štirideseto leto; komaj trideset bi mu jih dal. Toda, majnika bo že dvajset let, kar dela Tona z Loma v tej kovačnici. Pa še učil se je prej pri nekem kovaču v Goličah... Danes je ni stvari, ki je Tona ne bi skoval... Lani pa so ga v tovarni toliko časa dražili, da je šel na izpit za specialista. Nekaj mesecev je gnil knjige in koval jeklo, da niso vedeli, kaj bolj žari — on ali jeklo... Izpit je opravil z odličnim uspehom.

Ko sva stopila iz kovačnice, sem se oddahnil; v glavi mi je sicer še vse brenčalo, kot bi imel v njej razjarjen sršenji roj, toda tistih težkih udarcev ni bilo več in lahna pomladanska sapica je zamenjala tisto sparno vročino.

Tona se mi je dobrodušno smehljalo:

»Notri se ne dá po človeško govoriti... Stopiva gor!«

Zatekla sva se v upravno hišo in si našla miren kotiček. Postala sva oba silno zgovorna.

»Letos si spet predsednik delavskega sveta, Tona! Kako se kaj komandirate?«

»Kako? Kakor pride; včasih smo bolj srečne roke, drugič pa manj.«

Začel mi je na dolgo in na široko razkladati, kako gospodarijo in kaj jim dela težave. Prirodoval je sicer stvari, ki bi jih verjetno slišal v taki ali drugačni obliki tudi drugje, toda, pripovedoval jih je s srcem.

»Strojevi in časa nam manjka!«

»Da, strojevi, teh nam manjka še na vseh koncih.«

»Lani smo sicer nekaj kupili: zračno kladivo, brusilni stroj, elektromotor, transformator, to-

vorni avto, matrice... Toda, to je še vse premalo. Radi bi...«

Beseda mu je zastala, kot da se je zbal svoje lastne misli. Pa sem jo jaz nadaljeval: »...kupili več kot zmorete sami in mi vsi skupaj.«

»Menda je res tako!«
Toda v njegovih mirnih očeh je žarelo... podzavestno si je pogledal v roke.

»Da, samo toliko strojev, kolikor zmorete naše roke.«

»Te pa so k sreči utrjene in vztrajne.«

»In časa da vam manjka, praviš, Tona?«

»Res je! Komaj bi bilo, da bi bil dan dvakrat daljši. Veš, tare nas. Sedaj je sezona pred vrati, naročil cele kupe — mi pa ne zmoremo vsega.«

»Pa bi vzeli še delavcev!«

»Kam? Saj vidiš, da smo že v takem drenju, da si delamo skoraj drugemu napoto. Od lani na letoš nas je pa itak že štirideset več pri hiši. Pa še nekaj! V kovačijo ne moreš kar priti in prijeti za delo; treba se je delu privaditi. To pa traja.«

»Pa prihaja mladost rada k vam?«

»Ja, zadnja leta rajši kot prej. Saj veš, prej so šli vsi za boljimi poklici, sedaj pa prihajajo tudi k nam. Ampak leta minejo, preden fanta naučiš pošteno delati... Za nas bi bila najboljša rešitev...«

Potem me je pogledal skoraj malce nezaupljivo v obraz, kot:

»Ali naj mu povem, ali ne?«

»Kakšna?«

»Postaviti bi morali kaj!«

»Gradili bi radi?«

»Seveda, saj je tale naša tovarna vsa raztresena in vse skupaj sploh ni podobno delovnim prostorom... Inšpekcija dela že rogovili okrog.«

»Delovni pogoji?«

»Seveda — drenj, ventilacije, oblačilnice, umivalnice... To pa vse stane, dragi moj.«

Kar razvnel se je. Pred menoj je sedel eden tistih delavcev, da so oni gospodarji, da je posled od njih odvisno, kako gre s podjetjem in kako žive delavci. In govoriti s takim delavcem, to je lepo doživeti.

»Veš, še marsikaj bi ti rad povedal, pa si me tako nenadoma snel — nisem imel časa, da bi premislil... Ja, no, še to! Kaj meni, ali so napravili prav, da so nas v vseh časopisih vlačili, ker smo delali nadure?«

»Pa ste delali veliko nadur?«

»Kakor se vzame. Naredili smo še vedno premalo, utrujeni smo bili pa res malo preveč.«

Mirno je čakal, kaj porečem.

»Pa so bili vsi za to, da delate nadure?«

»Vsi!... Ampak še nekaj ti bom povedal... Niso prav govorili, da smo delali samo zaradi tega, da bi več zaslužili, sami osebno... Čisto odkrito ti povem, da smo potegnili zato, ker smo vedeli: sedaj se da prodati in mora podjetje čim več napraviti. Na poletje in pod jesen ti noben ne kupuje kos... Takrat bi se lahko oddahnili... Veš, pri nas je majhno, tako kot na kmetih ob košnji: kdo te vpraša, ko si v senu, koliko ur boš delal? Pospraviti je treba!«

»Seveda; morda ste pa le preveč potegnili, včasih?«

»Morda! Ampak pošteno smo mislili.«

Da, pošteno so mislili! Verjel sem mu. Dobro so hoteli. To njihovo nadurno delo je bilo v njih zavesti nekaj plemenitega, samoodpoved, žrtve. Zaslužili bi, da bi tako govorili z njimi: Ali bo ta žrtev več koristila ali več škodila!

Pogledal sem mu v obraz. V očeh sem mu bral rahel odtonek razočaranja: mislil je, da ne vem, kaj naj odgovorim, da iščem zavitihih besedi, s katerimi bi dal vsem prav.

»Niso storili prav!«

Nasmejal se je kot otrok.

»Si prepričan?«

»Sem, ker vem, da ste hoteli dobro. Dobri ste!«

Ne vem, kaj bi mu lahko dal, pa ga ne bi tako razveselilo, kot ga je razveselilo priznanje, čisto navadno, vsakdanje priznanje človeku, ki je dobro hotel, da je pošteno ravnal. Na to njegovo veselje sem bil silno ponosen.

Potem sva kramljala še o marsičem — občudoval sem ga, kako dobro je poznal gospodarske probleme podjetja. In kar je vzbudilo mojo posebno pozornost — o vsaki stvari je govoril z resnično zavzetostjo.

Proti poldnevju sva se razšla... Tona se je vrnil v kovačijo, Tona, predsednik delavskega sveta, najboljši orodni kovač. Dolgo sem gledal za njim, še potem, ko je že zaloputnil vrata za seboj. V pozdrav mi je prihajalo od kovačije sem samo zamolklo bobnenje: zdela se mi je, da posebej slišim Tonovo kladivo, da udarja močnejše, saj mu streže skrbno, dobro delavsko srce in večša delavska roka.

*
V dolini ob Bistrici je zazvonilo — dve popoldne je bila ura. Dvorišče pred kovačijo je bilo še povsem prazno... Šele čez nekaj minut so se odprla vrata in kovači so posamič, po dva, trije začeli prihajati na plano. Počasi, premišljeno, malo zibajoče so izginjali v tržiške ulice. Le onim s kolesi se je malo bolj mudilo.

Tam za ovinkom se je malo dekletce stiskalo k ograji mostu — z nekaj vijolicami v roki. Bila je mala Metka; čakala je ata.

Postal sem! Po cesti je enakomerno prihajal kovač, ki sem ga videl za velikim repatim kladivom. Dekletce mu je steklo naproti:

»Ata, ata!«

In kot bi trenil mu je skočila v naročje ter se mu privila okrog vratu.

Prijel jo je za roko in vesela sta jo ubrala domov.

»Si pridna?«

*
Kadar bom spet srečal malo Metko, ji bom povedal to zgodbo, ker je to resnična zgodba o resničnih, navadnih ljudeh, ki so dobri kot v pravljici...

Roman Albreht

Klemenčič Dore: Manifestacija

PRVOMAJSKI POZDRAV

Tiste dni prvega maja nismo tako praznovali kot dandanašnji — upravljavci v svobodni domovini. Zato pa ni bil praznik nič manj slovesen.

Hm, če so te takrat dobili, da si proslavljal delavski praznik, so te preganjali, proglasili za »antikrista« in kaj vem, kaj še vse. Velikokrat si se znašel v luknji za rešetkami.

Devetnajststoosemintridesetega leta ni bilo drugače...

Na Krnje pod Gorjanci je legla noč. Topel pomladanski vetrič šumi po drevesnih krošnjah in se poigrava z drobnim, komaj pognanim listjem.

Tesar Petrič stoji za zastrtim oknom, Rob zavese je malce odmaknil, dovolj, da vidi ven.

»Prekleta psa! Vse mi bosta pokvarila,« je zaklel na tihem.

»Bosta že izginila, hudiča, ali ne? Polnoči bo kmalu, jaz sem pa še vedno tu. Sem zastoj v popoldne basal možnar? Naj ju pri priči vrag odnese!«

Pred hišo enakomerno škrip-ljejo žandarski škornji.

Ena — dva... Ena — dva... Čas blizu, čas daleč. Spet blizu in spet daleč.

Na štedilniku sedi in dremlje. Čaka, da bi mu pomagala.

Ko je otroke spravila spat, se je velikokrat z možem in njegovimi tovariši pogovarjala o delavskih stvareh. Vsega ni razumela, Sedela je in poslušala. Sama je dosti skusila, saj je morala že v šestnajstem letu s trebuhom za kruhom.

Klemenčič Dore: Gradnja, 1947

Perec in Vidak, kraljeva žandarja, sta na preži — pred delavsko hišo.

»Le zakaj so morali prav včeraj nasuti cesto! Naju bo še slišal. Spat bo šel, midva se bova pa pod nosom obrisala.«

Na predvečer delavskega praznika je na spodnjem koncu vasi vsako leto zagrmela eksplozija, ali pa je gorel velik kres. Dostikrat so prežali žandari, ujeli nobenega. Če so čakali na enem kraju, je zagrmelo na drugem. Drugo leto so šli prežat drugam, zagrmelo pa je na onem kraju. Letos ga hočejo ujeti kar doma.

»Kar spat pojdi, Rozil!« de Petrič ženi.

»O, bom že počakala! Če bom zadremala, me pa pokliči.«

»Tale bajonetarja bom že prelisčal, si je mislil Petrič. »Še vsako leto sem vas, vas bom še letos!«

Sonce je že vzhajalo, ko sta jo žandarja le mahnila na žandarmerijsko postajo raportirat, da sta nalogo opravila.

Tedajci je treščilo.

Grom se je ujel v vrhove smrek, odbil od hriba, planil do Gorjancev, se vrnil čez polja in domove in vsem ljudem oznanil, da je danes prvi maj — praznik delavcev, proletarcev.

E. Pirnar

Megličev Tona pri avtomatskem kladivu v kovačnici

pogovorili. Skupaj so, skupaj delajo, pa da bi se o tem, kaj in kako bodo ukrenili, ne pomenili? Še o tem, kaj bodo naslednji dan delali, se posvetujejo. Sedaj inženirjeva obelja, ker je najbolj vseč in preudaren. Vsak pa le nekaj prispeva zraven in čisto drugače gre delo od rok. »Jutri boste šli vi štirje sem, drugi tja, s traktorjem na ono njivo, zato, da bomo krompir sedaj posadili, dokler je še lepo vreme. Potlej se ne ve in še drugo delo nas čaka.«

To je čisto drugače kot pa: »Ti pojdeš sem, ti tja. Opraviš morate toliko in toliko. Kaj bomo potem delali, vam nič mar.« Seveda si potem vesel, če se pooblači in se plije dež. Spraviš se pod streho in preganjaš dolgčas, ker — ker te nič ne briga. V uho me piši, kdor gospodari, naj še sam gara.

Družini nekaj drugega leži na srcu. Zato o gospodarjenju danes ni tekla beseda.

»Naj kar Alfonz pove o delavskem upravljanju.«

In je povzel besedo...

»Ljudska oblast in vsi nam zaupajo upravljanje tega posestva. Gre za to, da ne bom delali izgubo in da bomo dobro gospodarili. Če bomo pametno, bomo z malo truda veliko dosegli. Zaupali so nam posestvo, na nas pa leži, da s svojimi rokami in s svojo pametjo pomagamo, da bomo vsi boljše živeli...«

Zvesto so poslušali, saj jim je od srca govoril. Delavsko upravljanje, to že poznajo. Sami so »poderjali« Mladi ljudje so v veliki bečini, fantje in dekleta. Zdravje kar žari z od sonca opaljenih lic. Veseli so, toda niso zadovoljni s tem, kar umajo. Več bi radi. Da bi bilo na posestvu sto glav živine, da bi veliko mesa in mleka prodali... To je zaenkrat prva želja. Potem bodo tudi več zaslužili. Tudi stroje bi si še radi kupili. No, zaenkrat se ni denarja. Ščasoma bodo tudi ti prišli na vrsto.

O delavskem upravljanju so govorili s posebnim namenom. Z okrajem so prišli naovzkrži, vsaj tako je kazalo na prvi pogled. Inženir je ves njihov. Saj je precej njegove zasluge, da je posestvo najboljše in nainaprednejše o kranjskem okraju. Januarja so komaj prišli skupaj. No, psa nesreča je v tem, da je inženir le »v. d. upravnika«. Še preden so posestvo ustanovili, je bil okraj dogovorjen z enim, potem z drugim inženirjem, da bi ga postavili za upravnika posestva. Zadnje čase se je spet dogovarjal z nekim doli z Goriskega. Ta je že prišel na oglede in takrat je zarela kri.

»Tele sobe boste izpraznili. Tu bom jaz stanoval. Tale kos zemlje pripravite. Tu bo moj vrt...«

»Nak! Če smo zemljo dobili v skupno obdelavo, jo bomo tako tudi obdelovali. Če bo vsak na svoje vlek in vsak le nase gledal, potlej se vse neha. Ali smo mi gospodarji, ali nismo? Če smo, kako more priti direktor in kar takole meni nič, tebi nič: ta kos njive bo zame, tele sobe bom vzel. Potem pa nas ni treba!«

Da, da. Pri tem se je šala nehala. Tisti, ki je že okusil, kaj se pravi biti gospodar, si te pravice ne zlepa ne zgreda ne pusti vzeti.

»Pa okraj? Saj je vendar uredba, da je treba mesto direktorja razpisati in da ima v komisiji, ki odloča, kdo bo direktor in kdo ne bo, tudi kolektiv svojo besedo. Okraj se ne bi smel pogajati kar mimo nas in mimo uredbe za novega direktorja.«

Stvar se je za vse dobro končala.

Podpredsednik okrajnega ljudskega odbora jim je razložil oso zgodovino poskusov, da bi preskrbel direktorja, še preden so posestvo ustanovili in še preden je stopila uredba o veljavo. Stvari so se zavlekli in končno so za ta čas, dokler ne bi dobili direktorja, postavili tega tovariša inženirja. Takrat niso dosti vedeli o njem in ga s te strani, kako zna postaviti posestvo na noge, niso poznali. Tu je pokazal veliko več, kot so od njega pričakovali. Okraj tudi nima nič proti, da ostane še ta čas, dokler ne bo šel k vojakom. In tudi potem si ljudski odbor želi, da bi prišel nazaj v okraj. Tudi ni imel okraj prav nobenega namena kršiti uredbo. Razpisal bo natečaj za direktorsko mesto in okraj si želi, da bi se tudi inženir potegoval za to mesto. Kolektiv naj imenuje dva tovariša, ki bosta v komisiji. Res je pa, da je okraj pogršel, ker se s kolektivom ni posvetoval, ko se je pogajal s tovaršem iz Gorice.

»Seveda, stvar je sedaj čisto drugačna!« so se vsi oddahnili.

»Za katerega ste, da ga imenujemo v komisijo?«

»Alfonz naj gre — pa predsednik.«

»Ne, tovariši, zakaj bi morali mene povsod polit. Saj nas je dovolj. Jože naj gre!«

»Dobro torej: Jože in Alfonz.«

»Drži!« so vsi pritrdili.

»No, potem smo tudi s tem pri kraju. Bi še kdo rad kaj povedal? Če nihče — potem...«

Zaspani so že. Razhajajo se vsak na svoj dom, da si za jutrišnji dan nabere novih moči.

Včasih so služili gospodarjem — danes so oni sami gospodarji. Dobri gospodarji!

V. J.

Uporní mornar

Ob koncu prve svetovne vojne je plamen zajel v Nemčiji napredno delavstvo, predvsem pa mornarje. Toda, gibanje ni bilo enotno in zato ga je uspela buržoazija v krvi zadušiti. Priobčujemo odlomek iz romana Alberta Daudistela »Zrtev«, ki nam lepo prikaže nekaj razburljivih dogodkov ob koncu te tragedije nemškega proletariata.

Nevarno ranjeni revolucionarni mornarji že zdavnaj leže v garnizijskih bolnišnicah. V velikem prostoru binše cesarske ko-njušnice so zbrani le mornarji hišne straže. Zalostni so in potrti.

Izenada je pretrgalo tišino drdranje bližajočih se kamionov. Nekaj mornarjev v modrih uniformah odnese padle tovariše v dvorano, kjer jih polože na smrekove vejice. Neki mornar razvije veliko rdečo zastavo in jo zatakne v stojalo sredi dvorane. Vsi povesejo oči...

Spet zadržajo kamioni. Vrata v dvorano se odpro. Kašljajoč vstopijo mornarji v sivih uniformah z jeklenimi čeladami na glavah. Pogledi se jim ustavijo na okropljenih, od bolečin skrčenih obrazih mrtvih tovarišev. Nato odvede mornar iz hišne straže došle preživele članke revolucionarne grajske posadke v prve vrste sedežev. In tedaj vstopi Heinrich. Sledi mu Elza, bolničarka Rdečega križa, za njo pa Fritz in Jan. Skupina revolucionarnih mornarjev naddušeno vzdikne:

»Hura, Hein!«

Mrtoške tišine je konec.

Heinrich se odkrije in njegov pogled se ustavi na padlih tovariših. Prizor ga pretrese v dno duše. Potem se Fritz in Jan z njim tiho o nečem pogovarjata. Heinrich, njegova sestra in Jan sedejo skupaj v prvo vrsto. Fritz stopi pred zborovalce in jame govoriti. Opíše jim bitko za grad. Potem poudari:

»Da bi bil prišel o grad namesto oficirja pooblaščenec ljudstva, bi kri ne tekla. Toda pred oficirji se nikdar in nikoli ne bomo umaknili!«

»Nikoli! Nikoli!« zadoni po dvorani. Večina zborovalcev pa vzdikne:

»Ujetnike, dajte nam ujetnike!... Hitro! Sem s temi psi!«

Heinrich ostane in dvigne roko:

»Tovariši! Ujetniki so zastraženi in pridejo pred sodišče!«

Po dvorani se razlegajo srditi medklici:

»K steni z njimi, k steni s temi psi!... Kje pa so?!«

Nekateri mornarji potegnjejo revolberje in planejo k vratom.

»Izročite nam te bandite!... Pse bomo pri priči postrelili!«

Heinrich skoči k izhodu, zagradi razjerjenim tovarišem pot in zakliče z drhtečim glasom:

»Zahtevam več spoštovanja do padlih tovarišev!«

Ogorčeni mornarji ga ubogajo. Tedaj pa se odpro vrata. Vstopi mornar, se približa Heinrichu in mu tiho nekaj sporoči. Heinrich prikima. Mornar odide. In kmalu prižene v dvorano deset civilistov. Prišli so spoštljivo sklonijo glave pred mrlič. Heinrich jim po vrsti seže v roke in jih prosi, naj sedejo poleg Elze in Jana. Samo štirje sedejo. Drugi stoje.

Heinrich stopi pred zborovalce. Sporeče dvigne roko in s srepm pogledom ošine svoje tovariše. Mornarji razumejo izraz na njegovem obrazu.

»Tovariši!« zakliče. »Ljudstvo praznuje božič! Mi pa praznujemo žalostno zmago! Protirevolucija je zasekala v naše vrste globoke vrzeli. Oslabljeni smo. Zato poraženega sovražnika nismo mogli zasledovati!«

»Kje pa je proletarijat?« zakliče neki mornar.

Heinrich pokaže na obe skupini in odgovori, zroč po zborovalcih:

»Tu je zastopan!« Potem pa sopihajoč (ker je zastrupljen s plini) zaključi:

»Predstavniki proletariata nam bodo zdaj poročali o vedenju revolucionarnega proletariata.«

Pred zborovalce stopi civilist iz skupine stoječih:

»Vojaki! Z žilavo vztrajnostjo ste zadali reakciji smrten udarec. Se utripljeje plaha srca meščanstva. Zdaj je treba udariti za njimi. Udariti in razbiti jih do kraja! Se nocoj mora dobiti proletarijat o roke neomejeno politično in gospodarsko moč. Se nocoj moramo zasedeti vsa vladna in časopisna poslopja, vse brzojavne urade, pošte, banke, vse vojašnice, železniške postaje in vse telefonske govorilnice! Izpolimo nove, resnične revolucionarne ljudske pooblaščenec! Zato, vojaki, ne obotavljajte se! Orožja in streliva imamo v tovarnah vojne industrije dovolj! Naprej! Ne ustavite se pred nobenim prelivanjem krvi!«

Heinrich stoji in s srepm pogledom krofi znova vzplamtelo naddušenje, revolucionarnih mornarjev. Obe skupini zastopnikov proletariata pa jameta srdito kričati:

»To je nezaslišano! Saj ste znoreli! Vi skrajni levičarji!«

»In vi strahopetci! — Vi klavni borci! Aretirati vas je treba!...«

»Oho!« odgovori eden izmed zmernih in zakriči: »Glave stavimo, da se vaš blazni načrt ne bo uresničil! Kri teh mrtvih mornarjev nam je sveta!«

Heinrich zamišljeno maje z glavo. Vtem ko se zastopniki proletariata ogorčeno obkladajo z najhujšimi psovskami. Mornarji kar ne morejo razumeti, da je kaj takega možno. Ko pa skupina radikalnih grozeče dvigne pesti proti skupini zmernih in ko se začne razlegati klici, kakor: »Vi protirevolucionarni psi!«, plane Heinrich mednje:

»Mir!«

Tudi izčrpani mornarji, ki so branili grad, ostanejo in v pričakovanju pogledajo Heinricha. Toda njihovo posredovanje je odroč. Kričanje skupine radikalnih utihne. Elza gleda topo in mrtvaško bleda svojega brata.

Heinrichove oči se nemirno iskre. Žile na vratu in na sencih se mu napno. In v prsih mu spet ozvalo srd.

»Tovariši!« zakliče ves obupan. Mornarji se zgroze. Nekateri v zli slutnji ostanejo. Heinrich spregovori težko sopeč:

»Ze lefa in leta stojimo v prvih vrstah razrednega boja. Zmeraj so bile naše žrtve velike, da bi rešili sestradano ljudstvo iz krempljev izkoriščevalcev!«

V žvižgajočem kašlju zastane Heinrichu beseda v grlu. Naposled lahko nadaljuje:

»In nam, vojakom, se je kljub temu posrečilo, kar smo hoteli: pripomogli smo nemški revoluciji do zmage. In po našem mnenju je edina praktična in idealna ljudska vlada vlada svetov!«

Kašelj kar naprej muči revolucionarja. Toda z naporom oseh sil prisili svoje telo in svoj glas, da nadaljuje:

»Zato so prepustili revolucionarni krožki Wilhelmshavena in Kiela v novembu svojo politično oblast močnou vojne mornarice. Tudi kopnena vojska in vse nemško delavstvo je izvolilo proletarske svete. Da, sistem svetov je čudovit! Toda ti prekleli ljudje so odrekli. Tovariši! Vaši voditelji so podminirali glavno trdnjavo protirevolucije, Berlin, z dvanaestimi bojnimi okraji. Za vse potrebe velike, končne bitke je bilo poskrbljeno do najmanjših podrobnosti. Veličastno bi se bil stari svet zrušil, ko bi nas bil pro-

letariat sposoben tako podpreti, kakor so tovariši iz vojne mornarice med svetovno vojno podprli proletarijat!«

Heinrich se obrne k obema skupinama zastopnikov proletariata:

»Najboljši sinovi delovnega ljudstva leže tu pod božičnimi drevesci kot žrtve svoje revolucionarne volje! Vzemite ta trupla kot sveto darilo!«

Izenada se vrata dvorane sunkoma odpro. V spečano tišino plane razburjen mornar.

»Hein! Kje je Hein?«

Heinrich se oglasi in stopi mornarju nasproti. Ves zasopel in zbeganih oči glasnik sporoči:

»Vladne čete so zavzele glavni stan revolucionarnega oporišča!«

Heinrich osupne in vzdihne:

»Vem: izgubljeni smo!«

In tedaj se zgrudi. Elza, bolničarka Rdečega križa, skoči k njemu. Hitro odgne svojemu težko sopečemu bratu vojaško bluzo. Fritz in Jan si prizadevata pomiriti zborovalce. Mornarji odnese Heinricha iz dvorane. Kmalu zapusti reševalni avto ko-njušnico in oddirja skozi mesto.

Heinrich leži pod nosilnico v reševalnem avtomobilu. Težko hrope. Poleg njega sedi njegova sestra. Izenada Heinrich zastoka:

»Elza, napačno sem te sodil!«

Iztegne roko proti njej. Elza joka. Heinrich se prime za prsi. Lovi sapo ko človek, ki se duši. Avto se ustavi nekje v predmestju. Sofer in njegov spremljevalec odpreta vrata. Elza izstopi in odhiti čez vrtiček v svojo hišico. Kmalu prineseta sanitetca Heinricha na nosilnici za njo. In kmalu avto dirja nazaj proti ko-njušnici.

Elza iz previdnosti pusti odnesti svojega brata v skromno opremljeno podstrešno sobo svoje hišice. Na nočni omatici brli zelena luč. Elza sedi na stolu poleg Heinrichove postelje. Razmišlja. Polnoč je že, ko se Heinrichova dihanje naposed pomiri.

Izenada zapoje zvoonec na hišnih vratih, Elza vstane in ne-slišno odide.

Heinrich prisluhne. Sliši hehetanje. Koraki se bližajo. Vrata se odpro. Široko nasmejana vstopi druga Heinrichova sestra, Friedel, s klobukom in aktovko:

»Na, Hein? — Ti tu?« Stopi k njegovi postelji. Heinrich jame kašljati. Bolestno stisnjenih ustnic gleda Friedel v oči. Tedaj se Friedel skloni k njemu. Toda Heinrich se obrne o steno:

Kmalu bo dan, bratje

Jutro je napolnilo z visokim, svetlim nedeljskim vremenom. Nekaj na njem je spominjalo na Veliko noč — na velikonočno jutro s cerkvenimi pesmimi in svečnim zrakom vstajenja! »Delavec« je zazvonil dan z velikim slavnostnim uvodnikom — s pozdravom jutranji zarji, ter pozval delavski razred, naj se zbere popoldne na veliko zborovanje v Mestnem logu. Tako je vse dopoldne vladala velika zaposlenost — treba je bilo pregledati obleko, napolniti košare z jedili in nabaviti steklenice. Preko stopnišč so pomagali drug drugemu, posojali in si izposojali. To ne bo samo proslava zmage, ampak je bilo zamišljeno tudi kot demonstracija — to je jasno; naj vidi svet, kako strnjene so ostale vrste še po teh tednih izpora! Zato je veljalo, da se polno-številno zberejo in pokažejo kar najbolje mogoče.

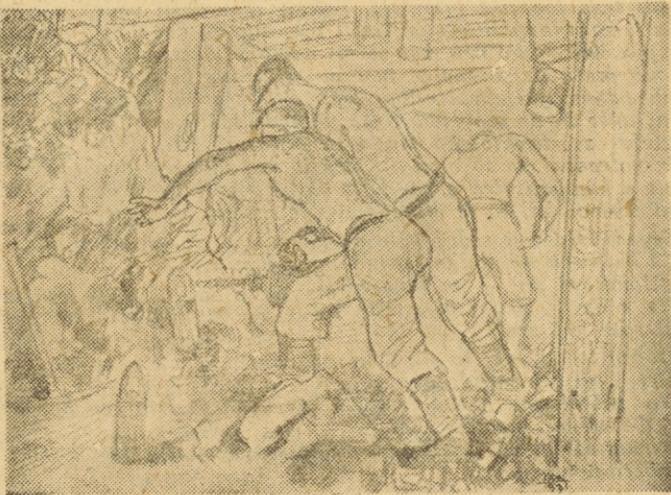
Popoldne so jeli vreti ljudje z vseh strani proti Ljudskemu domu; videti je bilo, kot bi vse mesto hitelo proti tej točki. Na velikem dvorišču in po vsej široki cesti, prav tja gori do Glavne ceste, so se gnella strokovna društva s svojimi zastavami. Razpored je bil že v naprej do-ločen, vse je šlo kot na vrvi, saj so bili vajeni poslovati z množicami. Nič skakanja ni bilo, vsak je z lahkoto našel svoje mesto. Pelle in Stol-pe, ki sta napravila načrt, sta razporejajoč hodila ob vrstah.

Z moškimi ni bilo težav; ženske in otroci pa seveda niso razumeli navodil. Morali bi naravnost v Mestni log, a so se postavili tukaj z vso svojo prtljago. Stali so in se gnetli po obeh pločnikih in ko se je jel spre-vo, premikati, so se mu ob straneh pridružili. Borili so se ob strani mož in so tudi zdaj spadali ob njih stran.

Ne, takega ljudskega spreveda mesto še ni videlo! Kakor orjaška kača se je začela razvijati; ko je bila glava ob koncu ceste, je ležal večji del telesa še zvit vase. A kaj se je zgodilo tam spredaj? Glava je zavila v napačno smer — proti mestu, namesto da bi ubrala ravno pot proti logu, kot je odredila policija! To ne gre! Do spopada s po-licijo bo dovedlo! Glejte, da dobite Pelleja v roke, da obrne tok, dokler se ne zgodi nesreča! — Pelle stopa v prvi vrsti zraven zastavonoše. Ničesar ne vidi in ne sliši, samo s svetlim pogledom gleda predse, daleč tja preko množice. Koža mu je še počnela od požara, roke se mu lupijo. Brada in lasje so mu čudno pristrženi, opeklina na licu mu vleče kožo skupaj. On pa čuti le eno: to korakanje petdesetih tisoč mož v taktu! Že kot otrok je doživel to v svojih sanjah, slisal kot vrvenje od tam daleč iz sveta, če je dvignil glavo na blazini. To je ve-liko ljudsko romanje in zdaj vodi vso trumo v objubljeno deželo! — Kod pa naj drži pot, če ne skozi prestolnico?

Ob Severnem nasipu je stala policija na konjih in zapirala dohod v notranje mesto. Stala je posevno čisto in se obračala s konjskimi repi proti sprevodu, da bi se moral okreniti. Vendar pa so jih potisnili v stran in struja ljudi se je vtila dalje; nič je ni moglo zadržati!

Po glavnih cestah gre sprevod, težko, kot gosto tekoča reka, ki si trudoma dela strugo in je ni mogoče zadržati. Pokojna sila je razlita

Dore Klemenčič — Maj: Vrtanje na širokem čelu (risba)

»Beži, po tobaku in vinu smrdiš!«
Spet začne kašljati, da mu kri zalije obraz. Od vina razgreti Friedelin obraz postane ciničen:

»No, že prav, pa grem...«

Odide. Elza odhiti za njo:

»Friedel, Friedel!«

Toda loputanje vrat zaduši klice. Globoko vzdihujoč se Elza vrne k Heinrichu. Heinrich osuplo opipa:

»Kaj je Friedel odšla?«

Bolničarka Rdečega križa molče prikima. Heinrich stoka. Na-posled izčrpan mirno obleži.

Sonce že vzhaja... Vreščeč ženski krik zdrami Heinricha iz sna. Dvigne se na postelji. Prisluhne. Tedaj zasliši po stopnicah hiteče korake. Heinrich zleze s postelje in se obleče. Potem ga vojaki pahnejo iz sobe in po stopnicah. Elza proseče zapre večna vrata.

»Odprite vrata!« zapove oficir.

Toda bolničarka Rdečega križa se ne gane. Smeje prime Hein-rich sestro za drhtečo roko.

»Hvala ti, Elza! Toda pusti to! Ti stvari ne moreš zadržati!«

Elza sledi bratovim besedam. Heinrich ji prisrčno stisne roko:

»Zbogom, Elza! Pozdravi mojo ženo in otroke!«

Potem gladni vojaki odnesejo Heinricha v osebni avto. In avto hitro izgine v mestu.

Na doorišču glavnega stana revolucionarnega oporišča se ka-mion ustavi. Tam so že zbrani do zob oboroženi gladni vojaki. Heinrich stopi s kamiona.

»Tega bandita odženite tja!« k drugim, k stenil! ukaže oficir feldveblu. Heinrich upre pogled v steno. Tam stoji kakih trideset revolucionarnih mornarjev.

»Marš tja!«

Heinrich odide. Za njim trdo stopajo vojaki. Tik pred mornarji se Heinrich ustavi. Sočutje mu odseva iz oči. Opazi namreč Fritz in Jana. Vojak zakolne in ga sune s puškinim kopitom v hrbet:

»Kdor se gane, bo takoj ustreljen!«

Potem pa se feldvebel zadere na Heinricha:

»Tudi ti stoji!«

Heinrich stoji v prvi vrsti ujetih revolucionarjev. Oficir, ki ga je aretirali, postavi pred ujetnike četo strelcev. Potlej potegne sabljo in stopi pred fronto mornarjev:

»Ce se ne javi kolonodja upornikov, dam vse ustreliti!«

Srepega pogleda stopi Heinrich naprej in zakliče ko v jezi:

»Jaz sem kriol! Ne ubijajte drugih!«

Oficir je zbehan in celjaje zapove:

»Ta, ta žrtev naj ostane, drugi pa levo krug in marš nazaj!«

Vtem ko odhite Heinrichovi tovariši stran, pride skozi vrata s stotnikom pod roko Friedel, Heinrichova sestra. Veselo šorka z jahalnim bičem in se objestno smeje. Heinrich bulji v svojo sestro. Napne vse sile in krikuje:

»Friedel! Friedel! Izdajalka!...«

Friedel obstane iztreznjena, groza ji odseva iz oči.

Eksekuciji poveljujejo oficir zapove:

»Gotoos!« Brrr. Presrašena Friedel pahne stotnika proč. Dvigne roke in zakliče strelcem:

»Vojaki!... Vojaki!«

Salva počí. Heinrich se zgrudi.

Obupana Friedel poklekne k njemu. Z drhtečimi rokami objame okropljeno bratovo glavo in zakliče:

»Oprosti, oprosti mi — o bog, o bog! Kaj sem storila, kaj, kaj? In zakaj, zakaj? Hein!« krikuje in zajoka.

Heinrich se še enkrat ozre v nebo. Potlej obrne glavo proti sestri: pred njegovimi očmi zatone svet, poln mržnje in zavisti.

Heinrich se nasmešne in izdihne.

čezno. Kdo bi si upal prevzeti odgovornost in zasekati vanjo? Poli-cisti sledijo sprevodu kot budni čuvaji in po pločnikih stoje ljudje, da jih pritiskejo k zidu; ljudje pozdravljajo ali pa se posmehujejo spre-vo — kakor so pač, prijatelji ali sovražniki! Po hišah za velikimi šipami stoje gosposko oblečeni gospodje in dame in si ogledujejo z napol posmehljivim, napol nemirnim nasmehom s svojimi lornjoni sprevod. Kakšen čudno sestradan, neodličen svet pa je to, ki se je iz-nenada dvignil iz podzemlja in se polastil glavnih cest? In za prosjo-nimi gardinami stoje tovarnarji in godrnjajo: Kakšna demonstracija pa je spet to? Prizanesti so jim, ti pa so, namesto da bi šli tiho na delo in si vzeli to za nauk, pričeli se paradiirati, da bi pokazali, koliko jih je. Res, kako shujšani so od dolgega stradanja!

In čudna parada je to res v vsakem pogledu; če bi hoteli dokazati, kako trdo so ravnali z njimi, bi ne bili mogli bolje storiti tega! Ta borba jih je zaznamovala vse — blede so, zeleni, slabo oblečeni; njih boljše obleke vise v veliki skupni omari, to tu je naneseno z vseh vo-trov. Glad jim je prečistil obraze; saj so veliko prej podobni sprevodu duš, ki so se otresle težke prsti in se bore zdaj za to, da bi zavzele svet duha, kot pa ljudem, ki hočejo zavajevati sebi in svojim potomcem novo zemljo. Kakšen sprevod osvajačev je to — saj vsi sepaajo! — Jata s hromimi krili, ki bi vseeno rada poskusila leteti. In kam bi zletela? »V deželo rajsko gre nam pot!« zapoje zbor.

In kje leži ta dežela? Jo je kdo izmed njih videl v budnem sta-ju — niso bile to morda samo hude sanje, ki jih je spočel glad? Ljudje božji, pošteno se najete naprej, potem bomo šele govorili! Kaj pa je sploh na drugi strani? Praznosta, ki vas je rodila, ki vam še zdaj blažno vre v sestradani krvi? — ali pa dežela žuljenja? Se vam pričinja zdaj nov svet? Ali pa je vaše večno prekletstvo, ki vas je rodilo, da ste sužnji?

V njih korakanju je poseben, zavesten udar, ki preglasa vse drugo: Zmagovalci smo, kakor smo videli ubogi! Stiri milijone kron smo po-rabili za svojo borbo in štirje milijoni so šli v izgubo, ker se je usta-vilo delo naših rok! Iz teme smo prišli in stopamo luči nasproti; nihče nas ne more zadržati! Za nami leže glad in revščina, nevednost in su-ženstvo — pred nami leži srečno žuljenje. ki ga bo obsijalo vzhajajo-če sonce svobode! Od danes dalje je napolnil nov čas, mi smo njegova mlada sila in zahtevamo oblast za deset tisoč družin! Dovolj dolgo so vladali malostejni!

Neomajno so korakali svojo pot, kljub ranam, ki jih morajo še boleti, saj sepaajo! Zakaj naj bi domislil?

Čujte, saj pojo! Hripavo zveni iz petdesetih tisoč grl, kot da jim je zarjavela pesem v grlih ali pa se jim mora šele iztrgati iz njih. Nove godalo, ki ga še ni ubral mojster — prvi toni so neubranil! A petje se preliva v ritmičnih valovih skozi sprevod; vse je eno samo potujoče telo; oči so jim vse prežarjene in jim gore od kipečega občutja moči, da jih je mnogo. In s tem raste zvok in je močnejši, vihar, ki se dviga do streh: »Kmalu bo dan, bratje na plan!«

Ne dotikajte se zdaj teh najbednejših! Velika, opojna sila jih je prevzela; vsak je zrastle preko samega sebe in se čuti sposobnega, da dela čudeže. To niso več osamljeni drobci, zdaj je vse skupaj ogromen plaz. Dregni v koga izmed njih in moč množice ga bo prešinila. Po-zabil bo na posledice in delal kot pod pritiskom usode, ko prevzame veličina, ki ji pripada, vso odgovornost in postane zakon!

Nekaj opojnega je v tem, da stopajo v vrstah in smejo nositi svoje društvene zastave, a že sama navzočnost vpliva vanje silo in radost. Matere in otroci dobro drže korak, čeprav morajo hoditi po večini v cest-nem jarku. Zabavno je izstopiti in gledati, kako gre ves sprevod mimo tebe, pa zaviti v stransko ulico in se spet postaviti na čelo. Cele ure traja, da pride sprevod mimo tebe, če si se postavil na cestni vogal. Trap, trap! Trap, trap! To prehoja v kri in ostane v nji kot večni takt.

Odide strokovno društvo mimo tebe in že se prikaže drugo: strojni delavci z debelim muncom kot zastavonošo, hura, slava! Slikarji, stavi in rokavičarji, kleparji, zamaškarji, usnarji, pa skupina po-morščakov z ikstastimi nogami! Na čelu jim stopa mila Jera, preobra-ženi orjak! Kotlarji, rudarji in stavbni mizarji, pekovski pomočniki in koljarji! Kaj pa to, ta čudna procesija? Ah, to so jermenarji in tudi imamo sadrjarje in urarje in stakaterje, še peskarji so vmes. Krojače in čevljarje je lahko spoznati. In tu so, sveta nebesa, copatarji, ki co-potajo, tudi ti so prišli! Zlatarji, storjarji, tkalci pa tobačni delavci!

Ko smo svobodo le slutili...

Močno je deževalo. Aprilski dež je namakal preperelo hlobovino, razmetano vzdolž rudarske hiše.

Marjeta je odprla okno. V kuhinji je bilo zatohlo soparno. Iz gozda je bilo slišati enakomerno ropotanje rudniških vozičkov. V valovih je prodiral skozi gosto zelenje enakomeren ropot separacije, šum rudniške žage. S slastjo je vdihavala hladni zrak, ki ga je prinašal pomladni veter.

Pravkar je zatulila sirena. Pol dveh je! Čez pol ure bo prišel mož, je pomislila Marjeta. Prišel bo iz sveta, poln negotovosti in varljivega upanja.

Kako mora le biti v jami? — Vedno jo je groza, kadar jo zagleda. Vhod se ji dozdeva, kakor nenasično zrelo. Vsak dan izgleda, danes ta. Jutri drugi, mladi in stari. Davek, ki ga terja, je strašen.

Iztrgala se je iz morečih misli in pohitela k štedilniku. Danes ji ni šlo delo nič kaj izpod rok. Ni Miho, na moža, je mislila. Nekam čuden, zapet, redkobeseden je postal zadnje čase.

Včeraj je slišala sosedovo: »Uboaga Marjeta!« Potem so se vrata zaprla. Le kaj je mislila?

Pred dnevi se je ponoči dvignil. Videla je, kako je zavlil proti gozdu! Danilo se je že, ko se je vrnil. Previdno je odprl sobna vrata in se po prstih pritisnil do postelje. Komaj je legel, že je začudrala budilka. Prav razločno je izpod pol zaprtih trepalnic videla njegov trudni, neprespani obraz.

Ko je prišla za njim v kuhinjo, se je ravno oblačil. Ni se izdala! »Spal sem kakor ubit.« se ji je zlagal. Upala je, da ji bo povedal, kje je bil, pa ji ni niti z besedico omenil nocoje izleta. Le na obrazu mu je prebrala skrb.

Odmaknila je lonec na rob štedilnika in sedla k oknu.

V jami, sto metrov pod zemljo so se zbirali rudarji. Z vseh številk, iz glavnih in stranskih odkopov so polzele proti opuščeni jaski majhne črne sence rudniških svetilk. Dopoldne pri južini, so se dogovorili, da se po

»Naša tudi ne!«

»In moja tudi ne!«

Miha se je razveselil! Dolžnost, ki so mu jo zaupali tisto noč, je izpolnil. Vsa izmena, dve sto rudarjev, bo z njim. Naprej

Stresal je z glavo, ni se mogel odločiti.

Marjeta je slutila njegov notranji boj.

»Miha, nisva več sama. Otroka bova imela!« Široko je razprl oči in s pogledom objel njeno telo.

presrečna, vendar se je bala, močno bala zanj.

Skoraj pridiral je v globačo, visoko pod hribom. V varnem zavetju gozda so se shajali. V trli kolibi se je čutil varnega. Odprla mu je oglasna žena. V pol temni izbi je napenjal oči... Dva, štirje, šest, znanih, od smodnikovega dima razoranih obrazov.

Podrobno so določili načrt prvomajskega praznovanja. Pomenek je bil dolg. Slehernega so zadovoljili...

Nehalo je deževali. Večerni vetrič, ki je prinašal s seboj diš zgodnje pomladi, je božal obraze odhajajočih. Nihče se ni zmenil za lepoto pomladnega večera, hiteli so vsak po svoji poti v dolino.

Miha ni spal. Marjeta tudi ne. Pričakovala je, da ji bo povedal vse o današnjem sestanku. Mihi se ni dalo. Hotel bi ji vlti samo poguma, zaupanja... Poiskal je njeno roko in jo odločno stisnil.

»Ne boj se, Marjeta, sčasoma boš vse razumela.«

V teh nekaj besedah je začutila njegovo ljubezen. Oklenila se je njegove roke, jo toplo stisnila in zašepetala:

»Skušala te bom razumeti in ti pomagati.«

Zaspala sta sklenjenih rok.

Ljudje v revirju so se pripravljali na praznik. Vsak po svoje. Od ust do ust so števili rudarskih domovih, od številke do številke v jami, od odkopa do odkopa je hitela misel o praznovanju in se razbohotala v srcih rudarjev, njihovih žena.

Seme, ki ga je vsejala peščica najboljših, najbolj naprednih rudarjev je kličlo. Pozno v noč je v rudniških domovih brlela luč: večer za večerom je Miha odhajal z doma in se vračal pred svitom.

Dan pred praznikom je v revirju završalo!

Miha in vsa nočno družino so zaprli. Kakor blisk se je razširila novica po naselju.

Se preden je začela jutranja izmena delati, je novico vedel sleheren rudar. Da bi pričel delati, ni prišlo nikomur na misel. S krampi na ramah so jo mahnilo proti izhodu.

V revirju je bilo kakor pred nevihto. Nekdo je stekel v telefonsko centralo in vključil sireno. Reka ljudi je polnila le ulice,

jutranja izmena je prihajala od jame. Pridružili so se ji zunanji delavci. Vse je drlo proti zgradbi orožniške postaje. Živi val se je zaustavil ob zidovih poslopja.

Na pragu se je pojavil poveljnik. Preteče je dvignil roke:

»V imenu zakona zahtevam, da se razidete!«

»Brez naših nikoli! Vrnite nam naše može, očete...!«

»Pripravljali so štrajk, upor, nedovoljeno orovanje.«

»Ni res, ni res,« ga je prevpila množica. Iz gneče je izstopila Marjeta, visoka, ponosna, odločna...

»Ničesar mislo storili! Samo Prvi maj so hoteli praznovati. — Prvi maj praznujejo delavci vsega sveta.«

»Tako je! Brez njih ostane- mo!« je nekdo odločno zakričal.

»Ostanemo, ostanemo!« je odjeknilo iz sto in sto grl.

Orožniki so jih obkoljevali. Nihče ni odjenjal. Rudarji so proglasili stavko. Nihče ni pomišljal na povratek brez zaprtih...

Na dolino je legal večer. Poslednji žarki zahajajočega sonca so zlatili strehe zapuščenih rudarskih domov...

Rudniška gospoda ni hotela posredovati pri žandarmeriji. Zahtevala je, da se rudarji vrnejo na delo. Toda rudarji so vztrajali pri svojem.

Ponoči so ljudje posedli po golih tleh na trgu in sovražno zrl v zamrežena žandarmerijska okna. Namesto kresov, ki so jih pripravili v počastitev praznika, so gorele sredi prostornega trga rudarske svetilke.

Revir je praznoval.

Da. Praznoval pod bajoneti žandarjev.

Zadonela je pesem; sprva tiho, potem zmeraj glasneje. Mogočna pesem, pesem o krivici.

Danilo se je, ko je revir zmagal.

Gospoda se je morala ukloniti. Posameznikov se ni bala. Toda bala se je tega enotnega, močnega ljudstva, ki je vztrajalo na golih tleh in zahtevalo svojih pravic. V strahu zase je gospoda morala popustiti...

V jutranjih urah so zaprte rudarje izpustili.

Trg je odmeval.

»Zmagali smo!«

Rudarji so se vračali v naselbino proslavljati prvi majnik in svojo prvo veliko zmago.

Pozno v noč je v rudniku odmevala pesem, pesem o svobodi, ki so jo vsi slutili...

Miha in Marjeta sta prišla zelo pozno domov, tesno prižeta drug k drugemu in srečna.

Tako je bilo pred davnimi, davnimi leti...

Daleč je tisti čas, a tega plodov se naš današnji čas, čas delavskih pravic. Milan Vidic

Dore Klemenčič-Maj: Na odkopu

končanem »šihču« zberejo v širokem, opuščnem jasku. Dve sto črnih znojnih teles je trdno sedlo na zarjevele tračnice.

Ob robu, tik zadnjega opornika, je sedel Miha. Preletel je te znane obraze, polne brazgotin in povzel:

»Pred nami je naš največji delavski praznik. Rudniška gospoda vztraja pri svojem in meni, da moramo delati tudi na ta dan!«

»Ne! Na ta dan ne bomo delali! Naš praznik je. Kdo nam kaj more? Zadnja beseda je vaša. Sami odločite!«

Samo za hip je vse utihnilo. Nato se dvigne Nace: »Moja številka ne bo prišla delat!«

bo lahko. Z drugimi opravijo drugi!

Temne postave rudarjev so se dvignile, drug za drugim so v dolgi koloni odhajali iz jaska proti izhodu.

Marjeta je že od daleč spoznala Miho po njegovi lahni drsajoči hoji. Kar odleglo ji je! Slutnja, ki jo preganja vsak dan, se je razblinila v nič. Vsaj za nekaj ur.

Pomagala mu je sleči premočen suknjič. Še vedno je lahko rosilo.

»Kar takoj bova jedla, nimam dosti časa, popoldne moram v globačo.«

»Že spet? Saj vem, po kaj ho- diš vanjo! — Sestane imate, kakor prejšnjo noč.«

Žlica mu je omahnila v krožnik.

»Kaj praviš?«

»Nekaj pripravljate! Najbrž za Prvi maj.«

Kar vrglo ga je pokonci. Vražja ženska, dober nos ima. Nekaj mu je reklo, naj ne meša žene v to reč. Potem je pomislil, da je njegova žena in ima pravico vedeti vse, kar se z njim dogaja.

PRVI MAJ NA TUJEM

Ravninski hrastov gozd v Normandiji na Francoskem leta 1938.

Od časa do časa se ustavi na cesti, ki pelje iz Pariza v Diep, limuzina. Mlade ženske v športnih oblekah se priplazijo v gozd, naperjajo daljnogled, od daleč opazujejo delavce in si zapisujejo. Stojte četrte ure, pol ure, nato spet k limuzini in v Pariz...

»Ha, jutri bo pisalo o nas v pariških časopisih. Prava reč, gozdni delavci so kot listja in trave, čemu bi nas še po časopisih vlačili.«

Trapetov Janez se nasloni na sekiro, ozre okrog sebe in namene: »Fante, jutri je prvi maj! Kako ga bomo proslavili? Kaj pravite?«

»Kaj, pilj bomo, kot žabe. Kaj hočeš drugega,« se oglasi Andrejček.

»Tudi pilj bomo,« se ne da Janez. »V mesto bomo šli. Po delavski paradi pa na veselje.«

Sosedu ni bilo všeč. »Eh, ob denar bomo in še zapravljali bomo. Doma bom ležal, v mesto ne bom hodil.«

»Prvi maj je samo enkrat v letu,« ga pogovarja Janez. »Praznično se bomo oblekli, farmarjeve hčérke nam bodo dale rdečih rož, da si jih zatakemo na kamizole, in bomo šli. Bomo vsaj videli, kako v Franciji praznujejo prvi maj.«

»Rad bi bil jutri v Parizu. Eh, tam bo lepo: kričali bodo, peli in pili. Oh, še kako ga bodo pili. Dragi moji, oh, ob prazniku, da se napiješ in pozabiš na vse trpljenje na svetu, eh, eh,« vzdihuje Andrejček in kar sline se mu cede ob misli na pijačo.

»No, tudi napil se ga boš lahko, dragi Andrejček. Vendar ne gre za pijačo. Za prvi maj gre, ne pa, da se ga nalijemo,« ga prepričuje Janez.

»No, da, po cestah bomo la- zili, kričali in peli Internacio- nalo. Babe bodo zijale skozi

okna, nam ploskale in se sme- jale. Tako bo!« je tiho dejal Franc in si našel cigareto.

Zvečerilo se je. Odšli smo proti farmi, ki je stala sredi bogatih travnikov. Luna je vzha- ljala in osvetljevala tiho pokra- jino.

Iz farme smo že od daleč sli- šali hreščeti radio, ki je prepe- val normandsko pesem: »La Nor- mandie. Pri vratih sta stali far- marjevi hčérki in si prepevali. »Ej, fante, ti dve sta tako lepi, kot tista Madame Bovary,« je dejal Jernej. »Samo delavni sta bolj.«

Res je bilo kaj videti. Dvoje mladih, čednih deklet, devet- najstni dvajset pomladi bi jima prisodil. Petinštrideset krav sta na dan trikrat pomolzi in petin- devetdeset prašičev nakrmili. Bili sta tako gibčni in postavni, kot da se vsak dan vrtita po mestnem parketu.

Svicarki sta. Oče, najemnik- agronom je delal z družino 14 ur na dan. Bila je vesela družina! Ob petju in šali jim je mineval dan na prostrani farmi.

Pozno v noč smo sedeli pred hišo in se pogovarjali o vseh mogočih stvareh. Pes je tulil in tako žalostno zavijal, da dolgo nismo mogli zaspati.

Andrejček je prvi zaspal. Go- tovo je sanjal o dobrem vinu, ki mu je bil zvest prijatelj. Janez je obujalo spomine, kako smo v Loški dolini vsi žagarski in gozdni delavci 1929, leta zad- njič proslavili prvi maj. Franc, z Gorskoga Kotorja doma, je samo govoril, kako se bo po- stavil, ko bo privezal novo rdečo kravato. Bil je eden tistih, ki so vsi srečni in mislilo, da so najbolj zavedni, če si ob delav- skih praznikih zavežejo rdečo kravato in pripno rdeč nagelj.

Nek starejši delavec se je zvečer napil. Na vežni prag je stopil in prepeval: »Oj, kdo bo listje grabil, oj, kdo bo praprot žel. Pol ure je ponavljal to staro vaško pesem.

Farmarjevi hčérki sta umolk- nili in ga poslušali. Ko je za čas zastal, sta obe hkrati zaklicali: »Se, se!«

Veselo jima je zaklical: »Ohoooj!« in si misli: »Tako bom prepeval, ko se bom na pariških barikadah tolkel proti buržoaziji.«

Farmar je zapodil dekleti spat.

»Oho,« je veselo dejal Franc. »Vem, zakaj si prepeval, zaradi farmarjeve hčere. Pa ne bo nič! Si že prestar, da veš. Le misliš si lahko!«

»Kaj me briga jo dekleta! Do- motože me je prevzelo,« se je izmikal in se zvrnil na pograd.

Vse je utihnilo, samo pes je žalostno zavijal in debeli hrasti so šumeli ob farmi.

Prvi maj 1938.

Lep dan je bil. Vsak delavec je oblekel najboljšo obleko. Nek rdečelični krajevni sindikalni funkcionar nas je vodil v bližnje mesto na proslavo. Naložili smo se na kamion in se vriskaje odpeljali.

Malo podeželsko mestce je bilo vse v rdečih zastavah. Z vseh ulic so prihajale kolone delavcev in delavk. Pomešali smo se med francoske, poljske in italijanske delavce. Ne vem več, kolikokrat smo že tist dan peli: Internacionalo. Delavke v plavih bluzah so nam pripelle rdeče rože. Prijeli smo se za ramena in dve uri korakali po ulicah.

Tri godbe so igrale. Sonce je žgalo. Visoka okna so se odpi- rala. Nekateri meščani so ploskali našemu sprevodu. Z oken se je usipalo cvetje.

Na križiščih smo se ustav- ljali. Delavci ali delavka je skočila na vzvišen prostor in zaklicala: »Živel prvi maj!« »To- pove in letala za Spanjol!«

Kričali smo in prepevali, da smo vsi ohripeli. Govorniki so se vrstili in govorili v vseh mogo- čih jezikih v pomenu prvega maja.

Nas Jugoslovancev je bilo čez

osemdeset — Slovencev in Hrvat-

ov. Slavnostnih tribun ni bilo. Delavci so stopali iz vrste in držali kratke nagovore. Poleg mladih ljudi si videl v sprevodu tudi osivele delavce, ki so imeli za seboj stotine stavk, uradnike, profesorje, znanstvenike. Se celo nekaj premožnih farmarjev je korakalo v delavskih vrstah.

Vmes so bili tudi uredniki in novinarji delavskih časopisov. Gozdni, žagarski, poljedelski in industrijski delavci osmih na- rodnosti, vsi so bili med seboj pomešani. Parol ni bilo veliko, le »Živel prvi maj!« in »Topove in letala za Spanjol!«

Popoldne je bilo splošno ve- selje. Vse je plesalo, pilo in se veselilo. Gostil je krajevni sin- dikat. Z italijanskimi in poljski- mi delavci smo se zapletli v brez- končne pogovore. Takih psov- nisem še nikoli slišal, kot tisti dan na račun italijanskega fa- šizma in poljske buržoazije. Izza miz so vstajali delavci in go- vorili o svoji domovini.

Dvignil se je star francoski delavec, visoko dvignil čašo in spregovoril: »Napijam jugoslovanskim de- lavcem, da bi kaj kmalu pognali kralja in bedaste generale!« Seveda smo bili hvaležni vsem, ki so se spomnili nas in naše domovine.

Proti večeru nas je kamion odpeljal nazaj na samotno farmo. Andrejček je vriskal, stari Franci je govoril, da je petnajst let v Franciji in da tako lepo še ni nikoli praznoval prvega maja. Dekleta z raznih farm, z na- geljni na prsih, so prepevala francoske pesmi — in še mi z njimi.

Sele ko je bila trda noč, smo se odpravili spat. Vter je zavel preko bližnjih hrastovih gozdov in zdelo se nam je, da poje še stoletni hrastov gozd veselo pe- sem o delu in delavskem praz- niku — prvem maju.

Takšen je bil za nas prvi maj 1938.

Matevž Haco

Pilarji, kaluparji, zidarski podajalci, sodarji, knjigovezi, ladijski in lišni tesarji. Res ne bo konca tega? Dajte prostora, steklarji prihajajo! Ti se že lahko smejejo! Saj so vsi mojstri pomočniki. Nato pridejo plinski in vodni delavci, pa izdelovalci pohištva, ki stojajo ob straneh kot kovači in korakajo tik pred temi, kot bi se morali ti učiti od njih! In zdaj spet so umetni strugarji in krtačarji, z naočniki pa s krtačami iz nosov — če so starejši, seveda. Tako zdaj je naposled pri kraju! Konec tvori gruča razposanih fantov!

Pa saj to so mali mlekarčki, ti kujoni! Za njimi se prikažejo to- varniške delavke, nato pa se prične spet od začetak: izdelovalci klavir- jevo, mlinarji, sedlarji in tapetniki — zastave, do koder ti sega pogled. Kako velik in pisan je svet! — Koliko obrti ima človek, da mu ne zmanjka dela! Evo zidarjev z njih starimi veterani na čelu — ljudje, ki so bili od vsega začetka pri gibanju! Glejte, kako trdno postavlja stari Stolpe noge! Pa krovci, ki so videti, da še malo ne uprvačujejo po tem, da bi hodili po ravnih tleh! Delavci z žag, pivovarniški de- lavci, stolarji. Leto za letom so jim zniževali plačo, da so zaslužili zdaj ob začetku borbe samo še polovico tega kot pred desetimi leti; ali glejte jih, kako so veseli; zdaj pride spet nekaj živeža v shrambe. To tu so pa tkalke, te blede žene! Te nimajo zastave; po osem črov na uro ne zadošča, da bi razvijale prapore. In nato, na koncu pešica »Delavčevih« raznašalk. Bogami, kako so utrjene, vse tiste stopnice jim tiče kot svinec v nogah! Za spoznanje ima vsaka svečenj, časopisov v rokah.

Trap, trap! odmeva s počasnim, preudarnim korakanjem — kam? Tja, kamor hoče Pelle. »Kmalu bo dan, bratje!« Zmerom znova se pri- čenja, ko konča pesem en oddelek, jo povzame drugi. Stranske ulice bruha jo iz sebe svojo vsebino v sprevod, zakrležena bitja, ki jih je proti njih volji opalila borba in se še niso mogla postaviti na noge; z velikimi očmi gledajo za sprevodom.

Na pločniku tamle stoji mlajši fant; skril se je za gručo žensk in izteza svoj vrat. Ker že prihaja njegova obrt, ki se ji je izneveril v boju; kes ga je prignal sem. Takt ga potegne s seboj, pozabi na vse in stoji kraj drugih, rad bi se uvrstil, poče in ponosen na zmago. In mahoma ga prime par tovarišev, ga potegne v sprevod; dvignejo ga od tal in odvedo s seboj. Hura, za tako znamenje! Skoda samo, da ga ne morejo privezati na drog in ga nositi visoko po zraku.

Pelle stopa še zmerom na čisti sprevodu ob strani debelega Muncka. Mirno in smehljaje stopa: v prsih pa mu besne neukrotljive sile, tako močnega se ni čutil še nikoli. Po pločniku stopa policija v koraku z njim, molče in zlovsodno. Zda je povedel sprevod na Novi kraljevi trg in zdajci preleti množico drget: bi res rad povedel svojo vojsko na grad? Da ni nihče prišel na to misel! Tu je bila policija le pametnejša. Ceste, ki drže na grad, je zaprlo vojaštvo.

Polagoma se razvije sprevod zastav in napolni ves trg. Poldrug sto strokovnih društev, usako s svojim vihrajočim znakom. Tu je mogočen pogled! Vsaka zastava ima svojo zgodovino. Zastave društev, ki so se ustanovile v socialističnem času, so rdeče, vmes pa so danebroški pra- porci, stare celovske in društvene zastave — modre, rdeče in bele. Te pripadajo prastarim društvom, ki so se sčasoma pridružila gibanju. Iz vseh drugih se vidi zastava mlinarjev, ki je stara samo par sto let! Neke čudne čačke so na nji: to je podpis prvega absolutnega kralja.

Toda prave zastave ni tu, rdečega znaka internacionale, ki je nosila gibanje v prvih težkih časih. Stari bi je gotovo ne spoznali več, mla- dina pa je stislala toliko legend o nji. Če sploh še obstoji, je gotovo dobro skrita; ta bi prehučo učinkovala na oblast.

In ko tako stoji in strme, se mahoma dvigne v zrak, vsa raztrgana in razcefrana, a nebledela v barvi. Pelle stoji na kozlu voza in jo svečano dvigne v zrak. Za trenutek so osupnili vsi, nato pa pričeli vzklikati in vzkliki so narasli v orkan. Pozdravili so prapor bratstva, rdeči znak mednarodnega bratovstva — in Pelle jo je dvignil s svo- timi ožganimi rokami, s temi dobrimi tovaršicami, ki so rešile otroka in povedle gibanje k zmagi!

In Pelle stoji in se jim z odkritim nasmevom smehlja kot velik otrok. Zda bi bilo na mestu, da bi jim spregovoril dobro besedo, a njegov mogočni glas mu ne služi še. Zato samo počasi nagne zastavo preko njih, kot bi jih zaprisegel. In vsi so tako tiho pri tem. Tc je bila njegova stara sanja, ki se mu je izpolnila ta hip!

Policija je zajezdila v gručah med množico, a zastava je izginila. Munck stoji s praznim drogom in že zavezuje društveno zastavo nanj.

»Skrbeti morate, da se odstranijo ti ljudje, drugače boste vi odgo- varjali za posledice,« je rekel policijski nadzornik s pogledom, ki ni obeta nič dobrega.

Pelle mu je pogledal v oči. »Najrajši bi me dal zapreti, če bi imel pogum,« pomisli in jame korakati na čelu sprevoda.

(Odloomek iz Nezójevega romana »Pelle osvajalec«)

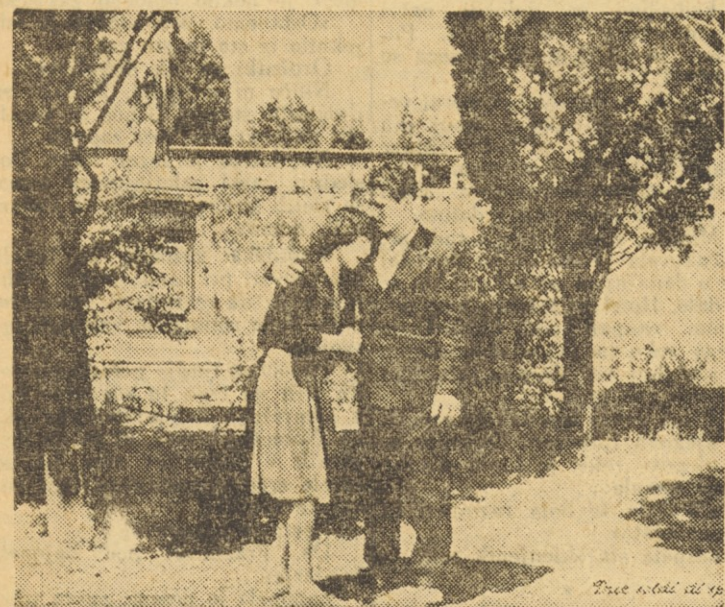
Z NASEGA FILMSKEGA PLATNA

„Za dva solda upanja“

Ljubezen! Skorajda ni filma, ki nam ne bi posredoval tako ali drugače zapletene, bolj ali manj srečno, navno ali pa, bolj redko sicer, prepričljivo izpeljane ljubezenske zgodbe. Priznati moram, da sem videl mnogo filmov, toda priznati moram tudi, da so mi ostale le zelo redke v spominu. A ljubezni Antonia in Carmele, ljubezni »za dva solda upanja« vseh preprostih mladih ljudi iz

velemesto, od koder ga preženejo zajedalski, brezvestni birokrati; raznaša filme, ko mu ne privoščijo trenutka oddiha in požirka hladne vode, obenem s svojo krivo reši bolnega otroka lastni- ci kinematografov; je mežnar, dokler ga sili župnik ne nažene, ker je lepil komunistom lepake in še in še... Veliko je dni, ko je priložnostni delavec Antonio živel iz rok v usta, a še več jih je, ko je bilo njegovo edino delo

da na življenjsko tragiko malih ljudi, je pravo nasprotje prejšnjih. V svojem humanizmu, s prijetno, nevsiljivo in nepretrgano komiko je mnogo prepričljivejši in toplejši ter ohranja v gledalca optimizem, vero v ljudi. Kakor razkrinkava, brez vsiljivega in neprepričljivega patosa, nehumano družbo, ki krati človeku najosnovnejšo pravico do življenja — ljubezen, tako življenjsko, preprosto in jasno reši, vsaj nakaže rešitev iz takega nesocialnega položaja. Antonio in Carmela spoznata, da imata vso pravico do lepšega življenja, toda to življenje si morata priboriti s odločnostjo, z nepopustljivostjo, s silo! Film pusti v nas »za dva solda upanja«, za krepka, polnovredna dva solda upanja, da je preprosti, mali italijanski človek spoznal, da si mora sam krogiti pravico do ljubezni in sreče. In iz naše nedavne preteklosti vemo, da od spoznanja, da je lepša bodočnost v rokah onega, ki hrepeni po njej, ni daleč do dejanja... Veno T.

Prizor iz filma: »Za dva solda upanja«

vasi, tam nekje pod Vezurom, se ne da kar tako pozabiti... Film »Za dva solda upanja« ni sentimentalna storija, ob kateri se posolzi staro in mlado, kar je pač odvisno od mehko-te srca in spretnosti proizvajalcev filma. Ne, ob gledanju tega italijanskega filma ne bomo zdihovali, celo nasmejali se bomol! Toda to ne bo smeh nad človeškimi napakami in dobrodružnimi nerodnostmi — to bo smeh gneva, smeh upora in smeh sovražstva. Kajti ta svojvrstna filmska umetnina je žgoča satira, a predvsem bojeviti in oster protest proti krivični, nečloveški in gnili družbeni ureditvi kapitalističnega sveta.

Antonio, brezposelni demobilizirani vojak, in Carmela, hči »dobro situiranega« obrtnika, sta Romeo in Julija italijanskega neorealizma. Oba strastno ljubeča mlada človeka hrepenita po sreči, kot sanjajo milijoni njima podobnih po vsem svetu, hrepenita po skromnem ognjišču, okrog katerega bi si ustvarila družino. Antonio, mlad, zdrav, poln sil, si želi dela, da bi lahko preživljal ženo in otroke. Premočni, a skopi Carmelin oče noče dati hčere revnemu Antoniu, ki mora preživljati še svojo mater, kopico sester in bratov. V umazani skoposti mu je sreča hčere deveta briga in noče dati fantu dela, čeprav potrebuje pomočnika in čeprav se mu dela željni Antonio ponudi. Da bi prislužil nekaj polente in makaronov za lačne svoje, da bi poročil ona- čašeno sestro, ki je stari po- hotni kmet noče vzeti, ker je brez dote in končno da bi z denarjem omehal Carmelinega očeta in zaslužil najnujnejše za poroko, Antonio gara, prime za vsako delo in išče vsak, še tako skop in skromen zaslužek. Kri- žev pot brezposelnega Italijana: vlačil izvoščkom kočije v klanec, ki jih njihova kljuseta ne zmoro- re; je šofer autobusa, za ka- terega so revni izvoščki žrtvovali konje — svoje edine hra- nitelje, dokler ga ne odžre pre- vozniško velepodjetje; se izseli v

— upanje... Kapitalistična druž- ba s svojo brezkompromisno tek- mo za življenjski obstanek, s svojo brezobzirno gonjo za vsakdanjim kruhom, za nečloveškimi pred- sodki, ne da živeti mladim lju- dem, ki nimajo ničesar, le lju- bezenske sanje in upanje po sreči. V obupnem in pretresljivem spoznanju, da bogati nočejo raz- umeti, da tudi revni ljudje hre- penijo po sreči, hočejo uresničiti svoje ljubezenske sanje, Antonio in Carmela skoraj kloneta in se hočeta odpovedati drug drugega. Ljubezen pa je močnejša, kipeča kri hoče strastne potešitve, ne prenese poraza in kompromisa, še manj brezupnega čakanja. Antonio in Carmela hočeta svo- jo mladost, zahtevata najmanj in največ, do česar imata kot člo- veka, kot mlada človeka vso pravico, hočeta malo, skromno in najbolj človeško srečo — lju- bezen.

Preprosto, jasno in globoko občuteno, prepričljivo zaživi v filmu »Za dva solda upanja« ljubezenska zgodba iz današnje Italije, ne Italije, ki živi v mas- nih naslovih časopisov, ampak mierno uboge dežele lučnih in onih, ki živijo od upanja lačnih. Nevsiljivo, brez patosa in visoko donečih, a praznih besed, se raz- galijo v filmu vsa družbena na- sprotnja in ogabna gniloba nekega nesocialnega življenja. V samo ljubezensko zgodbo pa so spret- no vpleteni prizori iz življenja neke vasi, njenih prebivalcev z vsemi njihovimi navadami in na- činom mišljenja, z njihovo bedo, zaostalostjo, nepismenostjo in njihovim bojem za vsakdanji ob- stoj.

Film »Za dva solda upanja« preseneča v svoji izredni obde- lavi in rešitvi aktualnih perečih družbenih problemov. Neredko se je pisalo ob neorealističnih filmih italijanske produkcije kot sicer prestresljivih umetninah, ki pa pustijo v človeku moreč ton pesimizma. Resnično smo odha- jali iz kinodvoran razdvojeni, z morečim občutkom brezidno- sti. Toda najnovejši film, brez črnoglednega resigniranega pogle-

Slovenska izseljenska matica je začela letos izdajati »Rodno grudo«, revijo, ki naj slovenske izseljence seznanja z dogodki v rodni domovini, z njenim razvo- jem, lepoto in zgodovino. Re- vijaja naj bi bila hkrati tribuna izseljencev, ki bi s članki in po- ročili seznanjali rojake v Sloveniji in izseljence v drugih državah s

Emile Zola: Rim

Cankarjeva založba je pred na- davnim izdala »Rime« — drugo delo znamenite »Zolačeve trilogije »Tri mesta«. V pretežnem delu tega ro- mana opisuje avtor »večno mesto« skozi vso njegovo zgodovino. Zola se nam tako predstavi ne le kot odlič- en kritičen opazovalec družbe in njene- ga življenja, temveč tudi kot odlič- en pisatelj. V to bujno razgibano podobo Rima je vpletel življenje katoliške hierarhije in prikazal vso notranjo gnilobo in pokvarjenost plemstva in duhovščine. Z njemu lastno resnost- jo je opozoril tudi na socialne pro- bleme in napovedal propad v tem- ljih krhke družbene zgradbe.

Jorga Icaza: Mešanci

Cankarjeva založba nam bo z ro- manom »Mešanci« kmalu približala malo znano deželo Južne Amerike — Ekvador in njene ljudi, iz katerih skušajo njihovi gospodarji, tako belci, kakor mešanci izveči čim več dobi- ka. Pisatelj Jorga Icaza pa je poleg nasprotij med bogatimi lastniki plan- taž in Indijanci, ki to zemljo obde- lujejo, prikazal tudi prebujenje teh plantažnih delavcev Delo je polno vere v konec rasne diskriminacije.

Božidar Jakac: Istrski kopač, sepia, 1951

Lojze Drenovec

Mislim, da je vera v ustvar- jalnega človeka in prepričanje v pravičnost napredne stvari tista osnova, ki je iz nje zrasel orga- nizator slovenskih in jugoslov- skih gledaliških igralcev — Lojze Drenovec.

Zivljenje in razvoj gleda- lškega igralca polpretekle dobe je

zvezano z Drenovčevim imenom. V prejšnji Jugoslaviji je bilo gledališče meščanska ustanova in je nosilo v sebi izkoriščevalske težnje vladajočega razreda in protiljudskih režimskih strank. Če bi ostali igralci prepuščeni sami sebi, razbiti in razcep- ljeni, bi bili kaj lahek plen sa- mopašnosti izkoriščevalskih go- spodarjev. Nujno so se morali v obrambo stanovskih in s tem tudi gledaliških interesov združiti. Edino sredstvo jim je bila lastna napredna organizacija. In tej se je Drenovec posvetil z vsemi svojimi silami. 14. marca 1921. leta je prevzel tajniško, šest me- secev nato pa predsedniško me- sto v »Združenju gledaliških igralcev«, ki mu je po hudih no- tranjih trenjih in finančnih ne- uspehih pretil polom. Praktič- nost in prirojeni smisel za stvar- nost sta mu pomagala, da je ob- vladal začetne težave in postopoma gradil v okviru organiza- cije socialne ustanove, ki so pod- pirale igralce v težavah, ki jih je povzročal kapitalistični red. »Podporni fond« je ustanovil za

pomoč brezposelnim, z »Bolniško blagajno«, ki je vzorno poslova- la, je oskrbel igralce za primer bolezni. Bil je med poborniki in prvimi delavci ob ustanovitvi »Pokojninskega sklada«, v kate- rem so bili zavarovani vsi ne- prevedeni igralci tako imenova- nih provincialnih gledališč. Po- kojninske pravice so tedaj imeli namreč le člani osrednjih gleda- lišč Beograda, Zagreba in Ljub- ljane. Postopoma bi pa tudi ti prišli v »Pokojninski sklad«, ker se država iz leta v leto vse bolj otresala »bremen«, ki so ji jih nalagala gledališča.

Drenovec je s pomočjo organi- zacije dosegel, da je gledališka uprava, ki je videla samo sebe in ki je uklepala angažirance v nesocialne prilike, le izboljševala delovne pogoje. Ustanovil je tudi »Borštnik-Verovski sklad«, iz sredstev tega sklada je postavil našima velikima umetnikoma do- stojen spomenik pred Opero.

Strokovnemu gledališkemu ti- sku je pripisoval velik pomen. »Maska«, »Gluma«, »Glumačka reč«, »Mi ti vi«, »Gledališki list« so imeli v Drenovcu vnetega po- budnika in sodelavca. V skrb za igralce naraščaj je ustanovil »Dramatično šolo«, iz katere je izšlo lepo število poklicnih igral- cev. Tako šola je ustanovil tudi v našem največjem rudarskem revirju — v Trbovljah, z name- nom, da bi pritegnil delavstvo v krog gledališča. Šola v Trbov- ljah je uspevala, saj je v svojih tečajih imela nad 80 obiskoval- cev. Trajala je od 7. novembra 1922 do 12. julija 1923 in se pred- stavila javnosti z mnogimi na- študiranimi predstavami.

Skupaj s celjskim »Dramatič- nim društvom« je ustanovil v Ce- lju stalno gledališče, ki je omogo- čilo širšemu krogu igralcev eksistenco. Posebne politične raz- mere in nemškutarstvo pa je to ustanovo kmalu zadušilo.

Ko je pretilo, da bodo stare oblasti zaradi premajhnih sub- vencij zapre Dramo kot samo- stojno gledališče, je organiziral ankete, proteste in na javnem protestnem zborovanju zbral v obrambo slovenskega gledališča 62 kulturnih društev.

Ker je vseskozi izrazilo na- prednega mišljenja, zato ni ni- koli dopustil, da bi se organizi- cija obešala na političnih vol- protiljudskih strank. Kopica spo- menic, predlogov, načrtov, ki nosijo njegov podpis, se je ures- ničila šele po osvoboditvi.

Med okupacijo je sodeloval v osvobodilnem gibanju in je tako tudi usmeril strokovno organi- zacijo. Zaradi tega so ga fašisti tudi preganjali.

Po osvoboditvi je bil leto dni predsednik sindikalne organizaci- cije v gledališču. Aktivno je so- deloval pri ustanovitvi »Društva dramskih umetnikov«. Bil je nje- gov prvi podpredsednik; po smrti I. Levarja pa je do danes nje- gov predsednik.

Drenovca poznamo kot pošte- nega in značajnega človeka. Z mladeniško svežostjo snuje nove načrte, stoji sredi presnavljanja in novega oblikovanja, vedno pripravljen nesebično pomagati lastnemu gledališču in ljudsko- prosvetnemu delu.

Naj bi njegovo delo našlo obi- lo posnemalcev, posebno med mlajšo generacijo, ki je pokli- cana, da nadaljuje, utemeljuje in razvija borbeno ideje nove miselnosti v našem javnem ži- vljenju.

I. J.

Izšel je Tomšičev Nemško-slo-

venski slovar

Pred 16 leti iziši Tomšičev Nem- sko-slovenski slovar je državna za- ložba ponatisnila Slovar je razširjen in izpopolnjen.

NOVA REVIIJA ZA SLOVENSKE IZSELJENCE

svojim življenjem. Tako naj bi »Rodna gruda« krepila vezi med domovino in izseljenci, ki jih čas in velika oddaljenost rahljata.

Prvi dve številki nove revije sta že izšli. Prinašata osebinsko pestro in tehtno gradivo. Prispev- kop izseljencev je zaenkrat še malo. Verjetno bodo pisali več, ko se bo »Rodna gruda« med njimi uveljavila. V doslej izšlih zvezkih so predosem članki o de- lu in življenju pri nas. Tako je Tone Seliskar prispeval članek o delu Slovenske izseljenske matice in o pojmovanju državljanske svobode pri nas, Tomo Brejc pa o novembrskih politvah v naša predstavnika telesa. Četko A. Kristan je napisal nekaj misli delavskemu poditelju in pisatelju Etbinu Kristanu o slobo. Pomem- ben je še članek, ki seznaja bralce z našimi pogledi na trža- ško vprašanje.

»Rodna gruda« odmerja pro- stor tudi književnim delom v ve- zani in nevezani besedi. Objavila je Seliskarjevo »Izseljensko pe- sem«, Petra Lepca »Pesem brat- stva«, ponatisnila tri pesmi Srečka Kosovega, ki ga je za 50-letnico njegovega rojstva predstavila iz- seljencem kot človeka in social- nega pesnika. V proznem delu je začela izdajati v nadaljevanjih

Inkostri: Otrok

Jurčičevo povest »Jurij Kozjak, slovenski janičar«, objavila pa je tudi drobnejše stvaritve, ki so naše izseljence najbrž že zaradi zanimive snovi pritegnile.

V stalnih rubrikah bomo po- ročila o delu in življenju izseljen- cev, pozdrave, ki jim jih pošiljajo svojci, zvezo za nove grobove na tujem, za kulturne novice v do- movini in drobne gospodarske vesti iz naših krajev. Posebna ko- tička sta namenjena ženam in mladini.

Obe prvi številki sta izšli na finem papirju. Opremljeni sta s fotografijami posnetki in repro- dukcijami likovnih umetnin, ki bodo izhajale na straneh revije in kot večbarvne priloge.

Vsekakor bo »Rodna gruda« vreden pripomoček pri ohranjan- ju narodne zavesti med izseljen- ci in pri utrjevanju vezi med domovino in izseljenci. Zlasti je pomembna zato, ker naši izse- ljenci razen v ZDA, Argentini in Franciji nikjer nimajo napredne- ga slovenskega tiska.

VASJA OCVIRK:

Slovenska socialna lirika

Ze pesniki starih narodov — Kitajci, Perzijci, Egipčani, Grki in Rimljani, so izražali svoje gorje in svoj protest v verzih. Malo je v njih upornosti, več je resigna- cije. V srednjem veku se začne v zatiranem kmetstvu buditi upor, ki se med drugim izraža tudi v bojnih popevkih uporniških kmet- tov (»Le okup, le okup, uboga gmajna...«). Ko fevdalec zmaga in zaduši boj za staro pravdo, uporniške socialne pesmi zamro. Velika francoska revolucija pri- nesla »Marseljezo«, ki so jo l. 1792 prvič peli v Marseille. Ta pesem postane kmalu himna naprednih ljudi po svetu. Pod vplivom fran- coske revolucije začne angleško delavstvo množično razbijati stro- je (ludizem) in tedaj nastane lu- ditska pesem »Pesem angleških delavcev« (»Jo, jo, jo, prejo, kdaj bo robstvo jarem strti!«). Iz- razilo tendenco pesništvo se po- javi v Franciji in Nemčiji šele

v revolucionarnem letu 1848, ko se pojavijo v najnižjih plasteh prvi pesniki-delavci. Izdelovalec škaf- lic za šivalne potreščine, Fran- coz Gustav Leroy, spesni o tem času »Pozdrav mladi republiki«, delavec Pierre Dupont pa »Pesem o kruhu« (»Pred marmornim sto- piščem se ne ustavi ljudstvo, ki ga glad mori...«). V dnevih Pa- riške komune, 1870, spesni pariški strugar Jean Pottier revolucio- narno pesem, znano danes po osem svetu pod imenom »Inter- nacionala«, ki je postala kmalu za tem himna mednarodnega prole- тариata. V ruski revoluciji 1905 postanejo popularne uporniške pe- smi, ki so jih nekaj let kasneje peli tudi slovenski partizani (»Bratje le k soncu...«, »Zalostin- ka revolucije 1905«, »Kopači smo«). Bogata je revolucionarna pesniška zetep španskega proletariata. Ne- katere pesmi so naši španski borci prinesli tudi v partizane. Noben

narod pa ni imel takšne tradicije v delavski pesmi, kakor Nemci pred nastopom Hitlerja. Delavska pesem je postala nemškemu pro- letariatu tako potrebna kot vsa- kdanji kruh, tekste pa so pisali pesniki: Barthel, Prezang, Schön- lank, Zech, Kästner, Brand.

Socialna književnost in z njo seveda tudi socialna lirika, se je pojavila pri Slovencih razmeroma pozno. Vzroke je iskati v počas- nem razvoju slovenskega kapita- lizma in neizkušeni, po avstrijsko- nemškem vzorcu prirojeni so- cialni demokrati, ki si je steska osvajala pozicije v slovenskem kulturnem življenju.

Močno socialno noto zasledimo pred prvo svetovno vojno v pe- smih Antona Aškerc, Otona Zupančiča in Ivana Cankarja. Anton Aškerc, katerega sve- totoni nazor je bil čudna zmes li- beralizma in socializma — v bi- stvu pa ni poznal ne enega, ne drugega — si je proti koncu svo- gaje pesniškega ustvarjanja ob- fantazijski suši poiskal motivov v raznih ideologijah in v Orientu. V socialnih pesmih »Delavska pe-

sem o premoğu«, »Božična pesem siromakova«, skuša s spretno ver- zifikacijo prislunhiti trpljenju najnižjih družbenih plasti, a se mu stvar izjalovi, ker nima stikov z razredom, ki ga opoča. Oton Zupančič, ki je bil nasproti vsem manifestacijam takratnega slovenskega javnega življenja tako indiferenten kot malokdo od slo- venskih umetnikov (vzrok: izredni interes za pesniški slog in jezik), je v svojih pesmih »Zebliarska« in »Kopaška« prislunil monotoni in težkočam ročnega dela, v pe- snitvi »Duma« pa zgrabil sloven- sko nacionalno vprašanje s so- cialnega vidika, kar dala njego- vim verzom močno socialno noto. Klavni slovenski meščanski in fi- listriki družbi, ki je životalila po slovenskih mestih in čudala svojo dovoljnost in ozkoročno moralo, je napisal žolčno pesem študent z Vrhnike — Ivan Cankar in ji dal naslov »V bogatih kočijah se pozijo«. Ta preprosti, sin siro- mašne trške družine je ob prvi spoznanjih o mestu zajel v ozre- prve ugotovitve, da sta svet in družba nepravično urejena. Mladi

študent takrat še ni prodril v bi- stvo zakonov človeške družbe, kar se mu je razkrilo v kasnejših letih v dunajski delavski četrti Ottak- ring, ko je spoznal in občutil ži- vljenje in bedo avstrijskega pro- letariata. Če drži definicija Gor- kega, da spoznamo proletarskega pisatelja po njegovem »soprota- du opega, kar od zunaj ali od zno- traj zatira človeka in zapira nje- gov razvoj in naraščanje njegovih sposobnosti«, potem je Cankar v večini svojih del največji prole- tarski in socialni pisatelj, zakaj on je bil neizprosen bojevnik za boljše podobo slovenske in člo- vekske družbe.

Pesniški rod po Cankarju je dal malo neposrednega tehtnega izraza novemu vrenju, ki je za- jelo Evropo po prvi svetovni vo- jni. Ni nadaljeval Cankarjevega izročila, pač pa je modno tipal po socializmu in tudi modno ru- šil stare pesniške oblike. Cankar jim je bil nedosegljivo beletrist in stilist, njegova družbeno-politična misel pa jim je bila španska vas. Temu vladajočemu nazadnja- štvu v slovenski literaturi, ki je

prolašalo Cankarjevo družbeno- politično ideologijo za mrtvo, in odmikanju slovenske književnosti od novega življenja, ki je uprla nova generacija, ki je mogla in morala slediti Cankarjevemu ide- jemu, izročilu, veri o delovnega človeka, ki naj preuredi svet. Ze- takoj v prvih letih po prvi sve- totoni vojni se je pojavila v slo- venski literaturi izrazita socialna lirika. Leta 1920 je izdal Fran- c Albreht pesniško zbirko »Pe- smi življenja«, v kateri je poleg motivov iz prve svetovne vojne in ljubezenskih doživetij tudi nekaj izrazito socialnih pesmi (»Moj brat«, »Sveč proletarcev«, »Pro- letarski maj«, »S pesniško zbirko »Trbovlje« (1923) Toneta Se- liškarkarja, ki jo je posvetil »vsem sajastim bratom in sestram, ki umirajo na našem, je postal omadeževan planet«, je postal nekaj simbol socialne literature rudarski kraj Trbovlje, središč- najučejih delavskih gibanj. Seli- škarkar, ki je v Trbovljah nekaj časa učiteljaval, je tudi v sestarsko sodeloval v delavskem gibanju. (Nadaljevanje prihodnjik)

Novo pod staro streho

Na zunaj se podoba Dobrne, rudarskega naselja pod vrhom hriba z istim imenom, ni zadnje čase kaj prida spremenila: nizke, vegaste hišice, nekatere zidane, druge lesene, do katerih vodi ena sama širša, na novo speljana pot. Kadar dežuje, se ti čevlji do gležnjev vdirajo v blato.

Nekako pred štiridesetimi leti je nastalo to izrazito proletarsko naselje. Najrevnejši delavci so se naselili tu, Hrvatje in Slovenci, ki so v nahrbtnikih prinesli vse svoje imetje. Prvi so prišli tedaj, ko so na Dobrni odprli dnevni kop.

Pred vojno je bila Dobrna na slabem glasu. Bili so med temi rudarji, sestradani in življenja siti, tudi taki, ki se jih je že kosarje vina prijel, in tedaj jim je prekipel srd. Toda udarili niso tistih, ki bi jih morali. Med seboj so se pretepali, celo ubijali. Dolinci niso videli na Dobrni večine poštenjakov. Zaradi tistih nekaj vročokrvnežev so naselje zaznamovali. Šele sedaj izgublja naselje ta pečat... In ta pečat briše tudi tamkajšnja Svoboda, matično društvo naše »Zveze Svobode«.

»Najbrž ste precej razočarani nad našim domom?« me je smele vprašati predsednik Svobode na Dobrni, potem ko sva se pozdravila.

Morala bi mu pritrditi, zakaj ta dolga, osamljena baraka, prekrita s strešno lepenko, se resda niti zdaleč ne bi mogla meriti, kar se zunanosti tiče, z domovi večine naših Svobod.

»Bolj me je začudilo, da nimate napisa na domu,« sem se izognila odgovoru.

»Nam Dobrnčanom ni potreben. Saj vsi vemo, kje je dom. Od drugih pa ne pričajo k našim prireditvam. Dajajo je, pa tudi pokazati jim nimamo kaj posebnega. Smo pač začetniki... Ne zamerite, ampak drugam vas ne morem povabiti kakor v našo gostilno. Pisarne nimamo; v posebni sobi naju ne bo nihče motil. Ljudje so se že navadili, da med tednom ne hodijo tja. Tam imamo vse seje in sestanke.«

»Bi si lahko najprej ogledala društvene prostore?«

»Prav, saj bova hitro gotova. Zapisali si boste pa kasneje, saj se vam najbrž ne bo zdelo vredno kaj dosti pisati.«

Previdno je odpiral nizka vrata iz surovega lesa.

»Kako ste sploh prišli do te stare barake?«

»O, to nam je pa Mestni ljudski odbor odstopil. Saj skraja smo bili res veliki reveži. Imeli smo društvo, prostorov pa ne. V tej baraki je bila namreč prej gostilna Mestnega odbora. Toda tale konec takrat še ni bil tak kakor ga danes vidite. Igrati smo morali sprva v Sindikalnem domu. Saj ste šli mimo in veste, kolikšen je. Še šestdeset ljudi ne more hkrati noter... No, tole je pa naša dvorana.«

Moram priznati, da res ni naredila veličastnega vtisa name. Ob lesenih stenah z najrazličnejšimi starimi in novimi parolami so se grmadili stoli vseh vrst in starosti. Lesen nizek strop podpira debel hloď, v katerega so Svobodaši zabili nekaj dolgih žebeljev in s tem za silo rešili vprašanje garderobe.

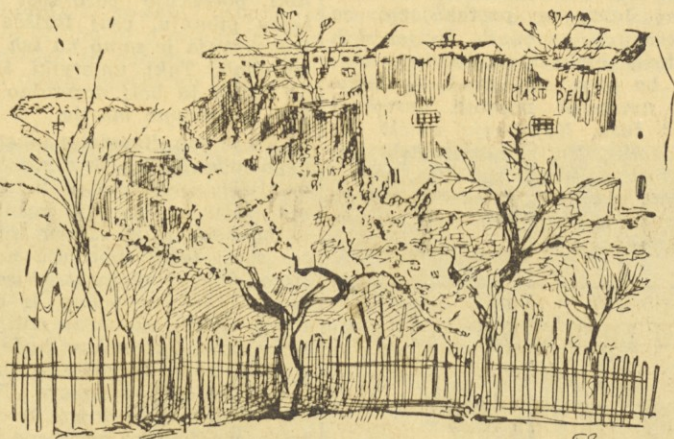
»Pomagamo si pač, kakor vemo in znamo. Vidite, tale hloď so

izprosile naše žene za 8. marec. Če bi stropa ne podprli, bi se najbrž nekoč na lepem zrušil. Zdaaj upamo, da bo toliko časa vzdržal, dokler si ne zgradimo novega doma. Se čudite, kaj? Iz nič smo začeli, zato je tako. Glejte, tele stole smo nabrali po podstrešjih trboveljskih ustanov.

Najmanj toliko vrst jih je, kolikor je držav v Zvezi narodov. Kdor je imel čas, ta je šel na lov za njimi. Zdaaj se kar dobro sedi na njih, ko smo jih temeljito popravili. Kdor se količkaj razume na ta posel, je pomagal, pa so stoli spet dobili noge in naslonjala. Precej je še tistih, ki jih je imela predvojna trboveljska Svoboda.«

Govoril je s takšnim ognjem, da sem začela z drugačnimi očmi gledati na vso to revščino.

»Če jih boste takole zlagali na kup, bodo kmalu spet pokvarjeni.«

France Slana: Pomlad na Primorskem

Moja skrb za stole ni bila narajena.

»Saj, saj, ampak kam jih naj damo med plesnimi vajami? Mladina se tukaj dvakrat na teden uči plesati. Manj je stolov škoda kakor naših otrok. Naj se zabavajo! Zakaj bi morali zahajati v dolino, če bi se radi razveselili. Tako jih imamo vsaj zmeraj pred očmi. Po dva odbornika »dežurata« pri vajah. Veste, poseben pravilnik imamo za plesalce in tega se morajo vsi držati. Nihče ne sme na ples v delovni obleki, brez kravate ali v umazanih čevljih. Skraja smo marsikoga poslali domov, zdaaj se pa kaj takega ne zgodi več. Učimo jih pa tudi spodobnega obnašanja.«

»Plesnega učitelja imate? Od kod pa je?«

»Kar domačina smo vpregli. Krojaški mojster je, pa zna zelo dobro plesati... Se oder bi vam rad pokazal.«

Razgrnil je svetlomodro zaveso iz tankega navadnega blaga. Na ozkem, dokaj globokem prostoru je bilo le nekaj kulis in stara majava miza brez predala.

»Majhen je, igramo pa le laže tu kakor na odru v Sindikalnem domu. Prostora je več in razsvetljava je boljša. Morali bi videti naše ljudi, kako so bili veseli, ko smo končali z delom. Sproh pa ni bila majhna stvar, urediti tole dvorano in oder. Najprej smo morali ženski, ki je stanovala v tem koncu barake, poiskati boljše stanovanje in plačati še petnajst tisoč din, ker je vložila precej denarja v popravilo, preden se je vselila. No, potem smo začeli preurejati in povečevati prostor.

Vsa Dobrna je pomagala. Kolikokrat smo posegli v lastne žepe, da je delo teklo naprej. Fronta je dala resda pobudo za ustanovitev društva, toda z denarjem nam ni mogla pomagati. Tiste čase je imela okoli šest sto dinarjev v blagajni. Oder pa je bil nekdaaj manjši kakor je danes. Za prve igre je bil kar dober. Ko smo hoteli uprizoriti »Pahljačo«, se je pa izkazalo, da je premajhen. Kakor koli smo postavljali kulise, ni šlo. In veste, kaj smo potem naredili? Tisto nedeljo, ko bi morali igrati, smo zbirali vse poklicne in nepoklicne mizarje in tesarje; od osmih zjutraj do štirih popoldne je bil oder podaljšan. Saj smo se kregali na režiserja, ker tega že prej ni odločno zahteval. Vendar delat smo le šli. Ves dobrniški drobiž nas je opazoval in ugibal, ali bomo ali ne bomo do pričetka igre gotovi...«

»Kdo vam pa kulise izdeluje?«

»Sprva smo jih sami. Ni kazalo drugače, ker pač nismo imeli denarja. Nobenega pleskarja ni na Dobrni in to se nam zdaaj temeljito otepa. Rudarska roka je le rudarska — ni navajena čopca. Radi bi pa le imeli, kolikor se pač da lepe kulise, zato smo najeli pleskarja. Vse drugo prinašamo v glavnem od doma: stole, mize, stojala za rože, slike. Kdor igra, si sam preskrbi obleke in pohere doma vse, kar potrebujemo za uprizoritev.«

Moj vodič me je nato odpeljal v majheno barako za domom. V tej majčkenu baraki sem zagledala majčkeno omaro z lepo zaviti in zloženimi knjigami.

»Za sedaj jih še nimamo dosti. Rudniški sindikalni pododbori so nam dali okoli 220 knjig. Da bi še sami kaj dokupili, doslej ni bilo misliti.«

»Pa boro vaši ljudje?«

»Nekateri že, toda knjižnica je že precej časa zaprta. V začetku smo knjige izposojali kar v gostilni. Ko nas je pa sanitarna inspekcija zaradi tega pošteno »speglala«, ni kazalo drugega, kakor da jo zapremo za tako dolgo, dokler ne postavimo nove barake. Pa tudi v knjižničarske posle se ni nihče razumel. Zdaaj bo drugače. Baracka res ni lepa, ampak knjižničarko smo pa le dobili dobro. Tako dolgo nismo nehalo prosjati neko dijakinjo, dokler ni pristala. Poglejte, kako lepo je zavila vse knjige in uredila kataloge. No, pa tudi mi nismo bili umazani zanj. Vse naše igre in

predstave potuječega kina si lahko zastoj ogleda.«

Vzela sem v roke nekaj knjig. Založeni so predvsem s politično literaturo, kar se pa književnih del tiče, so precej revni.

Ko sva slednjič zavila proti gostilni, sem pričakovala tam podobno preproščino. Zato sem na gostilniških vratih presenečeno obstala.

»Tu vam je najbrž bolj všeč, kajne?«

Predsednik si je zadovoljno mel roke, ko sem si ogledovala moderno točilnico, z lesenitimi obite stene in strop, zavese in lično pregrnjene mize. Videti je, da je bila soba pred nedavnim preurejena.

Za tole so pa imeli denar, sem si potihem mislila. Nekaj sto tisoč jih je stalo.

»Tole pa niso mačje solze,« sem v nekoliko spremenjeni obliki ponovila svojo ugotovitev.

»Res je. Vseh sto tisoč din, ki jih je MLO nakazal naši Svobodi, smo porabili za preureditev, pa je še bilo premalo. Cementarna nam je podarila štiri tone cementa in za izkupiček smo si nabavili lesenit, pa še nekaj denarja je ostalo. Porabili bi še dosti več, če ne bi imeli v društvu šmida, ki je sam naredil načrte in nato z drugimi vred pomagal pri delu.«

»Čudno se mi pa le zdi, da ste pri urejanju dvorane bolj stiskali kakor tu.«

»Mislite, da bi bila gostilna takšna, kakršna je, če bi šlo po naše? Tistih sto tisoč smo mislili porabiti za dvorano, pa nam je sanitarna inspekcija zagrozila da bo gostilno zaprla, če je ne preuredimo. Dokler je imel tu gostilno MLO, je bilo vse dobro, ko smo jo pa mi prevzeli, se je inspekcija spotaknila ob vsako stvar. Točilna miza je bila nehičglenična, stene umazane... No, kaj bi pravil. Morali smo ubogati. Da bi pa gostilno zaprla, nam ni kazalo. Nekaj le vrže vsak mesec in tisto ostane Svobodi. Pa zdaaj nam ni nič več žal, da smo preuredili naprej gostilno. Če bi v dvorano vložili denar, bi najbrž še dolgo ostala takšna, kakršna je bila. Veste, delavci se zdaaj čisto drugače vedejo tu kakor prej. Poglejte, tele prte imamo že teden dni na mizah, pa še niso umazani. Včasih so mize bile večkrat polite kakor suhe in neredko so frčali kozarci in stoli v stene. Gostilne niso imenovali drugače kakor »bunkers«, kdo bi potem takem pazil na red!«

»Kdaj mislite pa zgraditi novi dom, kakor ste maloprej omenili?«

»Že lani bi začeli, pa smo se dajali z rudniško upravo. Niso nam dovolili, da bi na tem svetu gradili dom. Pravijo, da bi nastala prevelika gospodarska škoda. Dobrna je že vsa preluknjana, kolikor še ni, pa še bo. Zaradi tega da se zemlja močno pogreza. Mi Dobrnčani vemo, da tam, kjer mislimo postaviti dom, še ni nihče vrtal in najbrž tudi ne bo. Premogova plast je pretanka. Ampak rudniške uprave o tem le nismo mogli prepričati. S težavo smo dobili dovoljenje, da postavimo leseno stavbo na cementnih temeljih.«

Stanja in hoje sva imela menda že oba dovolj. Kar prileglo se mi je, ko me je povabil, da sedeva k mizi.

»Pa denar? Saj bo lesen dom tudi precej stal.«

»To tudi mi vemo. Nekaj ga že imamo, nekaj ga bomo pa še dobili. Od dobička, ki nam ga je vrgla gostilna, smo spravili za dom 50.000 dinarjev. Okrajni ljudski odbor nam je pa nakazal 350.000 din. Sicer je res malo, če primerjamo z denarjem, ki ga je dal Svobodi Trbovlje II. in Svobodi Center, pa mi smo z malim zadovoljni. Morda bodo sčasoma manj mačehovski do nas. Pa težav smo že vajeni, zato se jih ne bojimo.«

»Res ste požrtvovalni in vztrajni. Marsikje imajo več pogojev za delo, pa je dosti manj volje kakor pri vas.«

»O, to vemo! Prav zato smo ponosni na vsak svoj uspeh, čeprav je še tako majhen. Pri nas ima sleherni žebelj, sleherni deska svojo zgodovino. Zato nam je tudi vse tako pri srcu.«

»Velja to samo za odbornike ali tudi za druge?« sem dalje pozvedovala.

»Prav za vse Svobodaše. V Svobodi smo pa skoraj vsi Dobrnčani. Nas bi ne smeli vprašati, kdo vse je v društvu, ampak, kdo ni v društvu, od pionirjev naprej. Vprašajte naše ženske, kako je s Svobodo, pa vam bodo vedele tako natančno povedati vse, kakor eden izmed odbornikov. Za vsako igro zvedo, še preden jo začnemo pripravljati. Pri vodnjaku ali na perišču se pogovarjajo, kdo kaj igra, kako mu gre v glavo, če je lesen na odru ali ne, kaj bi katera lahko posodila za igro... Včasih so se samo opravljale med seboj, kadar so se sešle, zdaaj se pa tudi kaj resnega pogovore. Vidite, zato nam vabil za igro sploh ni treba nalepljati. Pri takihle ženskih pomenkih sliši tudi kritiko iger. Naši ljudje so zelo preprosti, ampak ob marsikaj se že spotaknejo. Moram reči, da jim zdaaj, dve leti po ustanovitvi Svobode, to in ono že ne bi več ugajalo, kar jim skraja je. Pa ne smete misliti, da se bistrijo ob prireditvah v dolini. Že od nekdaaj smo republika zase. Pa še bolj bomo, ker mislimo tudi trgovino odpreti tu. Zakaj bi se naše ženske še mučile z nerodno potjo v dolino, če to ni potrebno.«

Komaj pride mladina iz jame, že jo vodi pot v sicer skromni, toda topli dom »Svobode«.

»Pa res nimate majhnih načrtov!«

»To še ni vse. Bazen mislimo tudi zgraditi. Poleti se nam bo kopanje doma kar prileglo.«

»Kaj pa če vam rudniška uprava tega ne bo dovolila? Kolikor vem, mislijo preseliti vse Dobrnčane drugam, v nove hiše. In to bi ne bilo slabo za vas.«

Predsednik Svobode se je nejevoljno nasmehnil.

»Najslabše barake so že porušile. Saj ne rečem, da teh nekoč

tudi ne bodo, a do takrat, dokler bomo še tu, hočemo živeti kakor ljudje.«

S predsednikovega obraza je zasijala odločnost.

»O vsem sva se že pogovorila, niste mi pa še nič povedali, kako je z vašimi umetniškimi skupinami.«

»Vse bi bilo v redu, če bi imeli dovolj prostorov in strokovnjakov. Igralcev, na primer, imamo več kot dovolj. Pravzaprav režiserjev tudi, ampak pri teh je več dobre volje kakor znanja. Kar po tri igre hkrati pripravljamo. Režirajo pa kar starejši igralci. Seveda je marsikaj tako pripravljeno, da bi presneto premisljali, če nas bi Trboveljčani povabili gostovat. Ampak igramo le. Na to, da igre niso vsebinsko zanič, pa res pazimo. Najprej jih prerešeta umetniški svet, potem grede še skozi rešeto izvršnega odbora Svobode. In če jih ta potrdi, jih smejo režiserji pripraviti. Nekaj igralcev imamo zelo dobrih... Kako smo jih dobili? To je kar dolga zgodba. Se preden smo ustanovili društvo, je naš frontni odbor pripravil za pionirke novoletno jelko v Sindikalnem domu, potem, pred pustom, pa še nekaj skečev. Za take prizorčke morajo odrati vseleti ljudi. Veseli ljudje pa so dosti krat lahkoživci. No, in nekaj takih tičev smo res pogovorili, da so prišli igrati. Morda ne boste verjeli, a danes so razen nekaterih, ki smo jih kmalu odslovili, vsi dobri fantje. Od svojih piškotnih tovarišev so se odtrgali in namesto na pijačevanje prihajajo na naš oder. No, s tistimi prvimi igrkami smo navdušili vso Dobrno. Ko je Fronta dala pobudo za ustanovitev društva, je bilo vse vprek navdušeno. Mislite, da smo kaj pomislili na to, da bi stvar ne izpeljali dobro? Ko bo novi dom zgrajen, bomo začeli vabiti režiserje iz Svobode Center k nam. Oni, doli, so bolj razvajeni in se ne bi sedaj zvičali pri nas...«

»Kolik sekcijski pa še imate razen dramske?«

»Samo mladinski pevski zbor še. Petinštirideset otrok se uči peti. Kar lepo napredujejo. Drugače je pa tako: vemo, da bi se marsikaj obneslo, če pa ni ljudi, ki bi učili, tudi veselje nič ne pomaga. Se šahovskega kluba ne moremo ustanoviti, čeprav zna tu okoli skoraj vsak šahirati. Da bi na gostilniške mize postavili šahovske deske, je pa vendarle malo nerodno. Če bi hoteli »Zarjani« k nam, na Dobrno, potem bi tudi mi starejši peli. »Zarja« je zrasla namreč pri nas, zdaaj pa so se nam čisto odtrgali.«

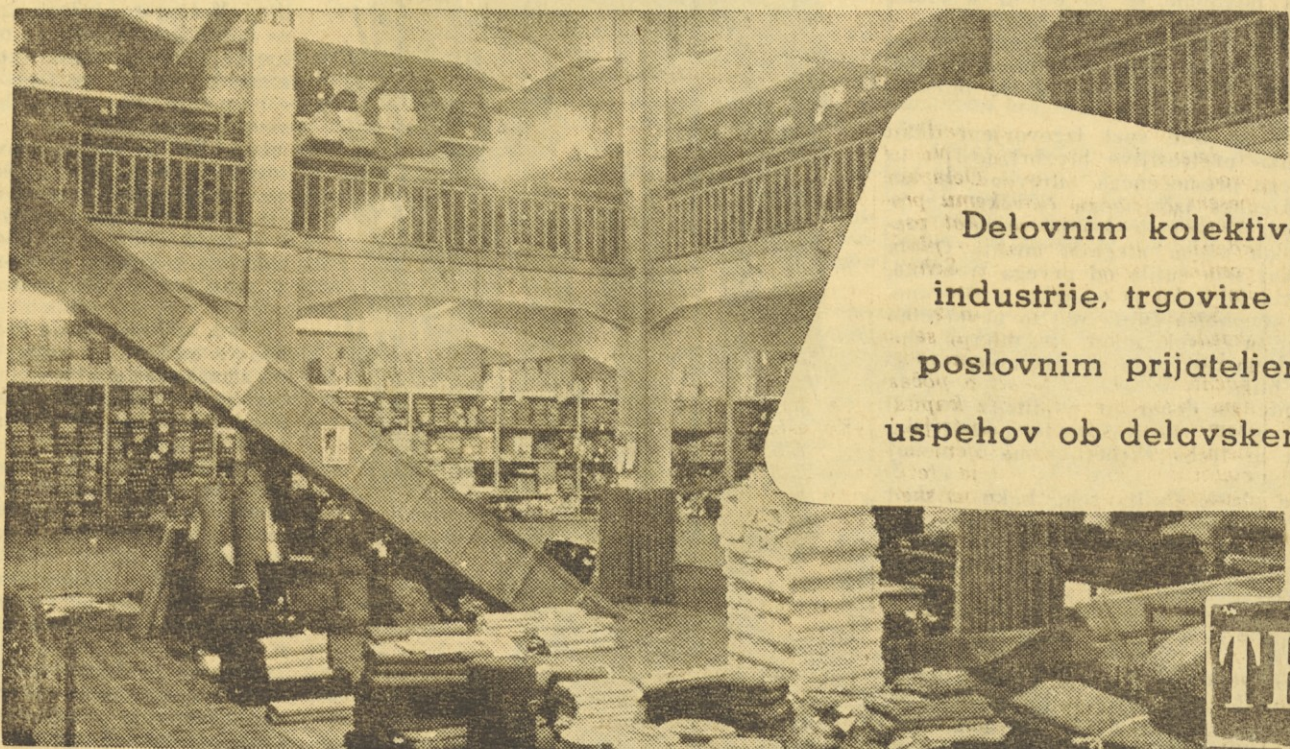
»Pa ste jih poskušali pritegniti?«

»Seveda smo jih nagovarjali, a nočejo nič slišati, dokler ne bomo imeli lepše dvorane.«

»Ni nekoliko predaleč do vas? Morali boste pač prej urediti not!«

»Mogoče imate prav, toda vsaj ta ali oni pevec se bo žrtvoval in nas naučil kakšno udarno. Veste, kadar je kakšna proslava, jo kar približno usekamo. Vsak poje kakor zna in kolikor posluha ima. Če bi nas kdol vsaj malo vzel v roke, bi bilo takoj drugače. No, pa če že nas ne bo nihče učil, naj bi vsaj naši otroci znali pošteno zapeti. Če boste prišli k nam čez dve leti, se bomo najbrž lahko bolj pohvalili. V nas je dovolj dobre volje in pridnosti, samo znanja premalo.«

Poslovila sva se. Tista dolga, prsta baraka se mi ni zdela več tako pusta, kajti po razgovoru sem jo gledala ne le z očmi, ampak tudi s srcem.

Delovnim kolektivom
industrije, trgovine in ostalim
poslovnim prijateljem želi čim lepših
uspehov ob delavskem Prazniku 1. maju

TEKSTIL-OBUTEV

RAZMISLJANJA O LIKOVNI UMETNOSTI EDINA POT DANES

(Fragmenti iz umetnikove beležnice)

Današnja umetnost je izhiralazato, ker sloni preveč na razmišljanju o slikarstvu in še več, na golem teoretiziranju o tistem, kar je bilo doslej ustvarjenega.

Umetnost pa se more razcveteti le ob zavzetosti nad naravo, nad resnico, ki jo vidi človeško oko okrog sebe. Umetnik naj pogleda vse to s tako čistim očesom in dušo, kakor da se je pravkar rodil. Potem ne bo mogel biti primitivist! Današnji človek ni primitivist! Današnji primitivizem je posledica preutrujenosti in izčrpanosti tvornih umetnostnih sil.

Vsako intelektualiziranje in konstruiranje razumskih oblik v umetnosti je znak pojemanja tvorne moči. Ta umetnost ni otrok zdravega človeka, temveč povojni bolni homunkulus.

VALVAZORJEV DOM SPET ODPRT

Novi Valvazorjev dom
pod Stolom

Jutri, prvega maja bo v novozgrajenem Valvazorjevem domu pod Stolom prisrčno planinsko slavlje. Marljivo Planinsko društvo iz Radovljice bo izročilo delovnim ljudem v oddih in razvedrilo nov planinski dom.

Dom leži na zelo lepem kraju in je izhodna točka za izlete na Stol (2236 m), spomladi pa za smučarske izlete na Beljščico (vse seveda s posebnim dovoljenjem). Dohod do doma je lahak in je le uro in četrto hoje s postaje v Zirovnici.

MESTNI SINDIKALNI SVET IN MESTNI ODBORI SINDIKATOV LJUBLJANA ČESTITAJO VSEM DELOVNIM LJUDEM K PRAZNIKU DELA, Z ŽELJO ČIMVEČJIH USPEHOV PRI GRADITVI SOCIALIZMA!

STEFAN ZWEIF:

Ženska v 24 urah

10

Prevedel J. Zupančič, ilustriral F. Slano

In tako sva stala skupaj na ozkem pasu suhih tal z zaprto steno kioska za hrbotom, z ozkim pristreškom nad glavo, pod katerim so nama razpršeni vodni curki brizgali po obleki in v obraz. Položaj je bil neznosen. Saj vendar nisem mogla dolgo stati poleg tega do kože premočenega tujega človeka. In na drugi strani, potem ko sem ga potegnila pod pristrešek, ga nisem mogla tebi nič meni nič prepustiti njegovi usodi. Nekaj se je moralo zgoditi; polagoma sem se prisilila naravnost in jasno misliti. Najbolje bo, sem razmišljala, odpeljati ga z avtomobilom domov, potem pa bi se tudi jaz vrnila domov: jutri si bo že znal pomagati. In tako sem vprašala neznatnega poleg mene stoječega mladeniča, zročega topo v razvijano noč: »Kje pa stanujete?»

»Stanovanja nimam... šele nocoj sem prišel iz Nizze... k meni ni moč iti.«

Zadnjih njegovih besed nisem takoj razumela. Šele pozneje se mi je posvetilo v glavi, da me ima ta človek za... za kokoto, za eno izmed žensk, ki se ponoči v množicah potikajo okrog igralnice v upanju, da bodo iz srečnih igralcev ali pijancev iztisnile še nekaj denarja. Naposled, kaj drugega naj bi tudi mislil, kajti šele zdaj, ko vam to spet pripovedujem, čutim popolno neverjetnost, naravnost fantastičnost svojega položaja — kaj naj bi mislil drugega o meni, saj vendar način, kako sem ga potegnila s klopi in samoumevno vlekla za seboj, ni kazal na damo. Toda ta misel mi ni takoj šinila v glavo. Šele pozneje, že prepozno, sem se zave-

dela njegove grozne zmote o meni. Drugače namreč nikoli ne bi bila izgovorila naslednjih besed, ki so morale njegovo zmoto še poglobiti. Rekla sem namreč:

»Če je tako, bo pač treba najeti sobo v hotelu. Tu ne smete ostati. Nekam se zdaj morate zateči.«

Toda takoj sem opazila njegovo mračno zmoto, kajti mladenič se ni obrnil k meni, marveč je samo zaničljivo odgovoril:

»Ne, sobe ne potrebujem, ničesar več ne potrebujem. Nikar se ne truditi, iz mene ni moč ničesar iztisniti. Na napakega si se obrnila, suh sem ko poper.«

Te besede so bile spet izgovorjene tako grozno, s tako pretresljivo brezbriznostjo; in pogled na tega premočenega, odrevenega, na steno naslonjenega izčrpanega človeka me je tako pretresel, da na malenkostno, neumno razžaljenost sploh nisem utegnila misliti. Čutila sem samo, kar sem čutila od prvega trenutka, ko sem ga videla, kako se opoteka iz dvorane, in kar sem nenehoma čutila vso to neverjetno uro: da stoji tu človek, mlad, živ, dihaajoč človek tik pred smrtjo in da ga moram rešiti. Stopila sem bliže.

»Ne skrbite za denar in pojdite z menoj! Tu ne smete ostati, vas že spravim pod streho. Za nič vam ni treba skrbeti, samo z menoj pojdite!«

Obrnil je glavo. Čutila sem, kako si med silnim nalivom, med brizganjem vode po najlinih nogah, v temi prvikrat prizadeva videti moj obraz. Zdelo se mi je, da se tudi njegovo telo počasi drami iz otroposti.

»No, kakor hočeš,« je dejal popuščajoč. »Meni je vseeno... Naposled, zakaj pa ne? Pa pojdiva.«

Odprla sem dežnik. Stopil je k meni in me prijel pod roko. Ta nenadna zaupljivost mi je bila neprijetna, da, spričo nje sem se kar zgrozila, ustrašila tako, da sem zadržala po vsem telesu. Nisem pa našla v sebi dovolj poguma, da bi mu kaj prepovedala; če bi ga namreč zdaj pahnila od sebe, bi strmoglavil v brez-

danost, in zaman bi bilo vse, kar sem dotlej poskusila. Vrnila sva se tistih nekaj korakov proti igralnici. Šele zdaj mi je šinila v glavo misel, da ne vem, kaj bi počela z njim. Naj-

bolje bo, sem razmišljala hitro, odpeljati ga v hotel, mu tam stisniti denar v roke, da bo prenočil, drugi dan pa bi se odpeljal domov: naprej nisem mislila. In ker je prav tedaj pridrdral pred igralnico več izvoščkov, sem enega poklicala, in tako sva vstopila.

Ko je kočijaž vprašal, kam naj odpelje, mu

Umetnost in dimenzije njenega gibanja

Umetnost se giblje nekako v treh dimenzijah. Te dimenzije niso deskriptivne dimenzije prostora, temveč dimenzije gibanja umetnosti kot živega organizma posebne vrste. To gibanje se izraža v odnosih umetnosti do življenja in človeka-umetnika kot njenega ustvarjalca, ki je del tistega, kar imenujemo življenje. S tem nimam namena oddeliti umetnost kot organizem posebne vrste od življenja v širokem smislu. Umetnost je končno tudi del življenja. Tokrat jo bom nekoliko »oddalil« samo zaradi razprave.

Umetnost se skozi čas nešteto tokrat prelevi, ker je pač, kakor pravijo, odraz dob, v katerih nastaja. Do sprememb in prelevitve v teku časa pride zaradi iskanja novega, zaradi zasičenja ali prenasajenja ljudi z neko umetnostjo, to je z nekim stilom in njegovim vsebino. Nekateri umetniki posvečajo pozornost samo temu gibanju, vsaj težišče njih ustvarjanja je samo na teh spremembah. Taki umetniki štejejo za boljše in bolj napredno tisto, kar je časovno mlajše.

To je ena dimenzija umetnostnega gibanja. Druga dimenzija je približevanje resničnosti. Umetnik doživlja, opazuje resničnost okrog sebe in v samem sebi. V tej svoji težnji pozablja na ono prvo dimenzionalnost. Niso mu mar toliko modernost, iz dneva v dan spreminjajoči se stili, interesantnost. Umetnik se hoče izpovedati, hoče govoriti z ljudmi, dobiti od njih odgovore. Ta dimenzija mi daje dojem vertikalnosti, medtem ko ona prva vodoravnost. Umetniki, katerih težišče je na tej dimenziji, prihajajo v opreko z onimi prvimi. Oni prvi jih često imenujemo likovne nazadnjake, tudi neumetnike — drugi pa one prve lovce za modernim in prav tako neumetnike.

Slabo bi se res godilo prvim in drugim, če se umetnost, katere koli, ne bi gibala še v tretji razsežnosti; v razsežnosti boljšega in slabšega, to je v dimenziji kvalitete. Ta dimenzija nima tistih zahtev kot prva — bolj ali manj »modernost«, niti zahtev druge — »boljša ali slabša« podoba celotne resničnosti. Njej ni važen ne čas ne odnos, temveč pravi: vseeno je, kateri stil, vseeno, kaj koplješ iz resničnosti in kaj si povedal o njej — važno je, da vedno ustvarjaš najboljše. Umetniki, ki stoje na teh načelih, zmeraj nekoliko capljajo za drugimi. In še to: zelo redki so. Za njih je najmodernejše tisto, kar je najboljše in s tem tudi najbližje resničnosti.

Umetnik lahko zaide v zmoto, če je enostranski. V današnjem času se je posebno razvila enostranskost pristašev one prve dimenzije. To je nekakšno revolucionarno beganje. Ti ljudje so življenjski paničarji, egocentriki, živčno utrjena bitja. S starim niso zadovoljni, novega se boje, a za kvaliteto nimajo moči. Zato so zbežali vase pred revolucijo in vpijejo o kvaliteti, to je o tistem, česar prav gotovo ne bodo do-

segli. Hočejo pa doseči »novo«, za vsako ceno novo. Vse, kar je preteklega, mečejo v en koš kot slabo, zastarelo, gnilo. Cesto pa se jim prav v tem galopiranju za novim dogaja, da se jim priroda maščuje, postajajo navadni posnemalci, papige, se pravi tisto, kar po svojem glavnem namenu in cilju ne bi smeli nikdar biti. V tej sferi vodoravnega gibanja ni mogoče drugače. Borijo se proti »fotografiji«, suženstvu naravi. Ne zavedajo se pa, da s tem padajo v mnogo hujše suženstvo, v suženstvo tujih ljudi. Zapadajo epigonstvu najkvalitetnejše vrste. Če se moramo suženjati, potem raje sužnjimo naravi. Narava je bogata in njeno bogastvo bi nas tedaj osvobodilo, ko bi ga spoznali.

Ta dva prva elementa, ti dve prvi dimenziji, ali kako naj ju imenujem, sta si nedvomno v nasprotju, kadar njuni zastopniki gledajo na umetnostno delo enostransko. Zakonitost narave, ki se giblje v nasprotjih, povzroča, da prvi element rodi drugega — nasprotnega. Meščanski naturalizem je moral povzročiti preskok v drugo slepo ulico, kjer umetnost prav tako usiha, v abstraktilizem. In če se je pri nas kdaj koli pojavila tendenca pustega naturalizma, se je moralo pojaviti tudi njegovo nasprotje — enakovredno nasprotje.

Druga, vertikalna dimenzija, ki vodi umetnike k naravi, lahko v svojem ekstremu privede do naturalizma. Privede umetnika tudi do tega, da ustreže neumestnim zahtevam ljudi, ki za umetnost nimajo časa. To je naturalizem, umeven res pod pustim kopiranjem narave.

Pripomniti moram takoj, da je očitek kopiranja narave — če smo natančni — prav tako neumestna, kakor je nemogoče popolno epigonstvo. Ne gre za tisto natančno popolnost, temveč za umetnikovo hotenje, za brezdušno suženjsko hotenje.

Ob tej pripombi pa pridemo takoj do tretje dimenzije, to je do kvalitete. Zablode v prvih dveh dimenzijah ali smerih gibanja umetnosti nastanejo seveda takrat, kadar se izključuje tretja. Kvalitete ne umevam kot rutino, temveč kot ustvarjalno moč. Vsek umetnik išče novo, toda vprašanje je, kako in s čim išče. In vsak umetnik črpa iz narave, vprašanje je le, kako o črpa!

Ali so tudi v tej tretji dimenziji možne zablode? Mislim, da so. Zabloda je, če umetnik ne vidi zgodovinske preteklosti umetnosti, niti narave. Saj s tem mineva tudi njegova ustvarjalna moč, oziroma se ustavi v najboljšem primeru v ozkem krogu umetnostne snovi in gole rutine.

Vse te tri dimenzije ali smeri umetnostnih teženj nastopajo istočasno. Če jih delimo in med seboj izključujemo, jih s tem slabimo, z močnim istočasnim združevanjem pa jih medsebojno podpiramo in s tem jačamo umetnostno delo.

Dore Klemenčič

SPOMIN NA TEKSTILNO STAVKO V KRANJU LETA 1936

Za pravico in boljši kos kruha

Naš delavski praznik me je spodbudil, da sem se spomnil tistih dni, ko so se kranjski tekstilni delavci dvignili v boj za pravico in boljši kos kruha. Dne 22. avgusta 1936. leta so stopili v stavko poleg delavcev Jugobrunce, Inteksa, Božičeve, Hellerjeve in Prahove tovarne še delavci Jugočeške.

Stavko so začeli pripravljati komunisti že 1934. in 1935. leta. Zahtevali so, da se odpravijo suženjski odnosi delodajalcev do delavcev, da se jim povisa mezd, saj je znašal povprečen zaslužek odraslega delavca komaj dva in pol dinarja na uro. Delavci so zahtevali, da bi jim tovarne plačevale nadurno delo. Te so bile dolžne delavcem za veliko število nadur in jih kljub obljubam niso hoteli plačati. Zahtevali so tudi, da se uredi higienske in varnostne naprave v tovarnah.

Stavka je bila dobro pripravljena. Čim je bila proglašena, že

so začeli delovati stavkovni odbori. Ti so se povezali z drugimi delavci v Kranju in okoliških vaseh, da so moralno in gmotno podprli stavkajoče. Zasluga komunistov je tudi, da so takrat enotno nastopile vse tri močne delavske politične skupine. Stavkali so pet tednov.

Stavko so zlomili gojenci žandarmerijske šole iz Beograda in ljubljanska policija. Ponoči 28. sept. so se pripeljali v nočevstven vlak do Drulovke pod

Kranjem. Tu so jih že čakali delničarji in še drugi kapitalisti. Napojili so jih in opijanili. Zandarji in policajci so potem navalili na delavce — po Koroščevem ukazu. Povelju tistega Korošča, ki je dal streljati delavce na Zaloški cesti.

Stavko so zlomili, toda delavske enotnosti niso razbili.

To je bilo pred davnimi leti. V »Iskri«, kjer je bila včasih Jugočeška, so danes delavci gospodarja in sami uživajo plodove svojega dela.

Rado Hrst

Delavci kranjske tovarne »Jugočeška« (današnja »Iskra«) plešejo kolo med veliko stavko leta 1936

prvi hip nisem znala odgovoriti. Iznemada pa sem se spomnila, da bi tega, do kože premočenega človeka poleg mene v nobenem dobrem hotelu ne sprejeli, na drugi strani pa kot neizkušena žena na kaj dvoumnega sploh nisem pomislila; tako sem izvoščku samo zaklala: »V poluben skromen hotel!«

Brezbrizni, premočni kočijaž je pognal konje. Tujec poleg mene ni črnil niti besedice. Kolesa so drdrala in debele dežne kaplje so bobnale po šipah; v tem temnem, zatohlem, krsti podobnem kotu kočije mi je bilo pri srcu, ko da se peljem z mrličem. Poskusila sem misliti, da bi omilila to čudno in grozno skupno vožnjo, pa mi ni šinila v glavo nobena misel. Kočija se je kmalu ustavila; izstopila sem prva in plačala izvoščku, vtem ko je mladi neznanec nekam zaspano zaprl vrata kočije. Zdaj sva stala pred vrati majhnega, tujega hotela. Nad nama se je bočil stekleni pristrešek, zakrivajoč košček prostora pred dežjem, ki je z grozljivo enakomernostjo lil v neprodirno noč.

Pod vplivom svoje teže se je bil neznanec nehote naslonil na steno. Od mokrega klobuka in zmeečane obleke mu je voda kar curljala. Stal je ko utopljenec, ki so ga komaj še zavestnega v zadnjem trenutku potegnili iz vode, in po steni, kjer je slonel, je tekla voda. Niti ganil pa ni, da bi stresel s sebe debele kaplje deževnice; in tako so mu kar naprej drsele po čelu in obrazu. Stal je popolnoma odrevenel in ne morem vam povedati, kako me je ta skrušenost pretresla.

Toda zdaj se je moralo nekaj zgoditi. Odprla sem ročno torbico: »Tu imate sto frankov«, sem dejala, »plačajte s tem sobo, jutri pa se vrnite v Nizzo.«

Osuplo je dvignil pogled.

»Opazovala sem vas v igralnici«, sem silila vanj, ko sem opazila njegovo obotavljavanje. »Vem, da ste vse izgubili, in bojim se, da ste na najboljši poti, da storite neumnost. Saj ni sramota, če si pusti človek pomagati... Kar vzemite!«

Naši prijatelji

Hči indokitajskega ljudstva

Plazila se je po požganem riževem polju. Kadar je mesec pokukal izza oblaka, se je privila k tlom in počivala. In ko je tema pregnala mesečino, se je vlekla dalje.

Žejalo jo je in pepel ji je silil v oči in usta. Koleni sta jo skeleli kot bi se plazila po žitni žerjavi. A mala Liu ni čutila bolečine. Misel na mater, ki živi v tistile s slamo kriti kočici ob robu vasi, jo je oso prevzela.

Ze dve leti je ni objela. A vsak dan jo je gledala pred seboj; majhno, uvelo, z nekoliko prevelikim nosom in živimi očmi, ki so tako ljubeznivo zrla vanjo. V vseh bojih jo je spremljala materina slika, med dolgimi pohodi so jo njene oči bodrile, ji vplivale v srce pogum in vero v zmago.

Kako rada bi stekla čez požgano rižovo polje v vas in ponosno stopila pod rodni krov. Mat ji bi se morda začudila in je v hipu ne bi spoznala. Najbrž še vedno misli, da je majhno radovedno dekletce, ki ponoči ne more spati, ker se oglašajo žoljenje v njej.

Da, takšna je bila nekoč. Sanjala je o mladeniču, ki ga bo ljubila in mu rodila otroke, o življenju polnem sreče... In sredi najslajših sanj je pred hišo padel oče — borec osvobodilne armade. Vzela je njegovo puško, poljubila mrtvega očeta in objela mater ter stopila med bojevnike, ki so se umikali iz vasi.

Neznansko jo je žejalo. Čutaro je že zdavnaj odrgla tam nekje sredi brezkončnega pepelnatega morja. Kako bi se razveselila ene same zelene bilke. Nekoč se je razprostiralo tod veliko rižovo polje. Vsa njena družina je delala na njem. Gospodar je skopo plačeval in večkrat je bila lačna kot sita.

Tu nekje je stala takrat, ko jo je Čen tako globoko pogledal, da se je oša zmedla. Tudi Čena danes ni več...

V vodi je stal in sadil. In tudi ona je stala v vodi. Vsa polja je pokrivala in kamor koli si pogledal — voda...

Kmalu bo deževje in zopet bodo polja pod vodo, vodo... vodo...

Mesec je prikukal izza oblaka in svetloba jo je zdramila. Privla se je k tlom in pogled ji je splaval proti vasi. Kaj je že res tako blizu? V eni sapi bi lahko pretekla to razdaljo.

Iskala je svoj dom. Tamle je — in v njem mati... Toda, ali ni prevelik? In streha je preravna? Pri srcu jo je nekaj zgrabilo in nemirno se je premaknila. V njej se je glasila nesrečna slutnja in napovedovala nekaj strašnega. Zaprla je oči, se zbrala in jih znova odprla.

Le s težavo je zadušila v sebi vzklík groze. Šaj vendar ne sanja? Tu bi moral stati njen dom. Pri tisti češnji. Da, to je njena češnja. Spoznala jo je. Nekoč je padla z nje, a veja se je le nalomila in v poslednjem trenotju se je prelomila in padla. Strojnica pa je zamolklo regljala.

Zbrala je vse svoje moči in se zaočela za pepelnato gomilo. Pripravila je puško, snela bombe, jih odobila in čakala. Strojnica je utihnila, v vasi so lajali psi.

Rana na nogi jo je skelela. Vzela je robc in si jo zavezala, obenem pa budno zrla v noč. Nič se ni premaknilo.

Ležala je na pepelu svoje domaćije. In morda tudi na grobu svoje matere? Stara je bila in prav gotovo se ni umaknila iz vasi.

Tuji hudici, ki so požigali rižovo polja, da ne bi prehranjeno partizanov, pa zelo radi zažigajo hiše z ljudmi pred. Koliko ožganih trupel je že videla v teh zadnjih dveh letih? Srce ji je krampelo iz tisočih ran in iz toliko ran je krvavela tudi vsa njena domovina. In sedaj še mati...

V temi se je nekaj zganilo. Prihajajo. Ze je razločno videla v francoske uniforme oblečene vojaške. Prihujeno so se plazili proti

gomili in bili so podobni steklim psom. Ko so se ji približali na nekaj korakov, je vrgla bombo. In potem še eno. Tedaj je opazila, da jo obkoljujejo, iStreljal je in cev njene puške je že kar žarela. Ko je izstrelila zadnji naboj, je prišla v roko poslednjo bombo...

Nebo se je zjasnilo in vas se je kopala v mesečini. Liu je stiskala bombo in v mislih je videla tovarišice iz odreda, ki jo spru niso hotele pustiti na tako nevar-

Indokitajsko dekle

no pot. Ko je le in le silila, so popustile in dejale: »Pojd, Liu, k materi, poljubi jo tudi v našem imenu in pripelji s seboj mladenke, ki čakajo na naš klic.« A matere ni poljubila in v ženski odred vietnamske vojske ne bo pripeljala niti ene mladenke več.

Sence so se bližale gomili. Liu je stiskala bombo in sanjala... Hodi po cesti in za njo je ogromna človeška reka. Visoko dviga rumeno zastavo z rdečo zvezdo na sredini in poje pesem o svobodi. Buja riževa polja valove, češnje cveto, grmički bombaža se belijo. Na pragu lepe, nove hiše jo čaka mati, se smehlja in jo pozdravlja...

Osvetlila se je in pripravila bombo. Obkoljevalci so skočili nanjo. Tedaj je udarila. Zagrmelo je in na gomili pepela, pod katero je počivala mati partizanke Liu, je zavladala tihoča.

se jim je nasmehnil. Morda so med njimi tudi dečki, ki so jim tiste dni prinašali hrano. Niso se ustrašili policajev, ki so obkoljevali tovarno. Tudi takrat, ko se je pri tovarniških zidovih onel najbolj vroč boj med delavci in falangisti, so ti majhni dečki našli pot v tovarno.

Tretjega dne je bilo že zelo hudo. Lakota se je naselila v ladjedelnico in nekatere so prazni želodci že tako prevzeli, da so izgubili vsako nado v uspeh. Stavka se je krhala.

Tamle nekje je stal in jim govoril. In ko jih je bodril, so fantje prinesli vesti, da stavkajo tudi delavci v »Naval de Nervieux«, »Walcoch« in še v nekaterih drugih tovarnah. Stavkajoči so pozabljali na lakoto in vera v zmago je ponovno oživela.

Ko so policaji iz Bilbaua in San Sebastijana že petič napadli na ladjedelnico, so vsi do zadnjega stopili za zidove. Toda naval je bil premočan in delavci so se začeli umikati. Policaji so vdrli

v tovarno in razganjali stavkajoče...

Pred mestno hišo je stal velik, premikajoči se ječi podoben avtomobil. Piedra so potisnili vanj. Pozdravilo ga je devetnajst parov zvezanih rok, devetnajst pogledov. In Piedro je odzdravljaj.

Zaprl so torej ves stavkovni štab. Toda, ali jim bo to kaj pomagalo? Se mnogo jih je v Euskalduni, ki se bodo znali postaviti za delavske pravice. Posebno sedaj, ko se jim je med tridnevnim uporom začela pravičati vera vase, vera v zmago revolucije.

Fašisti so popustili in sprejeli delavske zahteve. Vajnejša kot to pa je misel, ki danes preveva Bilbau, misel, da bodo le z organiziranim in trdim bojem vrgli s sebe moro, ki jih teži že petnajst let.

Avtomobil je odpeljal. Izza zamreženih lin pa je bučala pesem, prepovedana pesem revolucije:

»Spone se trgajo delo zmaguje...«

Nedokončana zgodba

Zbirali so se v mestnem parku, okrog visokega kamnitega podstavka, na katerem je nekoč stal kip Viktorja Emanuela, kralja Italije. Poldrug tisoč jih je bilo, ko je na kamnito gmoto stopil debelusen možakar in besedičil o nekakšnem paktu med zahodnimi deželami, ki je povzročil vse zlo na svetu. Če tega pakta ne bodo takoj ostro obsodili, v Italiji ne bo nikoli socializma in vse bo šlo po zlu...

Ze med njegovim besedovanjem so delavci glasno godrnjali:

»Kaj nam mar pakti, če pa nas mečejo na cesto!«

»Pusti pakte, mož. O tovarnah, o delu govoril!«

Govornika so medklici nekoliko zmedli; razburil se je, kričal z rokami, se jezil nad »politično nedozorelostjo poslušalcev in kmalu zlezal s kamna. Na njegovo mesto se je popel nek bledolichen suhec in z jezuitsko strogostjo bical delavce. Kaj vendar mislijo? Upirati se gospodarju pomeni, upirati se božjim postavam. Revščino je sicer treba ublaževati, vendar je uboštvo le del velike preizkušnje, v kateri se človeški rod pripravlja na onostranstvo...

Hrup je naraščal.

»Molči, far!« so hrumeli delavci.

»Prosi tvojega boga, naj nas danes povabi na kosilo...«

Potem so se na kamnitem podstavku izmenjali še nekateri govorniki. Bili so debeli in suhi, majhni in veliki. Vsi so grajali predgovornike in oznanjali svojo blagovest... in vsi so mlatili prazno slamo. Delavci, ki so se zbrali, da bi se resno pomenili o svojih težavah, jih niso hoteli več poslušati. V njihovih glavah je kljuvala le ena misel: — Če tri dni jih bodo polovico odpustili, če...

»Povejte nam raje, kako naj preprečimo odpuste?«

»Dovolj je čevkanja!«

Med številne ozklike se je kdaj pa kdaj pomešal tudi kakšen: »Pamet, možje, pamet!« toda v splošnem hrupu so ti pozivi hitro zamrli.

Tedaj je nekdo zlezal nekomu na hrbet in zaklical:

»V tovarno — fantje!...«

Množica je za hip onemela, potem pa znova še glasneje zahrumela:

»V tovarno!... K strojem!... Ne damo se kar tako! Le s silo nas bodo odrgali od strojev!«

Na mestu, kjer je nekoč stal kip Viktorja Emanuela, kralja Italije, se je zopet pokazal tisti suhec jezuitskega izgleda in grozil z božjo in državno kaznijo vsem, ki bi hoteli nasilno spreminjati bogudopadljive kapitalistične postave. In tudi možakar, ki se je v imenu socializma zaletaval proti nekemu paktu, je lezel na kamen. Medtem pa so se delavci že prerivali proti glavni ulici. Cez trenutek je nekdo doignil proletarsko zastavo. Ob pogledu na rdeči prapor so se delavska srca še bolj onela in vera v pravičnost stvari, za katero se bore, je ogrela tudi zadnjega omahljivca.

Park se je izpraznil. S kamnitega podstavka pa sta si složno pomagala predstavnik klerikalizma in zastopnik tiste stranke, ki sama sebe smatra za delavsko, v resnici pa so njeni interesi toliko podobni delavskim, kot je krtna podobna gori.

Tega jim Joe ni povedal...

Reka se je leno valila med plantažami sladkornega trsa, se manjšala in manjšala in končno izginila tam nekje, kjer se je nebo naslanjalo na brezkončno ravnino. Stara črnka Luisa je sedela na obrežju in zamaknjeno zrla v valove.

Nedaleč stran so se svetili v soncu črni znojni hrbti. Zamolkla otožna melodija je plavala v zraku. Bilo je, kot bi vsa narava prepevala pesem hrepenenja po nečem neznanem in še nikdar doživetem. Pesem črnega proletariata ene izmed ameriških držav, ki ji pravijo Louisiana.

Stara Luisa je s pogledom spremljala valove...

— Kdo ve, kam se vate?...

Tega vprašanja se pravzaprav ni izmislila sama. Tako je spraveval nekoč, pred mnogimi leti, njihov Joe. Sedeli so ob bregu Rdeče reke in Joe je glasno premišljeval:

— Kdo ve, kam se vate?...

Kdo ve, kakšni ljudje žive tam daleč za obzorjem?... In kdo ve, če so tam tudi beli in črni, gospodarji in sužnji?...

Skozi mestno središče so delavci skoraj tekli. Karabinjerje, ki so jim zastavili pot, so kar pomendrali in hrumeli naprej, proti tovarni, kot velika deroča reka.

Kako ničev je človek — sam, kakšen slabik. In kako močan in velik je človek sredi enako mislečih množice. Ze skupina ljudi, ki enotno nastopi, nas navduši, kaj šele množica, tisoč in še več človeških misli, ki jih skupne težave in skupni cilji združujejo v en sam opojen krik.

»V tovarno!«

»Ne boste nas metali na cesto! Ni sile, ki nas bi odrgala od strojev!«

Ozka tovarniška vrata niso mogla požreti ogromne množice, ki se je prerivala in vzklikala, zato so nekateri preplezali zid in tekli k svojim strojem. Vsakdo je hotel čimprej stati na svojem delovnem mestu, stati tam in kljubovati vsem, ki mu hočejo vzeti še ta borni zaslužek.

Trg pred tovarno se je izpraznil.

Na tovarniškem dimniku je vihral rdeči prapor...

Zgodba o italijanskih delavcih, ki so zavzeli tovarno, pa ni končana. Lahko bi vam pripovedoval še o sporih, ki so že prvi dan začeli razjedati komaj ustvarjeno enotnost, o raznih strankah, ki so se pripravale med seboj in pri tem popolnoma pozabile na delavce, o tistem žalostnem trenutku, ko so delavci zapuščali tovarno in odhajali na svoje domove z brezposelnimi knjižicami v žepih. Toda o tem vam ne bom govoril, ker o tem tudi italijanski delavci neradi govorijo. In tudi zato, ker takšen konec sploh ne bi bil resničen. Zgodba se ni končala le z delavskim porazom, ampak tudi z zavestjo, ki je prodrla v srca nekaj sto italijanskih delavcev, z zavestjo, da je delavski boj zmagoval le tedaj, če je proletariati čvrsto organiziran, če je sehnrti posameznik discipliniran član celote.

In tudi takrat, ko bo v italijanskih delavcih prevladovala ta zavest, tudi takrat bo italijanski proletariati napisal še prvo del svoje povesti...

Venomer je vpraševal:

— Zakaj je črna koža prekleta in bela blagoslovljena?... Zakaj?...

Nihče ni vedel od kod se je vzel. Nekega jutra je odšel z njimi na plantažo in paznik je tako kakor nad njihovimi hrbti tudi nad njegovim vihtel bič. A bil je drugačen kot vsi drugi in vendar tako njihov. Čutili so, da je v njih vseh, kadar je z uporniškim prizvokom v glasu prepletal svoja vprašanja. Sami niso nikdar tako govorili.

In če je zapel, so ga z zadržanim dihom poslušali. Tudi pel je drugače kot ostali. V njegovi melodiji ni bilo hrepenenja in joka; bila je kot klic, kot napoved nečesa lepega, ki prihaja in ki mora priti. Njegov glas jih je omamljal in ob takih trenutkih se jim je svoboda zdela blizu, tako blizu, da bi jo lahko objeli.

Kadar so ob tihih večerih sedeli na obrežju, jim je pripovedoval povesti. In vse so se končale približno takole:

— Red River (Rdeča reka) ni več rdeča, zakaj v njenih valovih se nič več ne preliva kri črnih sužnje. Na njenih bregovih živi vesel in zdrav rod in vsi ljudje so tovariši med seboj. Gospodov ni več... Delavci so gospodarji in kruha je dovolj za vse.

In ko je nekoč tako predel svoje preroške misli, so ga zalotili pazniki. Zvezali so ga in odpeljali. Nikdar več ga niso videli. Rdeča reka se jim je v poslednji zdeli mnogo bolj rdeča in pesmi še veliko bolj otožne.

Veliko let je minulo od tedaj in spomin na Joa je že skoro povsem zbledel, njegove povesti pa še vedno žive. Strojnice jih ob tihih nočeh šepetajo vnukom in otroci radovedno vprašujejo:

— Dedek, poved, kdaj Rdeča reka ne bo več rdeča?... Kdaj ne bo več gospodarjev?... In kdaj bo dovolj kruha za vse?...

A starci molče... Tega jim Joe ni povedal...

Janže

In vi, kam ste pohiteli?... V Ameriko gre vaša pot, za kruhom, o katerem menite, da je lepši in bolj bel kot je domač, hrvatski. Čez leta se boste vračali. Manj vas bo in stari boste in uveli.

A vračali se boste z zavestjo v sebi, da suženjstvu ne udeležite, da ga lahko le — zdrobiš...

OBZORJA RDE

ZAPISKI IZ ŽIVLJENJA TRŽAŠKEGA PROLETARIATA

Pod večer se je veter nena-doma sprevrgel. Hladen se-vrnjak, ki je že od ranega jutra vel od kraških goličav, je pojenjal in se umaknil toplim morskim sapicam. Po morju diši

Sonce je zašlo in na Trst se spušča mrak.

Mestno središče se koplje v slepeči svetlobi neonskih reklam-nih napisov. Živahno je kot v ne-kelem, življenja polnem ve-le-mestu. Tramvaji ropočajo, trolej-busi in avtobusi se prerivajo skozi množico osebnih avtomobi-lov. In ogromna reka pešcev... Vsi nekam hite in zdi se kot bi jih nekdo preganjal. A njihov korak je negotov, zaskrbljen. In tudi na licih ter v očeh leži skrb, ki se ob živi svetlobi neonskih luči zdi že kar strahotna.

Tržaški proletariati odhaja do-mov, v svoje predmestje.

Pred bari in zabavišči posta-jajo ameriški in angleški vojaki, ter v žlabudravi angleško-itali-jansko-slovenski mešanici vabijo mimoidoča dekleta. Tržčani jih ogledujejo z zavistjo in s slabo prikritim sovraštvom. Videl sem možakarja, sključenega in razca-panega, ki je postal pred iz-ložbami in poželjivo ogledoval razstavljene dobrote. Tudi pred barom Adriatico je postal, gledal Angleže in Amerikance, tržaško in italijansko gospodo ter stisnil roko v pest...

V pristanišču pa je vse stra-hotno tiho. Žerjavi stoje nemo, kot veliki železni spomeniki nek-danje slave tržaškega mesta.

Zrak je prepojen z blagim morskim vonjem in lahen veter prinaša na pomol zamolklo in otožno melodijo valov, ki se neje-voljno zaletavajo v pristaniške naprave.

Na pomolu sedi starec. Vete-se poigrava z njegovimi sivimi lasmi, mož pa gleda v dalj, čez morje, tja, kamor mu je parnik »Castel Verde« odpeljal sina. Tam nekje je Avstralija.

Sedi in strmi v dalj, potem pa skloni sivolaso glavo in si pokrije lice s težkimi vzlastimi rokami.

Sence velikih žerjavov se zib-ljejo na zalivu, morje nejevoljno godrnja, nekje iz daljave so pri-šumeli odmevi velecestnega živ-ljenja, starček pa ihti za sinom, ki mu ga je vzela tujina.

Prisedel sem, prižgal cigareto in ko sem odvrnil ogorek, sva bila prijatelja. S tihim kovina-stim glasom mi je pripovedoval o svojem življenju. In morje je prišepetavalo, izpopolnjevalo nje-govo pripovedovanje. Povest, ki sta mi jo pripovedovala starec in morje, me je vsega prevzela. Bila je povest o življenju tržaškega proletariata.

Bilo je pred pol stoletja.

Nekje so rožljale verige, zvr-hani vagoni so udarjali drug ob drugega, od nekod je padala plo-čevina na kamnita tla in hreščeče kovinasto udarjala, vozovi so drdrali in parniki zamolklo tulili, težaki so vzklikali in mornarji godrnjali — vsi ti zvoki pa so

se zlivali v oglušujočo godbo de-lovnega dne in plaval v zraku nizko nad pristaniščem.

Bilo je pred pol stoletja, ko je kraški fant Peter zadegal prvo vrečo na svoja ramena in postal tržaški težak.

Garal je od zore do mraka, spal pod milim nebo ali se stis-kal s tovariši v pločevinasti ba-raki, stradal, ko je čakal na ladje, stavkal, kadar je nezadovoljstvo prekipelo in tako postal socialist.

Zdi se, kakor bi bilo včeraj. Trst se je spreminjal iz starega trgovskega mesteca v eno naj-večjih svetovnih pristanišč. Slo-venske delavce, ki so s culami na ramah prihajali s Krasa in Istre, so bogataši radi sprejemali, ker so sila poceni prodajali svojo delovno silo. Predmestja so rasla in stari patriarhalni Trst je iz-ginjal. Umirjeni življenjski ri-tem trgovskega mesta je zamiral v bučnem hrupu industrijskih naprav.

Kapitalizem pa je nadrenjal v predmestja tudi italijanske de-lavce. Prvo nezaupanje, ki je raslo iz nerazumevanja jezikov in morda tudi iz nedozorelosti, ki so jo izrabljali meščani za svoja šovinistična gesla, je kmalu iz-ginilo. Vse so enako slabo plače-vali in jetika se ni ozirala na narodnost, vse je združevala ista strastna beseda: štrajk, ista za-hteva po volilni pravici, boljših plačah, osemurnem delovnem dnevu. Predmestje se je spre-minjal v veliko proletarsko trdnja-vo, v kateri je vojske različnih narodnosti združevala ena misel in ena želja.

V drugem letu tega stoletja je v veliki delavski stavki in po-uličnih bojih padlo 18 tržaških delavcev — Slovencev in ita-lijanov.

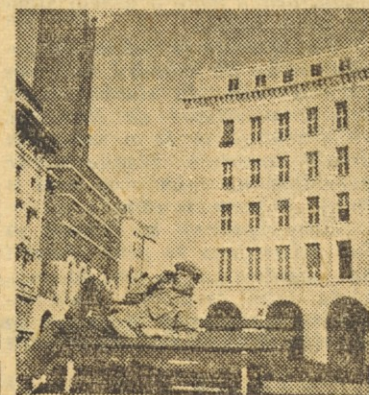
Tudi Peter je stal na barikadi. Policaji so ogorčeno napadali, v njegovih rokah pa je umiral so-drug Giovanni. Potem je omahnil še Peter. Tri leta si je celil rano v tržaški jetnišnici in komaj čakal trenutka, ko bo spet lahko stopil med svoje sodruge.

Starec si je zavil hlačnico in mi pokazal grdo zraslo braz-gotino. Nasmehnil se je, zamah-nil z roko in sinjemodre oči so se mu zalesketale.

Odkar je tržaški proletariati s tako silo zavladal na ulicah, si nacionalistična buržoazija ni mo-gla privoščiti niti enega javnega nastopa. Delavci so se uveljav-ljali kot odločujoča družbena sila. Meščanski Trst se je spreminjal v delavsko mesto in s svojimi štirimi socialističnimi poslanci v dunajskem parlamentu oznanjal zmago internacionalne in revoluc-ionarne proletarske miselnosti.

In ko je Trst zasedla laška vojska, ki so jo bogataši pozdra-vili kot svojo zaščitnico, so se slovenski in italijanski delavci skupno bojevali proti imperia-listični Italiji, z isto ogorčenostjo, s katero bi tudi nasprotovali ka-pitalistični Jugoslaviji. Zato so tržaški bogataši enako sovražili slovenske in italijanske delavce kot »sciave« — sužnje, čeprav so

ta vzdevek nekoč uporabljali le za slovenske težake. Obenem pa so se bali proletarske moči. Po-žgali so tiskarno, v kateri so ita-lijanski socialisti tiskali svoje glasilo »Il Lavoratore«, slovenski pa »Delo«, zažgali Narodni dom ter razbijali slovenske prosvetne ustanove. Tržaški delavci pa so z enako odločnostjo branili ita-li-

Ze leto dni čaka in prosi... toda dela ni...

janske in slovenske delovne ljudi pred fašističnim nasiljem. Čeprav je fašizem uporabil vso svojo razbojniško krutost, vendar ni mogel uničiti internacionalne mi-selnosti tržaškega proletariata.

Peter se še dobro spominja Alberta, tržaškega šovinista, ki je pred prvo svetovno vojno vzklikal po Trstu: »Hočemo Ita-lijo, pa čeprav bo trava rasla na tržaških pomolih!« Italija je res prišla in tudi trava je res rasla v tržaškem pristanišču. Ladje-delnice so se selile v Benetke, Genova in ostala italijanska pri-stanišča. V Trst se je naselila lakota.

V delavskih srcih pa je tlela revolucionarna iskra, ki je med drugo svetovno vojno zanetila plamen upora. V svitu velikih revolucionarnih sprememb v Ju-goslaviji je tudi tržaški proletari-ati prejel za orožje. In ko je Jugoslovanska ljudska armada zmagovito vkorakala v Trst, jo

je z mestne hiše pozdravil de-lavski prapor, v sobanah, kjer so nekoč krojili svojo gospodsko pra-vico bogataši, pa so zasedali de-lavski odbori in z žuljavimi ro-kami delili našo — delavsko pravico.

Starčka je oživel spomin na tiste dni. Nebo se je zjasnilo in zvezde so odsevale v morju, ki je žalostno šuštel ob pomolu, kot bi se spominjalo tistega prvega majnika in žalovalo za njim. Ne-kje v daljavi je zatulil parnik, svetilnik pri Sv. Justu pa se je mežikajoče zazrl v tržaški zaliv.

Od takrat se že osma pomlad seli v deželo in niti ena se ni ustavila v tržaškem predmestju, niti ena ni napolnila s pomladno srečo delavskih domov. Z Jugo-slovansko armado se je umaknila iz Trsta tudi delavska pravica in angleška ter ameriška vojska sta pripeljali s seboj pobege gospo-de, ki so ponovno zavladali v Trstu. Delavce so zopet potisnili v predmestje in kadar se prika-žejo iz stanovanjskih kasarn in barak ter v mestnem središču zahtevajo svoje pravice, se poli-caji zaženejo vanje, jih tolčejo s pendreki, podirajo z vodnimi curki in včasih celo streljajo...

Trst, ki si je prva povojna leta z velikimi pošiljkami zavez-niški vojski v Avstriji in z med-narodno pomočjo Jugoslaviji za-celil največje rane, je danes zo-pet podoben umirajočemu mestu. V njem složno gospodarijo zavez-niški častniki in italijanski urad-niki, predstavniki tiste osvaja-lne italijanske gospode, ki ima v tržaški industriji naložene svoje delnice in tudi tiste, ki vlada v Benetkah in si hoče pridobiti Trst le zato, da bi ga kot beneškega konkurenta gospodarsko uničila.

Tržaško gospodarstvo so za-hodne velesile prepustile Italiji. Tržaške ladje plovejo pod zasta-vami Benetk in Genove. Ladje-delnice morajo kupovati v Italiji vse ladijsko gradivo. Jeklene plo-šče, ki bi jih lahko dobili v Angliji po 58 dolarjev tona, ku-pujejo v Italiji po 119 dolarjev. V mesto so naselili okoli 40.000

»ezulov«, zagrizenih italijanskih šovinistov, ki so pribežali od vse-povsod in danes dobivajo naj-boljše službe in najbolj udobna stanovanja. Tudi 21.000 birokra-tov terja svoje. Vse to razkrajja tržaško gospodarstvo, ga potiska v kremplje splošne krize, ki jo rešujejo z odpuščanjem. 27.000 delavcev je že nezaposlenih, okoli 70.000 lačnih ust je brez kruha.

Proletariat pa ni enoten. Raz-lične politične stranke ga zava-jajo, različni ljudje sejejo seme razdora in če je treba tudi na-silno uničujejo enotne delavske nastope. Vidiljevi plačanci v imenu »komunizma«, v tistem imenu, ki je bilo in je še vedno sveto tržaškemu proletariatu, vo-dijo veliko število delavcev po napačni poti, po poti, ki koristi le Rimu in Moskvi, ne pa Trstu; duhovščina se huduje na vsako-gar, ki noče poslušati njenih protidelavskih želja, socialdemo-krate se laskajo delavcem s svo-jimi meščanskimi nazori. Le Raz-redni sindikati se resno zavze-majo za delavsko stvar, toda nje-hov klic še ni dovolj glasen in velikokrat zamre v oglušujočem

hrumenju različnih strankarskih in osebnih interesov.

Težko je dandanes tržaškemu delavcu. Nekateri so pustili vse skupaj in odšli na tuje. 700 jih je odpeljal parnik »Castel Verde« v Avstralijo. Na palubi je stal tudi Angelo, Petrov sin. Tisti Angelo, ki je prvega majnika 1945. leta obesil na pristaniškem žerjavu veliko proletarsko za-stavo.

Starec molči in zre v dalj. Lahen vetrič prinaša na pomol svetlikajočo megleno odejo in otožno melodijo valov, ki ne-mirno grizejo kamnite stene.

Poslovil se je s pogledom, globokim, do srca segajočim in se izgubil v megli, ki se je ne-nadoma zgostila.

Polnoč se bliža. Nekje se je utrgal utrinek in za hip razsvetil nebo. Zatohtlo je in ljudje ne-mirno spe.

Starček Pietro pa sploh ne more spati. Poseda ob oknu ve-like kolonije, ki ji pravijo »Do-mus Civica« in je bolj podobna zaporu kot pa stanovanjski hiši, ter zre v noč. Osem let je težal

Na zgradbo Urada za delo so brezposelni napisali: »Hočemo dela in ne obljub!«

Ta trenutek

Sinclair Lewis je satirik ameriškega meščanskega življenja. V prvih desetletjih našega stoletja je naj-boljši predstavnik ameriškega romana. Priobčujemo odlomek iz njegovega romana »Babbitt«, sliko živ-ljenja buržujev in delovnih ljudi majhnega ameriškega mesta.

Ta trenutek je v mestu Zenithu Horace Updike ljubimkaval z Lucilo McKelvey o njenem svetlovičastem salonu na Royal Ridgeu, potem ko sta se vrnila s predavanja nekega odličnega angleškega romanopisca. Updike je bil zenithski poklicni samec; o pasu ozek mož šestindesetih let z mehkužnim glasom in okusom za cietlice, kretone in nedorasla dekleta. Ga. McKelvey je bila rdečelasa, smetanove polti, nezadovoljna, mikaona, robata in poštena. Updike je poskusil s svojim stalnim prvim prijemom — dotaknil se je njenega nemoznega zapetja.

»Ne bodite prismođali!« je rekla.

»Ali mi zelo zamerite?«

»Ne! To si zamerim!«

Obrnil je razgovor drugam. Slovel je po svoji konverzaciji. Govoril je pametno o psihoanalizi, polu na Long Islandu in o skledi iz časa dinastije Ming, ki jo je bil našel v Vancaueru. Obljubil je, da se bosta sešla prihodnje poletje v Deauvillu, čeprav, je vzdihnila, »postaja tam le preveč prostosko; nič drugega kot Američani in plesnive angleške baronice.«

In ta trenutek v Zenithu sta neki prodajalec kokaina in neka plačuga pila koktajle v Healey Hansonovi krčmi v Front Streetu. Ker je v državi pladala prohibicija in ker je Zenith, kakor je bilo splošno znano, spoštoval zakone, sta morala koktajle uzakoniti s tem, da sta jih pila iz skodelic za čaj. Dama je vrgla svojo skodelico prodajalcu kokaina v glavo. On je potegnil iz žepa v rokavu samokres in jo na lepem ustrelil.

Ta trenutek v Zenithu sta dva moža sedela v laboratoriju. Ze sedemindeset ur sta izdelovala poročilo o svojih raziskavah sin-tetične gume.

Ta trenutek v Zenithu so se štirje voditelji strokoone zveze

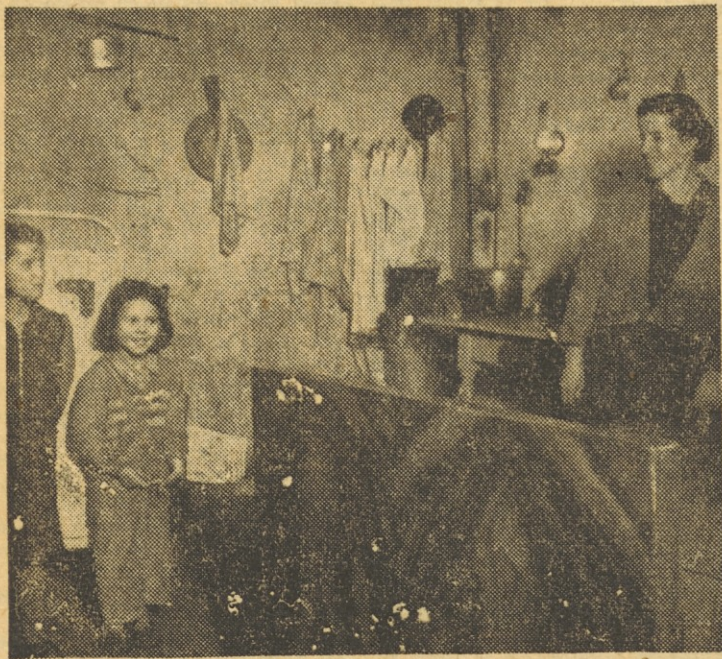
posvetovali, ali naj dvanaest tisoč rudarjev v okrožju sto milj okrog mesta stakna. Med temi možmi je eden bil podoben slabopolnemu in premožnemu špeceristu, eden pristno amerškemu mi-tarju, eden prodajalcu v slaščičarni in eden ruskemu judovskemu igralcu. Ruski Jud je navajal Kautskega, Gene Debsa in Abrahama Lincolna.

Ta trenutek je umiral neki veterani velike republikanske armade. Iz državljanske vojne je prišel naravnost na kmetijo, ki je uradno sicer bila o mejah mesta Zenitha, a je bila zaostala, kakor da je kje v rootah. On se ni nikoli vozil z avtom, nikoli videl kopalne kadi, nikoli bral nobene knjige razen Svetega pisma. McGuffeyevega berila in verskih razprav; in mislil je, da je zemlja ploščata, da so Angleži tistih deset izgubljenih rodov Izraela in da so Združene države demokracija.

Ta trenutek je jekleno in cementno mesto, ki je sestajalo zenithsko Traktorsko družbo Pullmore, delalo v nočni izmeni, da izpolni naročilo traktorjev za poljsko vojsko. Brnelo je kakor milijon čebel, skozi široka okna je žarelo kakor vulkan. Ob visokih žičnih ograjah so se žarometi sprehajali po dooriščih, potresenih z žilindro, po mreži tračnic in po oboroženih čuvajih na straži.

Ta trenutek je Mike Monday končaval zborovanje. G. Monday, odličen oznanjevalec evanĝelija, najbolj znani protestantski sve-čenik v Ameriki, je nekoč bil boksar. Satan ni ravnal pravično z njim. Kot boksar si ni pridobil ničesar drugega kakor polomljen nos, svoj slavnostni slobar in hladnokronost pred občinstvom. Služba Gospodu je bila bolj dobičkonosna. Odpravljal se je s premoženjem v pokoj. Bilo je pošteno zaslužen, zakaj, da navedemo njegovo lastno poročilo: »Cast. g. Monday, učinkoviti prerok, je dokazal, da je on največji prodajalec zveličanja na svetu in da je z dobro organizacijo znižal režijo duhovnega preroda do doslej neznanu nizke osnove. Spreobrnil je dve sto tisoč izgubljenih duš brez vednosti s povprečnim stroškom manj kot deset dolarjev ob glave.«

Med večjimi mesti dežele se je Zenith edini obotavljal, da bi svoje grehe razgrnil pred Mikeom Mondayem in njegovo truno reševalnih izvedencev. Bolj podjetne organizacije mesta so gla-sovale za to, da ga povabijo — g. George F. Babbitt ga je nekoč popeljeval z govorom v klubu Boosterjev. Toda temu so se upirali nekateri episkopalni in kongregacionalistični duhovniki, ti odpad-

V takih stanovanjih žive tržaške delavske družine

na pomolu in 36 let delal v ladje-delnici. Sedaj pa dobi mesečno 8000 lir pokojnine in ne ve, kako bi jih obrnil, da jih ne bi že prvi teden izgubil. Toda kljub vsej varčnosti mora v drugi polovici meseca beračiti po cestah, za skorjo kruha, za krožnik tople juhe...

V majhni delavski hišici blizu Škedenja se nemirno premetava mladev Evgen, ki že dve leti za-man čaka pred Uradom za delo. Srednjo tehnično je končal, toda dela ni in kjer ni dela, ni kruha, ni obleke. Evgen sanja... Kličejo ga k okencu in mu izročijo delovno knjižico. Potem vihti

Tereza šiva in misli na ognje-vite besede, ki jih je slišala na zadnjem zborovanju: »Naš boj je zadnji opomin vsem tistim, ki so nas izdali, izdali uspehe naših borb...«

V Nabrežini, nedaleč od ve-likega kamnoloma, sniva težak sen mati Helena. Mož, izkušen kamnosek, ki so ga priznavali kot najboljšega med najboljšimi — obdeluje granit za tlakovanje tržaskih ulic. Pred pol leta so ga odpustili, češ da ni dela in tudi zato, ker se je ognjevit po-tegovol za delavske pravice in se ni hotel izdajati za Italijana. Toda lahko je zadovoljen z ob-

tujimi častniki, priliznjeno po-zdravile debelušne gospode, ki so prišli od nekod iz Italije, se po-menile o svojih tržaskih simpa-tijah in zopet jih je zajela nalez-ljiva bolezen tržaskih dam, ki jo povsod po svetu imenujejo: dolg-čas bogatih brezdelnežev...

Ob robu mesta se je ustavil avtomobil pri razmetanih sodih, ki jih je nekdo, kdo ve zakaj, odložil tam. Izpod nekega soda so bolniški strežaji privlekli mrt-vega človeka, ga vrgli na nosila in odpeljali. Iz drugega soda pa jih je opazoval droban starček, eden izmed tržaskih beračev, in se tresel zaradi bolezn ali lakote ali morda zaradi tega, ker je v koncu svojega soseda videl svoj lastni konec...

Takšen je današnji Trst. Poln svobode in demokracije. Bogataši svobodno bogate in izkoriščajo delavce in nihče jim ne sme krati-ti te svobode, ki jo varujejo s policijo, uradi in zakoni, podedo-vanimi iz fašističnih časov. Reve-ži pa se le lahko svobodno rodijo, v jarku ali na cesti, v kleti ali na podstrešju. In ko s svojim živ-ljenjskim delom pomnože denar-ke bogatašem, lahko tudi svobod-no umro, kakor sami hočejo: lahko se obesijo, utopijo, ali umro od lakote. Le paziti morajo, da ne bi s svojim umiranjem vzne-mirjali gospode, ki nadvse ceni lepoto in čistočo mesta.

Takšna je tista gosposka svo-boda, ki so jo prinesli v Trst Italijanski gospodje in njihovi čezmorski prijatelji, takšna je demokracija, ki jo opevajo po tržaskih cerkvah, v zavezniški komandi in v tržaski mestni hiši.

*

Od nekod je božajoče zavel sladki duh po cvetju in se pre-lival z opojnim morskim vonjem.

Morje zamolklo šumi in megla se umika s pomola. Nebo se je zjasnilo. Kmetje iz okoliških krajev vozijo na trg prve pomla-danske pridelke.

Delavci se zbirajo pred po-slopjem direkcije Združenih ja-dranskih ladjedelnic in se zaskrb-

Prelita kri škedenjskih žrtev zahteva pravico...

Pogled na Trst

ljeno pogovarjajo. Zgodilo se je, kar so delodajalci že dalj časa napovedovali in pri čemer so kapitaliste podpirali tudi inform-birojevski ter klerikalni sindi-kalni voditelji. Iz ladjedelnic so odpustili tisoč delavcev.

Skupina ogorčenih delavcev hitro narašča. Ze jih je tri sto, pet sto, tisoč...

Najbolj številni so med njimi delavci iz ladjedelnic Sv. Marka, ki je največje industrijsko pod-jetje v Trstu. Še 1952. leta je de-lalo v tej ladjedelnici okoli 5000 delavcev, letos pa le 2830. In še te odpisujejo. Ni dela, ni naročil. Leta 1949 so dobili za 67.120 ton naročil, letos pa izdelujejo le dve majhni ladji, ki bosta imeli skup-no 6500 ton. Ladjedelnica pa ima takšno zmogljivost, da bi v njej lahko delalo 10.000 delavcev.

Prišli so tudi delavci iz ladje-delnice Sv. Roka, ki že vsa po-vojna leta izrablja le četrtno svoje zmogljivosti. In kljub temu se je v zadnjih štirih letih število v njej zaposlenih delavcev zmanjšalo skoraj za polovico. Kmalu bodo izgotovili zadnjo cisterno, potem pa bodo lahko prekrizali roke in čakali.

Delavci iz tovarne Sv. Andre-ja, ki urejujejo notranjosti ladij in izdelujejo ladijske motorje, so se tudi pridružili nezadovoljni množici. Vsa povojna leta so na-pravili toliko motorjev, kot eno samo leto pred vojno. Lani je iz-koristila njihova tovarna le 10 odstotkov svoje zmogljivosti in v zadnjih letih je 400 njihovih so-tovarišev odšlo med brezposelne.

Množica grozeče hrumi. Pred dnevi so glasovali proti odpustu in čeprav je trideset delavcev ob-sodilo tak ukrep za rešitev krize, v katero so zabredle ladjedelnice, vendar so delodajalci izpolnili sporazum, ki so ga sklenili z in-formburojevci in klerikalci. Vsem tistim, ki jih že nekaj mesecev pošiljajo v barake, ker v proiz-

vodnji niso potrebni, so delovne knjižice zamenjali z brezposel-nimi.

In iz množice se izlušči sku-pina, ki so jo delavci poslali k delodajalcem in se kmalu tudi vrne. Kot bob ob steno, vsa po-gajanja so brezuspešna.

Trg pred direkcijo Združenih jadranskih ladjedelnic je ogorče-no zamrmral in mrmanje je pre-raslo v krik, v zahtevo, naj go-spodje, ki so krizo povzročili, zanjo tudi odgovarjajo in sami nosijo njene posledice. Delavci so naskočili poslopje direkcije, a ko jih je policija odbila, so odšli pred občinsko hišo in zahtevali, naj jim oblasti, ki so s svojim službovanjem Italiji povzročile brezposelnost, tudi preskrbe delo. Nek delavec, ki je skoraj leto dni prosil za zaposlitev, je na cestni tlak zapisal: »Dovolj je obljub — dela nam dajte!«

Zahtevali so, naj jih sprejme župan Bartoli, zagrizen italijan-ski šovinist, toda mož se je po-tuhnul in jih ni hotel sprejeti. Morda se je bal, da bi ga vprašali, od kod tisti denar, ki ga tako radodarno seje med fašistič-ne kričarje, za potrebe delavcev pa nikdar nima prebite pare.

In tudi pred Uradom za delo na trgu Oberdan se je ustavila ogorčena množica. Delavci so vihteli rdeče brezposelne knjižice in kričali: »To so naše legiti-macije«. In v en glas je po trgu zaoril krik, ki ni bil obupen, ampak zahteven, grozeč: »Fame, lakota, fame...«

Gledal sem te ljudi, v delovne obleke oblečene, bledih, upadlih lic in sivih vodenih očih in najraje bi stopil mednje, vzkljal z njimi vred in udrihal po njihovih so-vražnikih. In videl sem tudi Vi-daljeve agente, ki so se vozili na vespah med demonstranti in skušali množici dopovedati, da je ta demonstracija delo »titinove« »provokacija« in ne vem kaj še.

Vse stranke se resno boje takšnih spontanosti demonstracij proti povzročiteljem razsula v tržaskem gospodarstvu, Italijan-ski šovinisti hočejo zaslepiti de-lavce z obljubami, da se bo ob prihodu Italije v Trst položaj kar čez noč spremenil, pa niti sami ne verjamejo tega. Vidaljevci pa se boje, da ne bi delavci odkrito nastopili proti priključitvi k Ita-liji, ker takih nastopov Togliatti ne odobrava. Jih tudi ne more odobrati, saj v rimskem parla-mentu kričavo podpira italijan-sko imperialistično politiko.

Toda Vidaljevce je rimsko informburojevsko središče že gra-jalo in jih bo še. Tržaski prole-tariat je nemogoče dolgo varati. Ko je Vidal grozil brezposelnim, da ne bi smeli organizirati de-monstracij brez vednosti njego-vega sindikata ki bi jim tak na-stop prav gotovo odsvetoval, so mu delavci odgovorili, da jim še

noben sindikat doslej ni prav nič pomagal. Trgajo se spona, ki so jih tržaskim delavcem nadele različne stranke. Tisočere vezi, ki so nekoč vezale delavce v nede-ljivo in revolucionarno celoto, se ponovno utrjujejo. Tržaski delavec ni pozabil svojih junaških bojev in zmag, ni in ne bo pozabil prvega majnika 1945. leta.

Vesile se že osem let ukvar-jajo s tako imenovanim tržaskim vprašanjem in pletejo razne di-plomatske intrige, s katerimi bi rade koristile sebi in Italiji. Kot kramarji kupčujejo s Trstom in niti malo ne pomislijo, da v trž-skem mestu živi nekaj deset tisoč ljudi, ki bi radi sami odločali o svoji usodi. Nočejo slišati tržaskih delavcev, ki sovražijo sedanjo Italijo škandalov in zločinov, Ita-lijo kapitalističnega gospodarstva in proletarskega suženjstva.

Tržaski delavski rod je že zdavnaj skoval enotnost dveh narodov, živečih na tem ozemlju, in ta enotnost je lahko vzgled vsemu svetu, dokaz, da ideje o proletarskem internacionalizmu niso sanje. In tržasko vprašanje bo rešeno, toda ne tako, kot bi hotele velesile, ampak tako, kot ga je reševal in ga rešuje tržaski proletariat. Govorjenje o boju Italijanov in Jugoslovancev zaradi Trsta je nesmiselno. Resnično se bije le boj tržaskih delavcev, boj za proletarski Trst. In v tem boju je tržaskemu delavcu zvest so-bojovnik — naš delavski rod.

Obzorja rde... Trst se je pre-dramil iz nemirnega sna. V mest-nem središču je že zopet živahno in trušče tramvaje, trolejbusov, avtobusov in osebnih avtomobilov plava nizko nad pešci, ki hitijo v tovarne, delavnice in pisarne.

Naenkrat pa se ves promet ustavi. Val brezposelnih je pre-plaval mestno središče. Pešci se pridružujejo tej veliki proletarski reki in celo obrtniki ter majhni trgovci, ki jih je kriza močno prizadela, zapirajo svoje trgovine in delavnice ter stopajo med demonstrante.

Veliko delavcev se je zbralo ob grobovih 71 talcev, ki so jih pred desetimi leti ustrelili nemški okupatorji. Stali so ob grobovih in poslušali govornike, ki so jim pripovedovali o svetlih ciljih, za katere so že mnogi sinovi tržaškega delavskega rodu darovali svoja življenja in za katere se tržaski proletariat še vedno bori. Potem so zapeli Internacionalo. Slovenske in italijanske besede so se združevale v ognjevit me-lodijo proletarske himne in po-zivale slehernega poštenega de-lovnega Tržačana v boj za zmago delavskih pravic, za veliki prole-tarski majnik tržaskega mesta.

Obzorja rde... in oznanjajo zarjo novega dne...

Janez Voljč

»Hočemo dela...« »Lačni smo, zaposlite nas...« »Dovolj je obljub...«

Civilna policija »varuje demokracijo«

kramp; s silovito močjo udarja z njim v kamnito zemljo, vroče mu je in pot ga obliva, toda ne sme omagati. Zaslužiti mora čim več denarja, za bolnega očeta, za mamo, ki jo razjedajo skrbi, za novo pisano srjaco in za lep ve-čer, ki bi ga tako rad preživel z Marijo v mestu...

Delavka Tereza se sklanja nad hlačkami najmlajšega. Dopoldne dela v konoplarni, popoldne in zvečer služi bogati trgovci in le ponoči je lahko sama s svojimi otroki in s kopico družinskih skrbi.

Ze pred vojno je začela delati v konoplarni. In lahko je vesela, da je še danes tam. Veliko so jih odpustili. Ostale pa morajo delati trikrat več kot nekoč.

Nekdaj je bil v konoplarni močan sindikat. Delavke so eno-tno nastopale in kapitalisti so popuščali. Danes pa se v konop-larni širokoustijo Vidaljevci, potuhnejo pa se in molče, kadar je treba nastopiti v obrambo de-lavskih pravic. Delavke so iz-gubile vso voljo do organizira-nega boja in le čakajo, kdaj jih bo nekdo odrešil. 400 jih je še v tovarni, na zborovanja v dom sindikatov na cesti Duca d'Aosta pa jih prihaja največ 35.

In delodajalci pritiskajo. Za-služek na dan so jim zmanjšali že za 128 lir in delovni teden omejili na 24 ur.

delovanjem granita in s trikrat manjšim zaslužkom, zakaj mnogo njegovih vrstnikov je nezapo-slenih.

Mati Helena spi, toda še v spanju jo teži skrb za jutrišnji dan, ki bo prav gotovo težak, težji od današnjega...

Nebo se jasni in zvezde uga-šajo, nad dobršnim delom mesta pa še vedno leži gosta megla.

Pred zabavišči je živahno. Gostje se poslavljajo, se prešerno smeje, dame se vabljivo hihitajo, gospodje preizkušajo svoje piv-ske sposobnosti na majavih nogah.

Iz nekega zabavišča se pri-smeje vesela ženska družbica. Dame se posedejo v avtomobile, ki jih odpeljejo v razkošna stan-ovanja. Veselo so preživele noč. Govorile so o modi in filmu, o prikupnem Rafu Valloneju in o Gassmanu, pravem tipu moškega, ki se je nesrečno oženil z neko »zabito kmetico« in se sedaj ločuje.

Potožile so druga drugi, kako dolgočasno žive in kako lepo je bilo v Švici ali Benetkah, kjer so preživele nekaj tednov s svo-jimi soprog. In najbolj glasna je bila tista, ki je s psičkom Fifi-jem, možem in služkinjo zapra-vila v Švici 360.000 lir.

Potem so še plesale. pile co-caille, se nekoliko razživele med

niki, ki jih je g. Monday tako dobro imenoval »krdelo evangeljskih gonjačev s pomijami namesto krogi v žilah, trop cviležev, ki bi potrebovali več prahu na kolenih svojih hlač in več kocin na svojih starih kosčenih prsih«. Ta opozicija je utihnila, ko je tajnik trgo-vske zbornice poročal odseku manufakturnistov, da je g. Monday v osakem mestu, kjer se je prikazal, obrnil duha delavcev od mezd in delonih ur k višjim stvarem in da je tako preprečil stavke. Povabili so ga takoj.

Podpisali so sklad štirideset tisoč dolarjev za stroške; zunaj na zemljišču okrajnega semnja so zgradili svetišče Mikea Mondaya, kjer je bilo prostora za petnajst tisoč ljudi. V njem je prerok ta hip končaval svoje oznanilo:

»V tem vašem mestu imate kup učenih in zanikrnih čajepiocev, ki pravijo, da sem neotesanec in teleban in da o zgodovini sploh nič ne vem. O, tu imate trop bradatih knjižnih uši, ki mislijo, da vedo več kakor osemogonni Bog, in ki bolj cenijo špabsko znanost in umazano nemško kritiko od jasne in preproste božje besede. O, tu imate gosposko bando gizdalničkov, ki s pašetam podobnimi obrazi seshajo limone, in brezoercev in s pipom nalihtih pisunov, ki radi iztežajo svoj gnusni jezik in opijejo, da je Mike Monday nesramen prostak. Ti psički sedaj pripovedujejo, da iz evangelija delam cirkus, da vse to počnem za denar. No, zdaj me poslušajte, ljudje božji! Tem tičem bom dal priliko, da se izkažejo! Naj kar tukaj ostanejo in mi rečejo v oči, da sem galjot in lažnik in kmetasaj! A če to store — če store — ne omedlevalje od začudenja, ako kateri teh predrznih lažnikov kar brž bodo po butici z vso močjo plamteče božje pravičnosti! No, pridite vendar, ljudje božji! Kdo tako pravi? Kdo pravi, da je Mike Monday slepar in živina? A? Ali ne vidim nikogar, da bi ostal? Glejte, tako je! Zdaj mislim, da bodo ljudje v tem mestu prenehali poslušati tiste strahopetne zaplotnike, ki besedičijo in zabavljajo in nergajo in kritizirajo in bljujejo svoje smrdljivo brezboštvo; in vi vsi se pridružite s slehernim trohico moči in spoštovanja, ki jo imate, in se skupaj oprimate Jezusa Kristusa in njegovega neskončnega usmiljenja in ljubezni!«

Ta trenutek sta Seneca Doane, radikalni odvetnik, in dr. Kurt Yavitch, tkiposlovec (čigar poročilo o razdeljanju vrhnjih celic pod vplivom radia je razneslo ime Zenitha v München, Prago in Rim), govorila v Doanovi knjižnici.

»Zenith je mesto z velikansko silo — velikanskimi poslopji, velikanskimi stroji, velikanskim prometom,« je razmišljal Doane.

»Meni je vaše mesto zoprno. Izstandardiziralo je vso lepoto iz življenja. To je velika železniška postaja — in vsi ljudje kupujejo bozne listke za najboljša pokopališča,« je rekel dr. Yavitch mirno-dušno.

Doane je vzkipeł. »Naj me obesijo, če je! Presedate mi, Kurt, s svojim večnim jačkanjem nad »standardizacijo«. Kaj mislite, da noben drug narod ni »standardiziran«? Ali je kaj bolj standardi-zirana od Anglije, kjer ima osaka lišča, ki to zmore, iste kolačke ob isti uri za čaj in kjer vsak upokojen general gre k natanko istim večernicam v isto sivo kamnito cerkev s četrerooglatim stolpom in kjer vsak domišljavec v obleki iz škotskega blaga govori pri golfu vsakemu drugemu bedaku iste fraze? Vendar ljubim Anglijo. In kar se tiče standardizacije — le pogledite v Franciji kavarne na pločnikih in ljubimkanje v Italiji!

Standardizacija je izvrsna, per se. Kadar kupim Ingersollovo uro ali forda, dobim boljše orodje za manj denarja in prav dobro oem, kaj sem dobil, in to mi daje več časa in energije, da ostanem

individualen. In — Spominjam se, da sem nekoč v Londonu videl podobo ameriškega predmestja v oglašju za zobno pasto na zadnji strani Saturday Evening Posta — z bresti obsajeno, zasneženo ulico teh novič liš, med njimi nekatere v georgijskem stilu ali z nizko povešenimi strehami in — Ulica, kakršno bi našli tukaj v Zenithu, recimo, na Coetnem hribu. Sirjava. Drevesa. Trava. In grabilo me je domotožje! Nikjer na svetu ni dežele, ki bi imela tako prijetne hiše. Pa naj bodo standardizirane. To je prekrasen standard!

Ne, kar pobijam v Zenithu, je standardizacija misli in, seveda, konkurenčne tradicije. Resnično hudobni v tej igri so tisti snažni, ljubeznivi, delavni družinski možje, ki porabljajo sleherni znani način zvižaje in krutosti, da spojim mladimcem zagotovijo bogastvo. Najhuje pri teh ljudeh je, da so tako dobri in, vsaj pri svojem delu, tako umni. Prava prava jih ne morele sovražiti in vendar so njihove standardizirane glave resnični sovražniki.

Potem pa ta splošni vzgled: Po tistem se mi dozdeva, da se v Zenithu bolje živi kakor v Manchestru ali Glasgou ali Lyonu ali Berlinu ali Turinu...

»To ne, in jaz sem živel v večini teh mest,« je zamrmral dr. Yavitch.

»No, to je vprašanje okusa. Osebo mi je ljubeše mesto s tako neznano bodočnostjo, da mi spodbuja domišljijo. A kar si prav posebno želim —

»Vi,« je rekel dr. Yavitch, »ste liberalci na sredi poti in se vam niti ne sanja, kaj želite. Jaz, ki sem revolucionar, vem natanko, kaj želim — in kar si sedaj želim, je požirek pijače.«

Ta trenutek v Zenithu sta se posvetovala Jake Offut, politik, in Henry T. Thompson, Offut je predlagal: »Doseči je treba, da se stvari poloti ta bedak, vaš zet Babbitt. On je eden izmed tistih patriotičnih tičev. Kadar ujame za podjetje kos zemljišča, se dela, kakor da umiramo od ljubezni do drugega ljudstva, in jaz rad kupujem spoštovanost — za pravo ceno. Rad bi vedel, koliko časa se bomo mogli držati, Hank? Varni smo tako dolgo, dokler dobri fantiči, kakor George Babbitt in vsi ti ljubeznivi, spoštovanja vredni delavski voditelji mislijo, da smo vi in jaz zagrizeni patrioti. Poštenemu politiku se tukaj dobro obeta, Hank: vse mesto bo delalo, da preskrbi za nas cigar in ocvrtih pišk in dobre pijače, in se bo zbiralo pod našo zastavo s srdom, o, z besnim srdom, kadarkoli se prikaže kak cvilež, kakor je tisti Seneca Doane! Res, Hank, izkušen stariha, kakor sem jaz, bi se moral sramovati sam sebe, če bi ne pomolzel takih krap, ko same prihajajo in ga mukajoče prosijo! Toda Prometna družba ne bo več mogla tako na veliko krasti, kakor je doslej. Ne vem kdaj — Hank, rad bi, da se zmenimo, kako bi tega tiča Seneca Doana pognali iz mesta. Ali on ali mi!«

Ta trenutek v Zenithu je tri sto in štirideset ali petdeset tisoč navadnih ljudi spalo, sirna nepregledna senca. V koči onstran železniških tirov je mlad mož, ki je šest mesecev iskal dela, obrnil plin in umiril sebe in spojo ženo.

Ta trenutek je Lloyd Mallam, pesnik, lastnik knjižarne Hafiz, končaval rondo, v katerem je pokazal, kako zabavno je bilo živ-ljenje med družinskimi boji srednjeveške Firenze in kako pusto je v tako osakdanem mestu, kakršno je Zenith.

V tem hipu se je George F. Babbitt težko obrnil v postelji — zadnji obrat, ki je pomenil, da mu je dovolj tega neprijetnega dre-manja pred spanjem, in da mu sedaj gre zares.

OB ŽENEVSKI KONFERENCI

Vse oči so uprte v Ženevo

Ženevska konferenca bo prispevala svoj delež k utrditvi miru le tedaj, če velesile ne bodo urejevale svojih medsebojnih odnosov na plečih azijskih narodov

V švicarskem mestu Ženevi se je začela konferenca predstavnikov velesil: Kitajske, obeh Korej, Indokine in vseh držav, ki so se vojskovale na Koreji. Na konferenci razpravljajo o dveh najvažnejših spornih vprašanjih v Aziji: o Indokini in Koreji. Vse važnejše prestolnice na svetu so se že od berlinske konference pripravljale na sestanek v Ženevi. Te priprave pa so bile nekajkrat bolj podobne diplomatskim spletkam in vojaškim grožnjam, kot pa resnim in mirujočim razpravam, da bi preprečili dva azijska vojna žarišča, ki ju je povzročila imperialistična politika

velesil. Vendar pa se je veliko držav, med katerimi je tudi nekaj velesil, v tem času odločno zavzelo za prekinitev sovražnosti in za miroljeno rešitev sporov. Predvsem pa smo vsi delovni ljudje, ki želimo mir in napredok povsod po svetu, odločno obsodili tiste sile na Vzhodu in Zahodu, ki izrabljajo osvobodilno gibanje za-

suženjnih azijskih narodov za svoje imperialistične načrte.

Ženevska konferenca bo prispevala svoj delež k utrditvi miru le tedaj, če državniki, ki so se zbirali tamkaj, ne bodo urejevali svojih medsebojnih odnosov na plečih azijskih narodov.

V Indokini in Koreji toliko časa ne bo miru, dokler te dežele ne bodo resnično svobodne in neodvisne, dokler ne bo v njih vladalo ljudstvo samo. Tega naj se zavedajo udeleženci ženevske konference in uspeh bo zagotovljen.

PRED NOVIMI ODPUSTI V TRŽIČU

TAKŠNA JE ITALIJA

Iz tržiške ladjedelnice nameravajo odpustiti še osem sto delavcev. — Ogorčenje med tržiškim proletariatom. — Prvi maj bodo delavci Tržiča proslavljali kot velika brezposelna armada

Ravnateljstvo združenih jadranskih ladjedelnic namerava odpustiti iz tržiške ladjedelnice še 800 delavcev. Ti delavci bodo brez dela pol leta. V tem času pa bodo prejeli znižane meze. Če se v pol leta ne bodo mogli vrniti v proizvodnjo, jih bodo dokončno odpustili.

Ta namera je hudo vznemirila ves tržiški proletarijat, ki že vse zadnje leto s štrajki in demonstracijami opozarja na perečo krizo in zahteva resne rešitve. Podobno kot v Testu je tudi v Tržiču že ogromno delavcev brez dela. Odpust 800 v ladjedelnici zaposlenih delavcev, bo armada brezposelnih še povečal in pahnil v revščino več sto delavskih družin.

Toda o tem odgovorni italijanski državniki in gospodarstveniki ne razmišljajo. Mar so jim delavske družine in njihova beda.

Prvi maj bo praznovan tržiški proletarijat kot velika brezposelna armada...

SOCIALISTIČNO-LIBERALNA
VLADNA KOALICIJA V BELGIJI
USPEH
BELGIJSKIH SOCIALISTOV

Belgijski socialistični prvak Van Ecker je sestavil trinajsto povojno belgijsko vlado. Nova vlada, ki je koalicijska socialistične in liberalne stranke, je zamenjala prejšnjo enostrankarsko klerikalno vlado. V Van Eckerjevi vladi je devet socialističnih in sedem liberalnih ministrov. Socialisti imajo razen predsednika vlade tudi ministre za zunanje zadeve, promet, narodno obrambo, delo, pravo in ljudsko zdravstvo. V rokah socialistov so torej najvažnejša ministrstva.

FRANCOSKI SOCIALIST JULES MOCH O JUGOSLAVIJI

Zaupajmo temu pogumnemu ljudstvu

Jules Moch je napisal knjigo o Jugoslaviji, v kateri razglablja o naših uspehih in težavah, ki jih srečujemo v socialističnem razvoju

Jules Moch, eden izmed prvakov francoske socialistične stranke, ki je leta 1932 obiskal Jugoslavijo, je svoje vtise iz naše domovine opisal v posebni knjigi, ki jo je pred nedavnim izdal ena izmed pariških založb. Moch razgrinja v tej knjigi mnoga vprašanja našega socialističnega

razvoja. Knjigo začenja z jasnim orisom zadnjih petih let naše zgodovine, govori o sporu z Informbirom, nato pa se loteva našega gospodarske strukture in načel našega splošnega razvoja. Moch poudarja, da je naloga, ki si jo je zadala Jugoslavija, težka in še zdaleč ne opravičena. Toda zakaj ne bi zaupali temu pogumnemu in domoljubnemu ljudstvu, prežetemu z navdušenjem, tistim navdušenjem, ki prestavlja gore.

Nadalje Moch hvali uspele federalistične rešitve državne ureditve, se dotika sindikalnega gibanja, plač, življenjske ravni, ženskega vprašanja, boja proti nepismenosti in tudi verskega vprašanja, o katerem pravi, da pri nas sploh ne obstoji. Govori tudi o Stepincu, ki je še večji kriv, kot obojeni Mihailovič: če ne bi pravice ubijali ljudi; kardinalski purpur ne more prikriti okrvavljenih rok tega nevednega škofa.

Vsa knjiga je pisana objektivno in nepristransko. Za tuje bralce so posebno važni Mochovi razgovori z našimi vodilnimi osebnostmi o teoriji, programu in uresničevanju socializma v Jugoslaviji in drugih deželah sveta. Ta razglabljanja bodo brez dvoma prispevala svoj delež k lažjemu razumevanju poti in sredstev, s katerimi jugoslovansko ljudstvo gradi nove družbene odnose. Jules Moch je prepričan, da jugoslovanska revolucija lahko uspe in uspeh tudi zasluži.

IZ JAPONSKE

ŽELEZNIČARJI STAVKAJO

Šestdeset japonskih sindikalnih organizacij železničarjev je pozvalo svoje člane na enodnevno stavko po vsej deželi. Vsi sindikati, vključeni v Generalni federaciji sindikatov železnice, ki imajo 122.000 članov, zahtevajo zvišanje plač. Če jim po tej stavki delodajalci ne bodo plačali povečanih, nameravajo stavke ponavljati toliko časa, dokler njihovim zahtevam ne bodo ugodili.

KNJIGA O TITU
V BRAZILJI

Te dni je izšla v brazilskem glavnem mestu Rio de Janeiro knjiga »Tito govori«. Knjigo je prevedel v portugalsko brazilski pisatelj Osorio Borba. Obenem so izdajo v portugalski in življenjske tovaršice Tita objavljene že v osemnajstih jezikih.

O POLOŽAJU V FRANCOSKI KOLONIJI PONDICHERYJU

Ljudska oblast

Ljudstvo Pondicheryja, francoske kolonije v Indiji, se vedno stavka in demonstrira proti francoski kolonialni vladavini ter zahteva priključitev svojega ozemlja k Indiji. Vse delavce in demonstracije je prekinjen vs promet med Indijo in Pondicheryjem. Ljudsko osvobodilno gibanje je že v 32 vseh Pondicheryja ustanovilo vasko sveto, ki bodo upravljali vasi, dokler ne bodo priključene k Indiji.

Prebivalci teh vasi so izobesili indijske zastave. V vseh francoskih kolonialnih posestih v Indiji so se voditelji socialistične stranke zavzeli za priključitev k Indiji brez plebiscita. Izrazili so mnenje, da je ljudstvo že dovolj jasno pokazalo svojo voljo in da je sedaj potrebno le priključiti vsa francoska kolonialna posestva k matični deželi.

...in prizor iz Koreje. O teh dveh nesrečnih azijskih deželah in svobodoljubnih ljudstvih razpravljajo v Ženevi. Ali bodo državniki rešili oba spora tako, kot želijo indokitski in korejski ljudje?

VELIKA KORUPCIJA V NAJVIŠJIH JAPONSKIH URADIH

NEVREDNA VLADA

Obe japonski socialistični stranki (leva in desna), ki imata v parlamentu 137 poslancev, sta poslali predsedstvu skupščine spomenico, v kateri zahtevata, naj parlament glasuje o zaupnici vladi. Socialisti menijo, da je Jošidina vlada nevedna svojega visokega položaja, ker je dovoljevala v državnih uradih največjo korupcijo, kar so jih doslej odkrili na Japonskem.

Pred dnevi so namreč zaprli veliko število visokih državnih uradnikov in gospodarstvenikov, ki so si prisvojili ogromne vsote iz državnega sklada za izdelavo ladij in ureditev transporta. Voditelji progresivne stranke so podprli socialiste. Celo konservativni tisk se zavzema za široko podporo socialistom in nastopa proti Jošidini vladi.

Glasilo sindikatov Slovenije Izdaja Republiški svet Zveze sindikatov za Slovenijo. Odgovorni urednik Roman Albreht, Tisk Tiskarne »Ljudske pravice« v Ljubljani. Naslov uredništva in uprave: Ljubljana, Cufarjeva ulica 1 — Dom sindikatov. Telefoni: uredništvo in uprava 32-031, uredništvo 32-558, uprava 39-046. Poštni predal 284. Račun pri Mestni blaginji v Ljubljani 600-703.221. List izhaja vsak petek. Rokopisov ne vračamo. Mesečna naroščina 40 din, četrtletna 120 din, polletna 240 din, letoletna 480 din; posamezna številka 10 din.

SPOPAD
DVEH SINDIKALNIH ORGANIZACIJ
NA NEWYORSKIH POMOLIHNOVA ŽRTEV
»FRONTE NA VODI«

Na newyorskimi pomolih se še vedno bije ena izmed najbolj vročih bitk v zgodovini ameriškega sindikalnega gibanja. To je bitka med staro sindikalno organizacijo pomolskih delavcev, ki so jo lani zaradi korupcije in izsiljevanja članov izključili iz Federacije dela in novo organizacijo, ki jo je ustanovila AFL.

V začetku tega meseca so pristali stare sindikalne organizacije močno pretepli Thomasa Rubina, enega izmed svojih voditeljev, ki se je hotel odločiti v novo organizacijo. Žrtvam srušene vodje (tako imenujejo v Ameriki ta boj med sindikalnimi organizacijami) se je torej pridružila še ena.

V FRANCIJI SO IZPUSTILI
VOJNEGA ZLOČINCA

NAGRADA ZA ZLOČINE

Predsednik francoske republike je pomilostil nemškega vojnega zločinca Otto Abetzja, ki je bil 1949. leta obsojen na 20 let zapor. Otto Abetz je bil med vojno diplomatski predstavnik Hitlerjeve Nemčije v Franciji in je odgovoren za številne zločine. Vsa napredna francoska javnost je zgražna nad takim dobrodružnim odnosom francoskih oblasti do vojnih zločincev.

V indijski vasi... Vinoba Bave, znameniti indijski kmečki voditelj, ki hodi po Indiji in zbira zemljo za reveže, se je ustavil v neki vasi, kjer so ga ljudje svečano sprejeli

O K N O V S V E T

S POTI PO ANGLIJI

Delavci hočejo upravljati
gospodarstvo

Zakaj se angleški sindikalni voditelji upirajo delavskemu samoupravljanju

Lanskega leta je delegacija Zveze sindikatov Jugoslavije obiskala Anglijo. Med člani te delegacije je bil tudi Dušan Šijan, tajnik Republiškega sindikalnega sveta Srbije, ki je v pričujočem sestavku opisal nekaj svojih vtisov o delovanju angleških sindikatov.

Kadar govorimo o angleških sindikatih, je treba takoj povedati, da so pomembna družbena sila v življenju današnje Anglije. Njihov vpliv ni velik le pri urejanju delovnih odnosov, temveč v angleškem gospodarskem življenju sploh. Posebno velik pa je ta vpliv pri določanju politike, ki jo vodi laburistična stranka. S tako stvarno silo kot so angleški sindikati pa mora seveda računati tudi konservativna vlada. Zato z njimi v najrazličnejših oblikah nenehno sodeluje. O tem sodelovanju govore z zadovoljstvom tudi angleški sindikalni voditelji in poudarjajo, da so stiki s konservativci celo plodnejši, kot so bili z laburisti, ko so bili le-ti na vladi. Vse to priča, da nobena vlada — pa naj jo vodi katerakoli politična stranka — ne more brez sodelovanja s sindikati reševati važnejših vprašanj gospodarske politike v deželi.

Oblike sodelovanja med sindikati in vlado so zelo različne. Naj

povem samo nekatere, pa bomo zlahka spoznali, da imajo sindikati tehtno besedo v družbeno-gospodarskem življenju Anglije. Po drugi svetovni vojni se je uveljavila praksa, da so v ministrstvu financ (enem najvažnejših ministrstev, ki vodi splošni gospodarski nadzor), od časa do časa sestanki z zastopniki sindikata. To so posvetovalni sestanki, ki jih imajo dvakrat na leto. Lahko pa jih skličejo tudi na zahtevo sindikatov. Razen tega sodelujejo sindikati tudi v Svetu za nacionalno proizvodnjo, ki je uradno telo in zaseda redno vsake tri mesece. Predsednik sveta je finančni minister, člani so pa ministri, katerih delovno področje se stika z gospodarstvom, potem zastopniki delodajalcev, sindikatov, uprav nacionaliziranih gospodarskih panog in drugi. Se sestava tega sveta nam veliko pove o njegovi pomembnosti. Na sejah tega organa razpravljajo namreč o najvažnejših ekonomskih vprašanjih. — Sindikati imajo svoje zastopnike tudi v upravi za planiranje pri finančnem ministrstvu. Najbolj pomembna je t. i. konservativni in laburisti in sindikati (vsaj njihova vodstva) strinjajo v tem, da je izhod iz sedanjih gospodarskih težav predvsem v povečanju proizvodnje

vsekakor pa tudi njena vloga ni malenkostna. Na zasledanjih, ki so precej pogosta, razpravljajo člani uprave o tekočih gospodarskih vprašanjih. To telo ocenjuje tudi gospodarski položaj dežele in pošilja svoje ugotovitve vladi z mnenjem o ukrepih, ki bi jih kazalo podvzeti.

Izhodišče politike sindikalnih vodstev je na eni strani splošni ekonomski položaj Anglije, na drugi pa njihovo stališče do aktualnih političnih vprašanj.

Znano je, da tiči Anglija v dokaj zamotanem gospodarskem položaju. Za svojo močno razvito industrijo imajo Angličani dovolj samo premoga in železa, glede vseh ostalih surovin so pa delno ali v celoti navezani na uvoz. Danes uvažajo Angličani povprečno 70% surovin. Proizg tega dajejo domači pridonec le polovico, t. j. 50% potrebnih živil, ostalo pa je treba prav tako uvažati. Zaradi gospodarske škode in izgub, ki jih je pretrpela v zadnji svetovni vojni, je Anglija v podrejenem položaju nasproti Ameriki in njenemu močnemu gospodarstvu. To pa še ni vse. Hitler razvoj nemške proizvodnje grozil Angliji z novimi skrbmi in težavami. Kot pravijo sami Angličani, se je v teh pogojih spreminila njihova domovina iz predvojne bančniške države v deželo, ki proizvajala in izvažala blago. Zato so sindikalna vodstva mnenja, da življenjske ravni angleških delavcev ni moč izboljšati s povečanjem nominalnih plač, temveč edino z dvigom delovne storilnosti. Naj omejen da se i konservativci i laburisti i sindikati (vsaj njihova vodstva) strinjajo v tem, da je izhod iz sedanjih gospodarskih težav predvsem v povečanju proizvodnje

in izvoza, v povečanju storilnosti dela. To stališče je zmagovalo tudi na zadnjem kongresu sindikatov. Vendar pa moramo imeti pred očmi, da delavci vse pogostje zahtevajo zvišanje mezd in izboljšanje življenjske ravni.

Iz dela zadnjega kongresa sindikatov in iz neposrednega stika z njihovimi vodilnimi predstavniki se da ugotoviti, da vodijo angleški sindikati vsakodnevno praktično politiko, brez nekih širših zaključkov, ki bi temeljili na sedanjem družbeno-ekonomskem razvoju Anglije in vlogi delavskega razreda v tem razvoju. Glede nadaljnje nacionalizacije je imela n. pr. večina stališče, ki kaže da vodilni krogi v sindikatih ne žele razširitev načrta nacionalizacije, temveč hočejo predvsem zagotoviti in take pogoje, da bodo nacionalizirana podjetja bolj donosna od tistih, ki so v rokah zasebnikov. Toda, če upoštevamo, da v nacionaliziranih podjetjih delavci praktično nimajo širše udeležbe v upravljanju in da je v nacionaliziranih panogah načelo strogega centralizma (kot n. pr. pri premogovnikih, kjer se delavci s pomočjo sindikata pogajajo z nacionalno upravo za premog kot bi se pogajali z vsako drugo zasebno družbo), potem nas ne čudi tako stališče glede nadaljnje nacionalizacije, kakršno ima sedanja večina v sindikalnih vodstvih. Zato tudi ni slučajno, da so na zadnjem kongresu Trade unionistov zahtevali, naj se poveča njihova neposredna udeležba v upravljanju in nadzoru nacionaliziranih gospodarskih panog.

Tako stališče je tem bolj čudno, ker so bili v nacionaliziranih podjetjih vendarle doseženi uspehi, če

prav ima v njihovem upravljanju glavno besedo birokratski aparat.

V premogovnikih so na primer povečali proizvodnjo od 181.200.000 ton v letu 1946 (ko so bili rudniki še v rokah zasebnih družb), na 212 milijonov 800.000 ton v letu 1952. Tudi delovna storilnost se je precej povečala. Leta 1946 je bila letna proizvodnja enega delavca 260 ton, leta 1952 pa 290 ton (medtem ko so leta 1951 dosegli celo 303 tone). Tako so presegli tudi predvojno storilnost (leta 1938 je bila letna proizvodnja enega delavca 290 ton). Razen tega so se izboljšali tudi delovni pogoji. Tako je bilo na primer leta 1948 med 697.000 zaposlenimi delavci 343 smrtnih nezdod, leta 1952 pa jih je bilo med 716.000 delavci samo 420. Uspehe v nacionaliziranih gospodarskih panogah so dosegli z boljšim poslovanjem nacionalnih uprav in z večjo prizadevanostjo delavcev. Delavci so menili, da je nacionalizacija izpremenila njihov položaj in pričakovali so, da bodo imeli možnost neposrednega upravljanja. Toda v pogledu tega se položaj doslej še ni bistveno spremenil. Zato delavci vse bolj zahtevajo, naj se poveča njihova neposredna udeležba v upravljanju in nadzoru nacionaliziranih gospodarskih podjetij, obenem pa zahtevajo tudi nadaljnjo nacionalizacijo. Toda na kongresu in tudi v sindikalnih vodstvih je večina mnenja, da udeležba sindikatov v neposrednem upravljanju nacionaliziranih gospodarskih podjetij in panog ni potrebna. Glavni razlog je, po njihovem mnenju pač to, da bi imeli v tem primeru sindikati zvezane roke in da je zaradi svobodnejšega in samostojnejšega delovanja sindikatov bolje, če niso udeleženi v neposrednem upravljanju. Med vo-

dilnimi sindikalnimi krogi pri razpravljanju o tej stvari ne prihajajo do izraza težnje, ki se porajajo v zavesti delavcev o upravljanju. To stališče ustreza splošnemu stališču sindikalnih predstavnikov glede vloge delavskega razreda in sindikatov ter njihove perspektive. Oni so namreč za take družbene odnose, v katerih bi sindikati (in potemtakem tudi delavski razred, ki ga predstavljajo), bili in ostali v opoziciji do vsake vlade. V tem smislu, med drugim, odraža njihovo pojmovanje samostojne vloge delavskega razreda in sindikatov. Zato pravijo, da je bila zelo pozitivna stvar, ker so bili v opoziciji tudi do laburistične vlade. Če imamo torej pred očmi to njihovo stališče in perspektivo, potem bomo razumeli tudi negativni odnos do udeležbe sindikatov v upravljanju in omalovaževanje neposredne udeležbe delavcev v upravljanju podjetij.

Tako stališče pa je, med drugim, tudi posledica pojmovanja sindikata kot posebne, samostojne organizacije, ki se bori samo za tekočo praktična vprašanja, ne pa kot instrumenta, s katerim delavski razred more in mora uveljavljati tudi svoje širše in večje pravice. V končni liniji sindikalni odborniki ne vidijo perspektive sindikatov (ali bolje rečeno: zato, ker jo vidijo) v pogojih neposredne udeležbe delavcev v upravljanju in zato temu tudi nasprotujejo. Njihovo vprašanje kaj delajo sindikati pri nas, ni slučajno in prav tako ni slučajna njihova zaskrbljenost za naše pravice, kar upravljalci podjetja neposredno sami delavci. Kot vse kaže, je v tem bistvo nasprotovanja sindikalnih predstavnikov večji udeležbi delavcev v upravljanju.

(Nadaljevanje prihodnjé)